

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

III. ÉVFOLYAM, 6. SZÁM

1951 JÚNIUS

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST II, KELETI KÁROLY-U. 5. TELEFON: 155—208
KIADÓHIVATAL: BUDAPEST V, KOSSUTH LAJOS-U. 20. TELEFON: 189—630

Szerkeszti: PIKLER GYÖRGY

TARTALOM

	Oldal
Statisztika és ellenőrzés	499
A szovjet állami statisztika első évei. — <i>I. Sulgin</i>	510
Magyarország népességének osztályszerkezete az 1949. évi népszámlálás adatai alapján. — <i>Rédei Jenő</i>	527
Az önköltségstatisztika néhány problémájáról. — <i>Kövesdi Ágnes</i>	537
A szovjet népgazdaság állólapjai számbavételének egyes kérdései. — <i>L. Szkvorcov</i>	547
Az iparvállalat tervszerű termelésének vizsgálata. — <i>Schien Ferenc</i>	558
Tegyük a statisztikát a megyei tanácsoknál is a vezetés és ellenőrzés eszközévé	561
A SZOVJET TAPASZTALATOKBÓL	564
A helyi statisztikai szervek dolgozóitól kapott anyag szemléje. — A kerületi iparvállalatok munkájára vonatkozó elemző jelentések tartalma. — <i>A. Laszukov</i> .	
HOZZÁSZÓLÁS	568
Az önköltségek csökkentés statisztikai méréséhez. — <i>Kardeván Vilmos</i> . Hozzászólás Szász János „A statisztika feladatai az életszínvonal mérésében” c. cikkéhez. — <i>Párniczky Gábor</i> .	
NEMZETKÖZI STATISZTIKA	572
KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG. Gazdasági helyzet. — IRÁN. Kőolaj. — FRANCIAORSZÁG. Gazdasági helyzet.	
STATISZTIKAI HÍRADÓ	581
A „Statisticky Obzor” a magyar statisztikai kiadványokról.	
IRODALOM	582
Könyvszemle	582
Folyóíratszemle	583

UTÁNNYOMÁS CSAK A FORRÁS MEGJELÖLÉSÉVEL

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

3-й год издания. № 6.

Июнь 1951 г.

РЕДАКЦИЯ: БУДАПЕШТ, КЕЛЕТИ КАРОЛЬ-УЛ. 5.
ИЗДАТЕЛЬСТВО: БУДАПЕШТ, КОШУТ ЛАЙОШ-УЛ. 20.
Редактор: ДЪБЕРДЪ ПИКЛЕР

СОДЕРЖАНИЕ:

	Стр.		Стр.
Статистика и контроль	499	Изучение планового производства про- мышленного предприятия. — Ференц Шиш.....	558
Первые годы советской государственной статистики. — И. Шульгин.....	510	Делаем статистику в комитатах советов также средством руководства и контроля	561
Классовая структура населения Венгрии по данным переписи населения в 1949 г. Ене Редей	527	ИЗ СОВЕТСКИХ ОПЫТОВ	564
О некоторых проблемах статистики себе- стоимости. — Агнеш Кевешди ...	537	ВЫЗКАЗЫВАНИЕ	568
Некоторые вопросы учета основных фон- дов народного хозяйства СССР. — Д. Скворцов.....	547	МЕЖДУНАРОДНАЯ СТАТИСТИКА ..	572
		СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИЗВЕСТИЯ	581
		КНИГИ И ЖУРНАЛЫ	582

Перепечатка разрешена только с указанием источника

REVUE STATISTIQUE

PÉRIODIQUE DE L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE

IIIe ANNÉE, N° 6.

JUIN 1951

REDACTION: BUDAPEST II, KELETI KAROLY-U. 5.
ADMINISTRATION: BUDAPEST V, KOSSUTH LAJOS-U. 20.
Rédacteur: GEORGES PIKLER

SOMMAIRE:

	Pages		Pages
Statistique et contrôle	499	La vérification de la production planifiée aux entreprises. — Fran- çois Schien	558
Les premières années de la statisti- que d'Etat soviétique. — I. Choul- gine	510	Rendons la statistique un instrument de l'administration et du contrôle aux conseils départementaux aussi	561
La composition par classes de la population de Hongrie d'après les données du Recensement exécuté en 1949. — Eugène Rédei	527	DES EXPÉRIENCES SOVIÉTIQUES	564
A propos de quelques problèmes de la statistique sur les prix de revient. — Agnès Kövesdi	537	RÉFLEXIONS	568
Certaines questions de la prise en considération des fonds constants de l'économie nationale soviéti- que. — L. Skvortzov	547	STATISTIQUE INTERNATIONALE	572
		ACTUALITÉS STATISTIQUES	581
		LIVRES ET REVUES	582

LA REPRODUCTION DES ARTICLES N'EST AUTORISÉE QU'AVEC
LA CITATION DE LA SOURCE

STATISZTIKA ÉS ELLENŐRZÉS

1.

Lenin az „Állam és forradalom“ c. munkájában meghatározta az ellenőrzés szerepét a szocialista társadalom építésében.

„Számvitel és ellenőrzés — ez a *legfontosabb*, ami a kommunista társadalom *első szakaszának* elindításához, helyes működéséhez kell.“¹

Ellenőrzés, számvitel, statisztika nélkül nincs szocialista építés, nincs tervgazdálkodás. „A szocialista társadalomnak szüksége lesz központi statisztikai hivatalra, amelynek az egész társadalom szükségleteiről kell adatokat gyűjtenie.“² — írta Sztálin.

Lenin és Sztálin által megadott jelentőségének megfelelően gondoskodott a fiatal szovjetállam az ellenőrzés megfelelő apparátusának megteremtéséről. Lenin 1917. október 9-én, a Rabocsij Puty c. lapba írott cikkében megfogalmazta a követelményt: „A szovjet kormánynak azonnal be kell vezetnie országos méretekben a termelés és elosztás ellenőrzését a munkások részéről.“³ Len'in világosan látta, hogy ennek az ellenőrzésnek a megteremtése nem kizárólagosan és elsősorban megfelelő rendelkezések és törvények kérdése. Cikkeiben sorozatosan foglalkozott a munkás- és parasztellenőrzés elvi kérdéseivel. A munkásellenőrzés megteremtése az ellenőrzés és a nyilvántartás egész népgazdaságra kiterjedő rendszerének, ezen belül a számvitelnek és statisztikának megszervezését, azoknak az intézményeknek, mint a Munkás és Paraszt Inspekció, létrehozását és következetes tökéletesítését jelentette, amelyeknek feladata ennek az ellenőrzésnek a megszervezése, irányítása, illetve végrehajtása volt.

Mint ismeretes, a forradalmat követő első esztendőkből a Munkás és Paraszt Inspekció munkáját maga Sztálin elvtárs vezette. A Munkás és Paraszt Inspekció felelős munkatársainak I. Összoroszországi tanácskozása tartott megnyitójában Sztálin elvtárs külön beszélt az ellenőrzés dologcínak feladatáról az egész országra kiterjedő *számvitel megteremtésében*: „Az első feladat, hogy az inspekció munkatársai felülvizsgálati munkájuk eredményeképpen vagy e tevékenységük során segítsék a központi és helyi hatalmi szervekben dolgozó elvtársainkat *olyan számviteli formák kidolgozásában, amelyek legjobban biztosítják az állam vagyoni nyilvántartását, segítsék őket a jelentések legcélszerűbb formáinak megállapításában*.“⁴ Lenin és Sztálin tehát az általános, az egész országra kiterjedő ellenőrzés megszervezésében jelentős szerepet szántak a számvitelnek és a statisztikának. Maga Lenin, aki a statisztikai elemzésnek, a statisztikai

¹ Lenin: Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949. II. kötet, 239. old.

² Sztálin Művei, 1. kötet, Szikra, Budapest, 1949, 353. old.

³ Lenin: Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949. II. kötet, 141. old.

⁴ Sztálin Művei, 4. kötet, Szikra, Budapest, 1950, 336. old.

módszerek tudományos, közgazdasági szempontból kifogástalan alkalmazásának utolérhetetlen mestere volt, a proletárállamban betöltött jelentőségének megfelelően foglalkozott a gyakorlati statisztikai szolgálat megszervezésével és ezen a téren is zseniális volt tevékenysége és elvi útmutatása. A szovjet állami statisztika megszervezése közvetlen vezetésével ment végbe. 1918. július 25-én Lenin aláírta az állami statisztikára vonatkozó szabályzatot. Lenin az állami statisztika tervét részletesen kidolgozta és személyesen hagyta jóvá a statisztikai szervezet működésére, szabályzatára vonatkozó részletkérdéseket is. Megteremtését követően Lenin nem egy alkalommal személyesen érintkezett a Statisztikai Hivatal vezetőivel, munkájukban segítette őket, irányította a szovjet statisztikai apparátust. „A proletárforradalom és a renegát Kautsky” című 1918-ban írt munkájában Lenin megjegyezte: „A Szovjetköztársaság statisztikai intézetet létesített és bevonta ebbe a munkába Oroszország legjobb statisztikusait, de természetesen ideális statisztikát nem lehet egyhamar előteremteni.”⁶ Micsém jellemző jobban, hogy Lenin milyen jelentőséget szánt az állami statisztikának, mint az a rendelet, amely 1920 májusában Lenin aláírásával a szovjetország területén élő összes statisztikai szakember kötelező összeírásáról megjelent. A rendelet alapján az összes számbavett statisztikusokat függetlenül tényleges munkájuktól, behívhatták szolgálatra a statisztikai munkák elvégzésére. A statisztikai munkakörben foglalkoztatottakat mind katonai szolgálatra, mind kötelező munkára csak a Központi Statisztikai Hivatal engedélyével lehetett mozgósítani. Ugyanakkor Lenin igényes volt a Statisztikai Hivatal munkájával szemben, nem egyszer kemény bírálatban részesítette a Központi Statisztikai Hivatal dolgozóit akadémizmusok, lassúságuk miatt, azért, mert „ülnek, köteteket írnak és a fontosról meg nem gondolkodnak.” Lenin azt követelte, hogy a Statisztikai Hivatal az egész országra kiterjedő ellenőrzésnek, a folyamatos gazdasági elemzésnek szerve legyen. Hogy e szerepét betölthesse, a szovjet statisztikát, a szovjet gazdasági élet, a szocialista tervgazdaság igényeinek megfelelően át kellett szervezni, módszertanából ki kellett gyomlálni a burzsoá statisztika öncélú, tudománytalan módszereit, meg kellett szüntetni szervezeteinek akadémikus lassúságát.

Mint ismeretes, kezdetben a Statisztikai Hivatal, amelynek szervezetebe ellenséges elemek hatoltak be, melynek munkaprogramjában az élettől elszakadt akadémizmus is szóhoz jutott, a követelményeknek nem mindenben felelt meg. Ezért a Statisztikai Hivatal adatgyűjtésén kívül az operatív igények kielégítése céljából a Legfelsőbb Gazdasági Tanács és a Goszplan mellett statisztikai osztályokat szerveztek, majd 1930-ban a Központi Statisztikai Hivatalt az Állami Gazdasági Tervbizottság alá rendelték, hogy munkája következetesebben szolgálhassa a tervgazdálkodás igényeit. Ez a szervezeti intézkedés azonban nem a statisztika jelentőségét kisebbítette, hanem éppen arra szolgált, hogy a statisztika betölthesse fontosságának megfelelő szerepét. Mint ismeretes, a Szovjetunió Minisztertanácsa 1948-ban rendeletet hozott a statisztikai szolgálatról s ennek következtében a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalát közvetlenül a Minisztertanács hatásköre alá rendelték.

Lenin és Sztálin útmutatása alapján a szovjet állam vezetői különleges figyelemmel fordultak minden időben a statisztikai szolgálat kérdései felé.

⁶ Lenin: Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949. 499. old.

Magasra értékelve a statisztika szerepét a tervgazdaságban, állapította meg Sztálin elvtárs: „Semmiféle állami munka, semmiféle tervgazdasági munka nem képzelhető el helyes számvitel nélkül. A számvitel elképzelhetetlen statisztika nélkül.”⁶

2.

A szovjetállam megteremtésétől kezdve a statisztikának, mint a vezetés, az ellenőrzés eszközének jelentősége egyre fokozódott. A szovjet statisztika magas elméleti színvonalával, a kapitalista körülmények között elképzelhetetlen egységes és az egész népgazdaságot átfogó rendszerével mintaképpül szolgál valamennyi népi demokrácia statisztikai szolgálatának. A népi demokráciákban, amelyekben a Szovjetuniónak a II. világháborúban aratott győzelme következtében „a Szovjetunióra támaszkodva a dolgozó nép, a munkásosztály vezetésével halad a kapitalizmusból a szocializmus felé” (Rákosi), alapvetően a fejlődésnek ugyanazok a törvényei érvényesek, mint a Szovjetunióban a proletárforradalom győzelmét követően. A népi demokráciákban túlsúlyban a szocialista elemek vannak, ezért gazdaságára a szocializmus gazdasági törvényei érvényesek. Ezek az országok — Gerő elvtárs szavai szerint — „valóságos szocialista tervgazdálkodást folytatnak, de persze ennek a tervgazdálkodásnak fejlettsége nem a Szovjetunió jelenlegi tervgazdálkodási színvonalának felel meg, hanem körülbelül annak a színvonalnak, amelyet a Szovjetunió 15—20 év előtt ért el.”⁷

E megállapítás meghatározza a tervgazdálkodás módszerének — így a statisztikának lényegét és feladatát. Lényegét: amennyiben tisztázza, hogy a népi demokráciák statisztikája, ha módszereiben, fejlettségében a szovjet gyakorlatot nem is érte el, jellegében azonos azzal. Feladatát: amennyiben megjelöli, hogy a népi demokrácia statisztikáját tökéletesíteni, módszerét fejleszteni a szovjet tapasztalatok irányában kell. E megállapítás ugyanakkor megszabja, hogy a szovjet statisztika fejlődésének melyik szakasza felel meg a népi demokrácia statisztikájának soronkövetkező feladatait, a gazdasági élet irányításában betöltött szerepét illetően. „Mi jelenleg — mondotta Gerő elvtárs — bizonyos tekintetben a fejlődésnek abban a stádiumában vagyunk, amelyben a Szovjetunió gazdasága az úgynevezett NEP, az új gazdasági politika idején volt.”⁸ Ez azt is jelenti, hogy az ellenőrzésnek és a statisztikának is fokozott mértékben kell nálunk számolni a fennálló piaci kapcsolatokkal, a meglévő tőkés elemek — és tegyük hozzá tőkés gondolkodás és szokások — ellenállásával mindenfajta ellenőrzéssel és statisztikával szemben. Ránk is érvényes Lenin elvtárs megállapítása: „A nyilvántartás és ellenőrzés nincs eléggé megszervezve. Igaz, ez a legnehezebb feladatok egyike és a háború okozta gazdasági zűllés közepette csak huzamosabb idő alatt oldható meg, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy a burzsoázia... éppen ezen a téren veszi fel velünk szemben a legkomolyabban a harcot azzal, hogy alássa a kiépítés alatt lévő ellenőrzést.”⁹

⁶ Sztálin Művei, 6. kötet, 214. old., oroszul.

⁷ Gerő Ernő: A szocializmus építése a népi demokrácia országaiban, 19. old.

⁸ U. o. 24. old.

⁹ Lenin: Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949, II. kötet, 373. old.

Népi demokráciánk jelenlegi helyzete ezért parancsolóan kívánja meg, hogy az ellenőrzés és a statisztika megszilárdításáért, népszerűsítéséért folytatott harcunkat „a szocialista tudatosság harcát a burzsoá ösztönösség ellen“ a lenini útmutatás alapján, a szocialista építés érdekében fokozzuk. Ennek a harcnak folynia kell politikai téren: az ellenőrzés ellen elzárkózott, kispolgári szokások, az ellenőrzést akadályozó ellenséges elemek ellen, az ellenőrzést feltételező vezetés bolsevik módszereinek meghonosításáért; szakmai téren: az ellenőrzés legjobb, leghatékonyabb módszereinek, a magasszínvonalú ellenőrző tevékenységnek ismertetése és népszerűsítése irányában.

A szocialista ellenőrzés hatékony módszerei közt különös jelentősége van a statisztikának.

3.

Ellenőrzésen igen sokan egyszerű, rajtaütésszerű, nyomozati jellegű ellenőrzést értenek. Ez is ellenőrzés, de az ellenőrzés nemcsak ez és a szocialista vezetéshez szükséges ellenőrzés esetében *nem elsősorban ez*. Ellenőrzésen ismét mások elsősorban az Állami Ellenőrző Központ, vagy a minisztériumi ellenőrzési osztályok ellenőrző tevékenységét értik. Természetesen ez is ellenőrzés, de az ellenőrzés, mint a szocialista vezetés módszere *ennél sokkal többet* fog át. Az ellenőrzés a bolsevik vezetés módszere. Nincs külön vezető és külön ellenőrző tevékenység: a kettő csak együtt lehetséges. A vezető, aki felelősségének területét nem ellenőrzi, csak karikatúrája a vezetőnek, olyan mint a pilóta, aki rángatja a fogantyúkat, de már elveszítette uralmát a gépe felett. „Vezetni — ez korántsem azt jelenti, hogy határozatokat írunk és utasításokat küldünk szét. Vezetni — ez azt jelenti, hogy ellenőrizzük az utasítások végrehajtását, de nemcsak az utasítások végrehajtását, hanem magukat az utasításokat is, azt, hogy az eleven gyakorlati munka szempontjából helyesek-e vagy hibásak.“¹⁰ Sztálin elvtárs megfogalmazásában tehát a vezetés — bármely fokon — elképzelhetetlen ellenőrzés nélkül. Az ellenőrzés jelenti, aki a felelős vezető kiadott utasításai, rendelkezései végrehajtását számonkéri, meggyőződik arról, hogy helyesen, minden részletében teljesítették-e azokat. Az ellenőrzés jelentőségét leszűkíti, valódi szerepét eltorzítja, ha csak rendőri jellegű nyomozótevékenységre, az úgynevezett „nagy esetek“ felderítésére szorítkozik. Sztálin elvtárs a Munkás Paraszt Inspekció tanácskozásán tartott beszédében erről a következőket mondotta: „Nem az a fontos, hogy egyes bűnösöket fülöncsípjünk, hanem elsősorban az, hogy tanulmányozzuk a felülvizsgálendő intézményeket, *tanulmányozzuk őket gondosan és komolyan, tanulmányozzuk fogyatékoságaikat és érdemeiket, lankadatlanul tökéletesítsük intézményeinket*. A legnagyobb hiba volna és semmi esetre sem lenne kívánatos, ha az inspekció rendőri módszerekre szorítkoznék, ha kötekednék azokkal az intézményekkel, amelyeket felülvizsgál, ha kákán is csomót keresne és a jelenségek felszínére fordítaná minden figyelmét, mellőzve a főkérdéseket.“¹¹

Kongresszusi beszédében Gerő elvtárs is éppen ebben látta ellenőrző munkánk fogyatékoságát és főveszélyét, „Minisztériumaink ellenőrzési osztályainak ellenőrzése pedig azért válik formálissá igen sok esetben,

¹⁰ Lenin—Sztálin: Párt és pártépítés, Szikra, Budapest, 1950, 614—615. old.

¹¹ Sztálin Művei, 4. kötet, Szikra, Budapest, 1950, 388. old.

mert nem a legfontosabb határozatok és utasítások rendszeres ellenőrzését végzik, hanem egyes bejelentések alapján folytatják munkájukat, némelyik köztük valósággal nyomozótestületté lesz, s miközben a kisebb-nagyobb hibákat felderíti, az alapvető szarvashibákat nem veszi észre.“ Ezért az ellenőrzéssel megbízott szervnek feladata nemcsak az, hogy maga végezze az ellenőrzést (és ha ezt jól is végzi, az egész illetékessége alá tartozó területet akkor sem foghatja át), hanem az is, hogy terjessze, népszerűsítse az ellenőrzés gondolatát, ismertesse az ellenőrzés legsikeresebb módszereit. Gerő elvtárs kongresszusi beszédében többek között a szűk kör által gyakorolt ellenőrzésben látta ellenőrző tevékenységünk hiányát: „Ellenőrzési munkánknak komoly fogyatékossága, hogy a széles tömegeket még gyengén vonják be az ellenőrzés munkájába.“ Súlyosabb hiba ennél — és a helyzet részben ez — ha nemcsak a tömegek, de az alsóbb fokon álló vezetők sem kapcsolódtak be kívánt mértékben az ellenőrzés munkájába. Kiváló rendeleteink vannak a különböző ellenőrző szervek, mint ellenőrzési osztályok, ellenőrzési csoportok kötelező létesítéséről minisztériumokban, hivataloknál, vállalatoknál, de igen kevés a gyakorlati tapasztalat ezeknek a szerveknek eredményes működéséről, helyes és másutt is hasznosítható módszereiről. Ezen belül különösen nem mondható kielégítőnek a statisztikai módszerek alkalmazása az ellenőrzési tevékenységben. Az ellenőrzésre és ennek statisztikai módszereire még korántsem mondható, hogy a lenini tanítás szellemében „általános, mindenütt jelenlévő, mindenre kiterjedő.“

4.

Mi a szerepe a statisztikának, mint sajátos módszernek, az ellenőrzésen belül? A gazdasági élet utasításai, a tervutasítások jellegzetessége, hogy a követelmények számadatokban nyerne megfogalmazást. Az ipari termelést az ötéves terv során 200%-kal kell emelni, a termelékenységet 92%-kal, az önköltségcsökkentésre előírt számszerű utasítás 25%. Még konkrétabbak és részletesebbek a számszerű utasítások iparági, vagy vállalati szinten. A számszerű utasítások sajátos, az eredményeket számokban rögzítő ellenőrzési eszköze: a statisztika. A statisztika jellegzetessége tehát, hogy számokban érzékelteti a gazdasági jelenségeket. Módszere alkalmas arra, hogy ezeket a jelenségeket változásaikban, összefüggéseikben, folyamatosan ábrázolja. A statisztika konkrétan, tömören, a lényegyet ábrázolva tárja elénk a gazdasági eredményeket. Lenin ezért mondta: „... értelmes közgazdász az üres tételek helyett nekilát a beszámolóknak, a számoknak, az adatok tanulmányozásának.“¹² Az intellektuel fecsegés, az üres szószátyár hetvenkedés, a semmitmondó általánosságok legjobb ellenszere a maga sűrített kifejezőmódjával a statisztika. Statisztika nélkül, mely tükre munkánknak, objektív ellenőrzés meg sem valósítható. Ismeretes Sztálin elvtárs példázata az „tiszteletreméltó“ javíthatatlan fecsegőről, aki amikor a vetés állása után érdeklődnek, „élére állítja a kérdéseket“, „mobilizálja magát“, bejelenti „a fordulatot“, csak éppen a vetés hiányos állapotáról nem szól. Az ilyen fecsegőket legeredményesebben a jól átgondolt, pontosan ellenőrizhető statisztikai jelentések bekérésével csíphetjük nyakon. A jól szerkesztett statisztikai kimutatás önmagáért beszél: az objektív számok kirostálják a köntörfalazást, a mellébeszélést, az objektív nehézségekre

¹² Lenin Művei, XXVI. kötet, 173. old., oroszul.

való hivatkozást és megmutatják az eredményt vagy eredménytelenséget. Ezért az ellenőrzés statisztikai módszerei eredményesek a hiányosságokkal szembeni mindennemű liberalizmus elleni küzdelemben. A statisztika a végrehajtás folyamatos ellenőrzésének, az elért eredmények vagy hiányosságok *objektív* megállapításának egyik leghatékonyabb eszköze. (Természetesen a statisztikai jellegű, a számokon keresztül történő ellenőrzést mindig ki kell egészíteni a végrehajtás helyszínén történő személyes ellenőrzésével, a hiányosság okainak pontos kiderítésével, az ebben felelősök személy szerinti megállapításával is.)

5.

A statisztikára, mint az ellenőrzés eszközére a lenini tanítás szerint a népi demokrácia fejlődésének jelenlegi szakaszában különösen jelentős feladatok várnak. A statisztikát, a statisztikai módszerek használatát általánosság, a gazdasági vezetés minden posztján az ellenőrzés mindennapi módszerévé kell tennie. Ezt a szerepét a statisztika nálunk mindezekig megfelelően nem töltötte be.

Ennek alapvetően három oka volt:

1. A statisztikai adatgyűjtés centralizált felépítése, amelyben az egyes adatszolgáltatóktól a statisztikai jelentések, megkerülve a közvetlen irányító hatóságot, közvetlenül a Statisztikai Hivatalhoz futottak be, megfosztotta az alsóbb fokon álló vezetőket annak lehetőségétől, hogy a statisztikát a vezetés, az ellenőrzés eszközévé tegyék, megismerjék (és kényesítve legyenek) módszereit alkalmazni. Mindezekon kívül a statisztika centralizált rendszere mellett az operatív, irányító szervek csak több napos késéssel, miután a Statisztikai Hivatal az összesítéseket elvégezte, juthattak a területüket érintő számanyaghoz.

2. Maga a Statisztikai Hivatal sem törődött eleget és idejében a statisztikának, mint az ellenőrzés hatékony módszerének népszerűsítésével. Nem tudatosította jóideig a vállalati statisztikusokkal, hogy nem elég a Statisztikai Hivatal vagy felettes hatóságai számára a jelentések megküldése, de a vállalati statisztikusok feladata az is, hogy saját vállalatukról az ellenőrzés céljainak megfelelő kimutatásokat, statisztikai kiértékeléseket készítsenek.

3. Akadályozta a statisztika felhasználását az ellenőrzésben a párhuzamos statisztikák nagy száma. A dolgozók idejével, a népi demokrácia vagyonával való túrhetetlen visszaélés, amit a kontárstatisztika jelent, nemcsak a statisztika pontosságát és gyorsaságát, és ezért felhasználhatóságát csökkentette, nemcsak akadályozta a statisztikusokat, hogy időt szakíthassanak az elemző munkára, de megingatta a bizalmat a statisztika komolyságában is.

E hiányosságok felszámolására megtörténtek az első lépések.

6.

Elsősorban kell említeni a statisztikai rendszer decentralizálásáról megjelent NT határozatot. A határozat kimondja, hogy az alsó egységeket összefogó szervek statisztikai jelentéseiket a jövőben maguk gyűjtik be, összesítik és továbbítják, és ugyanakkor meghatározza, hogy a befutó adatokat úgy kell összesíteni és kiértékelni, hogy *a statisztika az alsó és*

középfokon álló irányító szerveknél is operatív intézkedések alapjául szolgáljon, a vezetés és ellenőrzés eszközévé váljék. Az adatszolgáltatás decentralizált rendszere arra kötelezi az alsó- és középfokú vezetőket, hogy összesítsék, elemezzék, értékeljék ki a statisztikai adatokat. Hozzászoktatja őket ahhoz, hogy a vezetésük felelőssége alá tartozó gazdasági egységeket a statisztika módszereivel folyamatosan ellenőrizzék. Mindezideig nem ez volt a helyzet. A Könyvüipari Minisztérium egyes szakmai főosztályain egészen a közelmúltig a felelős vezetők jóformán nem is ismerték az irányításuk alá tartozó vállalatok statisztikai eredményeit, a főosztály területét felölelő számanyagot nem összesítették, nem értékelték ki. Ezért van különös jelentősége a könnyűipari statisztika decentralizálásáról a Könyvüipari Minisztérium és a Statisztikai Hivatal kollégiuma által elfogadott határozatnak, amely lehetővé teszi, hogy a szakmai főosztályok a statisztikát mint az ellenőrzés eszközt használhassák és külön intézkedik arról, hogy a decentralizálás során a statisztikai elemzés színvonalának mind a Statisztikai Hivatalban, mind a minisztériumok főosztályainál, mind a központoknál és vállalatoknál emelkednie kell. A határozat kimondja: „... az iparágakról és döntő vállalatokról törzslap formájában legdöntőbb adatokat feltüntető idősoros nyilvántartást kell vezetni. A vállalatoknál hasonlóképpen be kell vezetni a törzslaprendszerű vállalati szinten. Fokozottan rá kell térni a grafikonok alkalmazására. A minisztériumok vezetői részére küldött jelentéseknek bő és jólszerkesztett grafikonokat kell tartalmazniok.“

A statisztikai munka decentralizálása az ipar és a belkereskedelem vonalán még csak most indult meg. Nincsenek konkrét tapasztalataink arról, hogy máris mennyiben fejlesztette tovább, tette általánossá a statisztikát, mint az ellenőrzés eszközt. Azonban ha a decentralizált adatszolgáltatás szervezeti vonalán még nem is mutatkoznak az előnyök, magának a decentralizálásnak felvetése felszínre hozta a statisztika, mint a vezetés eszköze használatának szükségességét, nyilvánvalóvá tette, hogy az ellenőrzés statisztikai módszere semmiképpen sem lehet csupán a felső vezetők monopóliuma. Ez annál is szükségesebb volt, mert a vállalati adminisztrációban kétségtelenül élt és részben még él az a kapitalista csökevény, amely a zártrendszerű könyvvitelt tartja a számvitel és az ellenőrzés egyedül „megbízható“ módjának, és gyanakvással tekint az operatív számvitel és a statisztika felé. A Népgazdasági Tanács határozata az iparvállalatok számvitelének továbbfejlesztéséről joggal állapította meg: „... tőkés maradványnak tekintendő a könyvvitel túlzottan nagy súlya a belső üzemi statisztika és az operatív számvitel rovására“. A statisztikai rendszer decentralizálása elindítója lehet a fejlődésnek abban az irányban, hogy a vállalatoknál is a gazdasági tevékenység eredményességének, a tervvégrehajtás ellenőrzésének mindennapi eszközeként használják a statisztikát.

7.

Nem töltheti be teljesen az ellenőrzés terén rá váró feladatát a statisztika többiektől azért, mert a vállalatok felsőbb hatóságai, a központok, főosztályok, és jóideig a Statisztikai Hivatal sem tudatosították eléggé, hogy a statisztika nem csupán a felsőbb szervek számára teljesített adatszolgáltatást jelent, hanem ennél többet: az ellenőrzésnek azt a mód-

szerét, melyet a vezetés szolgálatába vállalati, üzembrési szinten is alkalmazni lehet és szükséges. Maga a Statisztikai Hivatal attól a felismeréstől vezetett, hogy feladata nem csupán az országos vezetés számára a minisztériumok összesített jelentéseinek elkészítése és kiértékelése, hanem a statisztikai szervezet, a statisztikai munka irányítása és a statisztikai elemzés konkrét módszereinek népszerűsítése és általánosítása vállalati szinten is, a múlt év szeptemberében pályázatot hirdetett az iparstatisztikusok számára „Üzemstatisztika a vállalatvezetés szolgálatában” címmel. A pályázat célja az volt, hogy a résztvevő statisztikusok számoljanak be konkrét üzemi tapasztalataik alapján, hogyan segítették elő az üzemsztatisztikusok kiértékelő tábláikkal, grafikonjaikkal a vállalatvezetés munkáját. Erre a pályázatra az üzemsztatisztikusoktól, akiknek száma ezren felül van, igen kevés, 93 pályamű érkezett be. Ezek közül nem is egy-néhány volt olyan, amely vagy kiértékelés nélküli számoszlopokat, vagy több kötetre menő zsúfolt és áttekinthetetlen kimutatástömeget tartalmazott. A statisztika pedig csak az esetben lehet a vállalati ellenőrzés eszköze, ha szemléltetően, jól szerkesztett, áttekinthető táblázatokba sűriti a vállalat eredményeit és a számokat megfelelő szöveges kiértékelés kíséri. Voltak, — ha nem is megfelelő számban — kedvező tapasztalatok. Így a Lampart gyár statisztikusának pályázata, amely konkrétan beszámolt arról, hogy a statisztika milyen hiányosságokra hívta fel a figyelmet a vállalat tervszerűségi feladatának nemteljesítésénél, a termelékenység kedvezőtlen alakulása és a munkaerő hullámzása eseteiben. Az EKA statisztikusának cikke rámutatott arra, hogy a jól vezetett statisztikai összeállítások derítették fel, hogy üzemben valójában miért nem csökkent a 100% alatt teljesítők száma, és ezzel útmutatást adott, hogy milyen konkrét intézkedést kell foganatosítani a lemaradék segítségére. Értékes, másutt is hasznosítható tapasztalatokat közöltek egyéb üzemek, így a MÁVAG, a Debreceni Képgyár, a Bonyhádi Zománcművek, az Alumíniumgyár, a Borsodvidéki Gépgyár stb. statisztikusai. Az Április 4. Gépgyár statisztikus brigádja grafikonsorozaton keresztül mutatta be, hogy miképpen ellenőrizheti a statisztika a különböző bérrendszerek, a teljesített órák és túlórák arányának, az öntödei selejtnek, a termelékenység különböző mutatóinak, a termelékenység és az átlagbér összefüggésének alakulását. Ezek a kedvező tapasztalatok arra mutatnak, hogy ahol az üzemi statisztikusok öntevékenyek, a vállalattól a megfelelő támogatást megkapják, ott a statisztika a vezetés, az ellenőrzés eszközévé lesz.

A statisztikusok öntevékenységének, az elemző munka színvonalának fejlesztésében jelentős feladat vár a Statisztikai Hivatalra. Az iparstatisztikusok folyamatban lévő és a kereskedelmi és közlekedési statisztikusok most meginduló kötelező vizsgáztatásánál már az eddigiekben is a statisztikus minősítésének fokmérőjéül szolgált, hogy mennyire ismeri saját üzemét, vállalatát, mennyiben van hasznára a vállalatvezetésnek az ellenőrzés megvalósításában. A Statisztikai Hivatalnak feladata, hogy e követelmény érvényesítésével párhuzamosan teremtse meg a statisztikai munka magasabb színvonalának szakmai előfeltételeit. Ez jelenti: hogy a Hivatalnak ismertetnie és népszerűsítene kell a statisztikai elemzésnek, az egyes statisztikai mutatószámok, grafikonok használatának legjobb, legelőnyösebb formáit. Meg kell tanítani a statisztikusokat nemcsak általánosságban — politikai vonatkozásaiban — az ellenőrzés és a statisztika fontosságára, hanem konkrétan arra, hogy melyek azok a statisztikai esz-

közök, amelyekkel ez az ellenőrzés a legeredményesebben megvalósítható. A Statisztikai Hivatal jelentőségének megfelelően foglalkozott ezért a szovjet statisztikai irodalom fordításával és kiadásával. A Statisztikai Szemle hasábjain, az Iparstatisztikai Értesítőben egész sereg cikk jelent meg a statisztikai módszerek alkalmazásának szovjet és magyar tapasztalatairól. Azonban az ipartól eltekintve, a gazdasági élet egyéb területein jóformán alig van hazai tapasztalat a statisztika felhasználásáról üzemi, vállalati szinten az ellenőrzés, a vezetés szolgálatában. Ugyanakkor, bár a szovjet irodalomban lefektetett tapasztalatok nélkül a statisztika fejlesztésének feladatait egyáltalán nem oldhattuk volna meg, a bőséges és gazdag szovjet szakirodalomhoz való könnyű hozzájutás nem ösztönzött eléggé saját tapasztalataink önálló feldolgozására, a szovjet útmutatás konkrét hazai viszonyokra való alkalmazására.

Világos, hogy a saját tapasztalatok feldolgozásától visszahúzódo magatartás szöges ellentéte a szovjet tapasztalatok szellemének, amely a statisztikában is a kérdések önálló feldolgozását, az adott viszonyok szerinti konkrét alkalmazását, tehát a marxista munkamódszert követeli meg.

A Statisztikai Hivatal e kérdés fontosságától indítva adja ki a közeljövőben „Iparstatisztika. — Útmutató a vállalatvezetők számára” című kiadványát. Ebben a magyar iparstatisztika gyakorlati tapasztalatai alapján ismerteti, hogy a vállalatvezetők hogyan használhatják a statisztikát, annak elemző eszközeit a vállalat eredményességének mérésére. Hasonló kiadványokra azonban nemcsak az ipar, hanem a kereskedelem, közlekedés, mezőgazdaság, általában a népgazdaság és a kulturális és szociális élet valamennyi területén szükség van.

8.

Gátolta végül a statisztikának, mint az ellenőrzés eszközének felhasználhatóságát a statisztikai bürokrácia, a hozzánemértéssel összeállított, bizonylatilag alá nem támasztott statisztikák nagy száma. Erről a kérdésről a Statisztikai Szemlében már nem egy cikk jelent meg: káros hatása, ellen folyó harc szükségessége általánosan ismert. Korántsem ilyen általános és kielégítő azonban a kontárstatisztikák ellen folytatott küzdelem eredményessége. A statisztika pedig csak az esetben lehet az ellenőrzés eszköze, ha rendszere egységes, fogalmi egyértelműek, és adatai ezért megbízhatóak. Az ellenőrzés, különösen a számszerű ellenőrzés, a statisztika, az adatok egységes értelmezését követeli meg, mint Sztálin elvtárs mondja: „... olyan számvetési formák kidolgozását, amelyek legjobban biztosítják az állami vagyon nyilvántartását.”¹³ A hebe-hurgya módon, megfelelő előkészítés nélkül elrendelt, egymást keresztező, egymásnak ellentmondó statisztikai adatgyűjtések nemcsak formálissá teszik az ellenőrzést, hanem egyenesen akadályává lesznek az ellenőrzés legjobb, legeredményesebb statisztikai módszereinek kiválasztásának. Gerő elvtárs kongresszusi beszédében megemlítette, hogy a budapesti 72-es postahivatalnál két hónap alatt 45 ellenőrzést tartottak különféle szervek és nem egyszer előfordult, hogy ugyanazon szervnél az ellenőrzés küldöttei találkat adtak egymásnak. A halmozott ellenőrzés hasonló példait a statisztika esetében is meg-

találhatjuk. Május hónapban például a Ganz Villamossági Vállalatnak 96 féle különböző adatszolgáltatást kellett teljesítenie, köztük a beruházásokról 4 párhuzamosat. A Közvágóhídnak 41 statisztikai jelentést kellett küldenie. Az adatokat a vállalaton belül 12 szerv, illetve személy egymástól függetlenül és egymásról nem tudva szolgáltatta.

A sokféle, egymással össze nem hasonlítható adatszolgáltatás a jól átgondolt adatgyűjtés komolyságát, megbízhatóságát is veszélyezteti. A vállalatvezető nem tudja, hogy a sok kimutatás közül melyiknek figyeljen, a sokfajta „majdnem azonos“, de mégis eltérő mutatószám közül melyik után tájékozódik. Megrendül — és legtöbb esetben joggal — a bizalma valamennyi kimutatásban, valamennyi statisztikai adatban. Ugyanakkor a statisztikus, akinek a kimutatások tömegét kell elkészítenie, nem is tud időt szakítani magának, hogy elemző, kiértékelő munkát végezhesen. A Lampart gyár statisztikusa elmondotta, hogy a párhuzamos adatszolgáltatások tömegének elkészítése miatt jóformán nem maradt ideje a kiértékelések elkészítésére, a számok tanulmányozására. A statisztika ilyen esetben számadatok fejfájdító, kiismerhetetlen tömege és nem a vezetés, az ellenőrzés szemléltető eszköze.

A statisztikának, mint az ellenőrzés mindennapi eszközének meghonosítása, általánossá tétele terén a feladat tehát: a statisztikai rendszer decentralizálásával megteremteni a statisztika széleskörű alkalmazásának szervezeti előfeltételeit; a statisztikai módszerek, az elemzés jó tapasztalatai népszerűsítésével megismertetni a gazdasági vezetőkkel az ellenőrzés statisztikai eszközeit; a kontárstatisztikák elleni küzdelemmel, a statisztikai fegyelem megszilárdításával a statisztikát hitelessé, adatait megbízhatóvá tenni.

9.

E tanulmány elején beszéltünk arról, hogy a szovjetállam megalapítói, Lenin és Sztálin milyen szerepet szántak az ellenőrzésnek és ezen belül a statisztikának a szocializmus építésében. A Szovjetunióban e tanítás szellemében fejlesztették és emelték kapitalista körülmények között elképzelhetetlen magas színvonalra az állami statisztikát. Azok a politikai és gazdasági körülmények, amelyek Lenin megfogalmazásában indokolták a szovjetállamban az ellenőrzés fontosságát, a mi viszonyainkra is érvényesek. Nálunk is a gazdasági vezetés minősége, fejlettsége kapcsolódik ellenőrzési rendszerünk fejlettségéhez. Ezért vetette fel Gerő elvtárs az ellenőrzés kérdését mint a gazdasági vezetés minőségének kérdését. Az ellenőrzés minőségével kapcsolatban — pedig amint a kongresszusi beszédekben megállapította: „... a hiba nem ott van, hogy nálunk nincs elegendő ellenőrzés, az ellenőrzés egyik legnagyobb hiányossága, hogy formális és rendszertelen.“ Az ellenőrzés formális és rendszertelen jellegének felszámolásában különösen jelentős a statisztika szerepe és a statisztikára váró feladatok. Az előbbieken elsősorban a szervezeti és szakmai feladatokról szövegtünk. Már ezek sem választhatók el a politikai feladatoktól; hiszen a kontárstatisztikák elleni küzdelem politikai küzdelem a statisztika terén jelentkező maximalizmus ellen; a statisztika módszereinek népszerűsítése a marxista statisztika ismertetését, tehát harcát jelenti a statisztika burzsoá módszereivel szemben; a statisztika decentralizálása pedig szervezeti téren teszi lehetővé, hogy az ellenőrzés és statisztika mint az

osztályharc fegyvere, mint politikai eszköz mindenütt jelenlevő, általános legyen.

De ezeken, az elsősorban szakmai és szervezeti intézkedéseken túlmenően, nem szabad elfeledkezni az ellenőrzés megvalósításáért folytatott alapvetően politikai harcról sem. Az osztályellenség ellenállásával, a burzsoá gondolkodásmód fertőző hatásával ezen a téren is számolnunk kell. A népszámlálási, mezőgazdasági összeírások tapasztalatai megmutatták: az osztályharc törvényei itt is érvényesek. Lenin az Októberi Forradalmat követően az ellenőrzésről így írt: „A parasztburzsoázia . . . éppen ezen a téren veszi fel velünk szemben a legkomolyabb harcot azzal, hogy aláassa a kiépítés alatt levő ellenőrzést.”¹⁴ De tapasztalataink ellenére még kevesek öntudatába ment át a figyelmeztetés: „A számadás hiánya, a termékek termelése és elosztása terén a szocializmus csíráinak pusztulását, az államkincstár fosztogatását jelenti — mert minden vagyton az államkincstáré, az államkincstár pedig: ez éppen a szovjethatalom, a dolgozók többségének hatalma; — hogy a számvitel és ellenőrzés terén tanúsított hanyagság semmi egyéb, mint közvetlen megsegítése a német és orosz Kornyilovoknak, akik csak abban az esetben tudják megdönteni a dolgozók uralmát, ha mi nem tudunk megbirkózni a számvitel és ellenőrzés feladataival.”¹⁵

Az osztályharc és az ellenőrzés, az osztályharc és a statisztika összefüggéseinek felismerése előfeltétele az ellenőrzés és a statisztika színvonalának megjavításának. Nekünk nem akármilyen ellenőrzésre és statisztikára van szükségünk, hanem olyan ellenőrzésre, ami pártosan, a proletárdiktatúra érdekeinek megfelelően végzi munkáját. Az ellenőrzés és statisztika csak ez esetben szolgálhatja az ötéves tervnek, a szocializmus építésének, békénk védelmének ügyét.

¹⁴ Lenin: Válogatott művek. Szikra, Budapest. 1949. II. kötet. 373. old.

¹⁵ U. o. 375. old.

A SZOVJET ÁLLAMI STATISZTIKA ELSŐ ÉVEI*

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom eredményeképpen a Szovjetunióban, Lenin és Sztálin pártjának vezetése alatt, új politikai rendszer — a munkásosztály diktatúrájának állama — jött létre. Ennek megfelelően elvi tartalmát és szervezeti formáit tekintve új állami statisztikának is kellett keletkeznie. A kizsákmányoló államnak a kapitalisták és a földesurak érdekeit kiszolgáló statisztikája helyett a szocialista állam szükségleteit szolgáló, a kommunista társadalom építése feladatainak alárendelt statisztikát kellett megteremteni.

A forradalomelőtti Oroszország kormánystatisztikája nemcsak egész irányzatát és tartalmát tekintve volt népellenes, hanem szervezetileg sem volt kielégítő.

A forradalomelőtti Oroszország kormánystatisztikája a belügyminisztériumban volt összpontosítva. Állományilag ehhez a minisztériumhoz tartozott a Központi Statisztikai Bizottság és a Statisztikai Tanács. Mindkét intézmény önálló volt. A Központi Statisztikai Tanács a statisztikai adatgyűjtéssel és feldolgozással kapcsolatos technikai funkciókat látta el, míg a Statisztikai Bizottságnak a statisztikai munkák módszertanával kellett foglalkoznia. A kormány-statisztika helyi szervei a kormányzó mellett működő kormányzósági statisztikai bizottságok voltak. A különböző minisztériumoknak saját statisztikai szervei voltak, a belügyminisztériumi statisztika mellett és lényegileg nem voltak az utóbbinak alárendelvek.

A forradalomelőtti Oroszországban tulajdonképpen nem volt egységes egészét képező állami statisztika. Oroszország számos statisztikai intézményének nem volt egységes központi irányítása, nem egyesítette őket közös terv és közös munkaprogramm. A Központi Statisztikai Bizottság munkáját a helyi statisztika szerveitől, a kormányzósági statisztikai bizottságoktól elszakítva végezte, amelyek függetlenek voltak ettől és csak formális kötelékek kapcsolták össze őket.

A Központi Statisztikai Bizottság mellett működő Statisztikai Tanácsnak nagy feladatai voltak, de jognélküli intézmény volt. A Tanács szervezete olyan volt, hogy kizárta a Tanács elé kítűzött feladatok sikeres megvalósításának minden lehetőségét. Létezésének utolsó napjáig tétlenségre ítélt intézmény volt. Sem a Központi Statisztikai Bizottság, sem a Statisztikai Tanács nem volt mértékadó statisztikai szerv és így nem is gyakorolhatott valamennyire is jelentős hatást az ország statisztikai szervezetére és megszervezésére.

* Vesztnyik sztatizisztiki, 1950. 6. sz., 34—48. old.

Rendkívül rosszul megszervezett volt a vidéki statisztikai adatgyűjtés. Ennek a munkának a közvetlen irányítására nem voltak speciális statisztikai szervek. A kormánystatisztika alsóbb szerveiként a rendőrség és az egyház működött (a természetes népmozgalomra vonatkozó adatok összegyűjtésénél). A rendőrhatalóságok a statisztikai adatok összegyűjtésével és e munka irányításával kapcsolatos tevékenységüket a mezőrendőrségi felügyelőknél keresztül végezték. Ez utóbbiak a fölük kívánt adatokért a voloszt-hatóságokhoz fordultak.

Mindezért Lenin a hivatalos kormánystatisztikát „kincstárinak“, „nyomorúságos statisztikának“ nevezte.

A hivatalos kormánystatisztika mellett Oroszországban volt zemsztvo-statisztika is. A zemsztvo-statisztika a helyi önkormányzati szervek, elsősorban az 1864. évi közigazgatási reform eredményeként, a zemsztvók szükségleteivel kapcsolatban jött létre. A zemsztvo-statisztika feladata kezdetben a zemsztvók szűk gyakorlati szükségleteivel kapcsolatos statisztikai adatok gyűjtése volt (a lakosság különböző rétegeinek helyi adókkal való megterhelése-céljából), de később messze túlhaladt ezeken a határokon. Ugyanilyen kitűnő és értékes munkát végzett a zemsztvo-statisztika a statisztikai adatok megszervezésének és összegyűjtésének kérdésében, a statisztikai gyakorlat tökéletesítésében.

A zemsztvo-statisztika nemcsak az orosz, hanem az egész statisztika történetében haladó irányzatot képvisel. A zemsztvo-statisztikusok hatalmas és igen részletes anyagot gyűjtöttek össze az orosz mezőgazdaság és ipar helyzetéről. Különösen értékes anyag gyűlt össze a parasztgazdaság vizsgálatához.

Marx és Engels nagyra értékelte a zemsztvo-statisztikát. Engels M. K. Kablukova asszonyhoz küldött levelében ezt írta: „Nekünk itt megvan valamennyi orosz zemsztvo statisztikai jelentése, s általában kitűnő anyagunk van az orosz gazdasági helyzetről“.¹ Nagyra értékelte a zemsztvo-statisztikát Lenin is:

„A német hivatalos statisztika terjedelemben és teljességben, az adatok egységességében és pontosságában, feldolgozásuk és közzétételük gyorsaságában fölülte áll ugyan az orosz hivatalos statisztikánál, ezzel szemben a mi zemsztvo-statisztikánk az egyes adatok figyelemreméltó teljessége és ezek részletes feldolgozása tekintetében felülmúlja az európai részleges összeírásokat és részletkutatásokat... Az európaiak közelebbi megismerkedése a mi zemsztvo-statisztikánkkal valószínűleg lényegesen előmozdítaná általában a társadalomstatisztika fejlődését.“²

A zemsztvo-statisztika érdemeiről, pozitív oldalairól beszélve nem szabad figyelmen kívül hagyni hibáit sem. A zemsztvo-statisztika egyik legnagyobb hibája, mind programja, mind szervezete szempontjából való elszigeteltsége volt. A különböző kormányzóságok zemsztvo-statisztikusainak munkája, az egységes módszertani és szervezeti irányítás hiányában, egymástól elszakítva folyt. A kormánystatisztika szervei a zemsztvo-statisztikusok munkájának szervezetére és jellegére semmiféle befolyást nem gyakoroltak. A zemsztvo-statisztikusok munkájának szétaprózott és rendszertelen jellege leküzdhetetlen akadály volt annak, hogy egész Orosz-

¹ Marx és Engels Művei. 1935. XXVII. kötet, 90. old., oroszul és Marx-Engels: Válogatott levelek. Szikra, Budapest, 1950. 394. old.

² Lenin Művei, 4. kiadás, 5. kötet, 195. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1950. I. kötet, 171. old.

országra vonatkozóan összesítő adatokat kapjanak. „Sajnos, — írta Lenin, — a mi zemsztvo-statisztikánknak, amely mindig úgyszólván oázis volt a hűbéri sötétség, a bürokratikus begyepesedettség és a mindennemű bárgyú irodaszellem sivatagában, munkáinak elaprózott és rendszertelen jellege folytán nem sikerült tartós eredményeket elérnie sem az orosz, sem az európai gazdaságtudomány számára.”³

A zemsztvo-statisztika másik nagy hibája az összegyűjtött anyag kellő tudományos feldolgozásának hiánya volt. Lenin a zemsztvo-statisztika bőséges és változatos anyagával kapcsolatban ezt írta: „Minden ezeknek az elsőrangú adatoknak a *feldolgozásán* fordul meg. Ez a legfőbb nehézség. Ez a legbetegebb pontja a mi zemsztvo-statisztikánknak, amely a munka gondossága és részletessége tekintetében kiváló.”⁴

A zemsztvo-statisztika tartalmát, tudományos és ideológiai-politikai, osztálytartalmát tekintve távolról sem volt egyöntetű. A zemsztvo-statisztikusok jelentős része narodnyik és más kispolgári és polgári nézeteket vallott. A zemsztvo-statisztika burzsoá korlátoltsága következtében nem tudta a valóság tudományos politikai-gazdasági ábrázolását adni. Az osztályellentéteket, különösen a forradalomelőtti faluban a parasztság osztálytagozódását, sok zemsztvo-statisztikai munkában teljesen elkendőzték. Lenin munkáiban a zemsztvo-statisztikának ezekre a hibáira is ismételtelen rámutatott.

*

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom megdöntötte a régi kizsákmányoló társadalmi rendet és államberendezést és napirendre tűzte a szocialista társadalom építését. Ez gyökeresen megváltoztatta a számvitel és a statisztika tartalmát, szerepét és jelentőségét. A számvitel és a statisztika hivatása az új állami és társadalmi rend szolgálata volt.

A számvitel és a statisztika a dolgozó tömegek kizsákmányolásának és megtévesztésének eszközeiből — ami volt és ma is az a kapitalista államokban — a kommunista társadalom építésének eszközévé vált. A kommunista párt, és a világ első szocialista államának megalapítója és vezetője, Lenin és Sztálin, ismételtelen rámutattak a számvitel elvileg új tartalmára és az új társadalmi és gazdasági viszonyok közötti jelentőségére.

Lenin és Sztálin nem egyszer mutattak rá a számvitel rendkívüli fontosságára a szocialista forradalom győzelme után: „... a munka mennyiségének és a termékek elosztásának számvitelezése és ellenőrzése — írta Lenin — ebben van a szocialista átalakulás lényege, ha egyszer a proletariátus politikai uralmát megteremtettük és biztosítottuk.”⁵ „... a termékek terelésének és elosztásának mindenoldalú állami számvitele és ellenőrzése nélkül — mondotta Lenin, — a dolgozóik hatalma, a dolgozók szabadsága *nem* képes fennmaradni.”⁶ Lenin rámutatott arra, hogy a számvitel és az ellenőrzés „... a szocialista forradalomnak a burzsoázia megdöntését követő napon...”⁷ felmerülő, alapvető kérdése.

³ Lenin Művei. 4. kiadás, 22. kötet, 48. old., oroszul és Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1950, II. kötet, 252. old.

⁴ Lenin Művei, 4. kiadás, 20. kötet, 67. old., oroszul.

⁵ Lenin Művei, 4. kiadás, 26. kötet, 371. old., oroszul és Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949, II. kötet, 297. old.

⁶ Lenin Művei, 4. kiadás, 27. kötet, 225. old., oroszul és Válogatott művek, Szikra, Budapest, II. kötet, 375. old.

⁷ U. o. 224.. ill. 374. old.

Lenin megmagyarázta, hogy „Számvitel és ellenőrzés ez a legfontosabb, ami a kommunista társadalom *első szakaszának* elindításához, helyes működéséhez kell.”⁸ Lenin a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottságának 1917. november 17(4)-i ülésén mondta: „Egyetlen gyártmány, egyetlen font kenyér sem maradhat a számvitelen kívül, mert a szocializmus mindenekelőtt számvitel.”⁹

„Anarchizmus vagy szocializmus” című híres munkájában Sztálin elvtárs már jóval a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt rámutatott a statisztika óriási jelentőségére a szocialista társadalomban: „a szocialista társadalomnak szüksége lesz központi statisztikai hivatalra, amelynek az egész társadalom szükségleteiről kell adatokat összegyűjtenie...”¹⁰

Az új, szovjet típusú állam megteremtése, amely a történelemben először tette lehetővé a dolgozóknak és az elnyomott tömegeknek, hogy tevékenyen résztvegyenek az új társadalom építésében, teljes egészében napi-rendre tűzte az általános, az egész népre kiterjedő számvitel és ellenőrzés megszervezését. „A fő nehézség, — mondta Lenin, *„A szovjethatalom soronlévő feladatai”* című munkájában, — a gazdasági téren van: meg kell valósítani a termékek termelésének és elosztásának legszigorúbb és mindenre kiterjedő nyilvántartását és ellenőrzését, fokozni kell a munka termelékenységét, *társadalmasítani* kell a termelést a gyakorlatban.”¹¹ „Eddig — mondotta Lenin, — a kisajátítók közvetlen kisajátítását célzó rendszabályok álltak *előtérben*. Most a nyilvántartás és ellenőrzés megszervezése került előtérbe azokban a gazdaságokban, ahol már kisajátították a kapitalistákat, valamint az összes többi gazdaságokban.”¹²

Fontos rendelkezés volt az egész többi kiterjedő számvitel és ellenőrzés megvalósításának útján a munkásellenőrzésről szóló 1917. november 27-i rendelet és a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács létesítéséről szóló 1917 decemberében kiadott rendelet. A Legfelsőbb Népgazdasági Tanács állományában összeírási és folyamatos statisztikai osztályt létesítettek. Ezeknek a fölülte fontos rendeleteknek, mint sok más jelentős állami rendeletnek életbeléptetése az állami statisztika haladéktalan megteremtését tette szükségessé Szovjetorszámban.

A szovjet szocialista államnak új statisztikára volt szüksége, mely megóvja a proletárforradalom érdekeit és biztosítja a kommunista építés szükségleteit.

Ezeket a feladatokat csak a statisztikai szervek egységes, alulról felfelé központosított, az államhatalom közvetlen irányítása alatt álló, közvetlen rendszere hajthatta végre. Ennek a statisztikának az elvi tartalmát a marxizmus-leninizmus klasszikusainak a statisztikának a szocialista államban elfoglalt szerepéről adott megállapításai határozták meg. Szovjet-országi állami statisztikája megszervezésének alapját a szocialista állam megteremtőinek, Leninnek és Sztálinnak eszméi képezték.

Az állami statisztikáról szóló rendeletben, melyet Lenin írt alá, kifejezést nyertek Lenin eszméi is, hogy 1. az országban meg kell valósítani az állami statisztikai szervek egységes, alulról felfelé központosított rend-

⁸ Lenin Művei, 4. kiadás, 25. kötet, 444. old., oroszul és Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949, II. kötet, 239. old.

⁹ Lenin Művei, 4. kiadás, 26. kötet, 255. old., oroszul.

¹⁰ Sztálin Művei, 1. kötet, 336. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949, 353. old.

¹¹ Lenin Művei, 4. kiadás, 27. kötet, 213. old., oroszul és Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949, 363. old.

¹² U. o. 218., ill. 367. old.

szerét; 2. az állami statisztika mellett meg kell teremteni a hatósági statisztikát is, amely az állami statisztika általános módszertani irányítása alatt működik; 3. az állami statisztikát a népgazdaság, mint egységes egész, módszertani vizsgálatának irányában kell fejleszteni.

*

A Szovjetunió állami statisztikájának létrehozását meghatározó alapvető okmány az állami statisztikáról szóló rendelet volt, melyet Lenin 1918. július 25-én írt alá.

Ez az okmány az állami statisztika fejlődésében új, az emberi társadalom történetében soha nem látott korszakot nyitott.

Ennek az alapvető okmánynak a további konkretizálása volt a helyi statisztikai intézményekről szóló, a Szovjetunió Népbiztosai Tanácsának 1918. szeptember 15-i rendelete és a Statisztikai Tanácsról szóló, a Központi Statisztikai Hivatal által ugyanazon év szeptemberében jóváhagyott rendelet.

Az állami statisztikáról szóló rendelet értelmében az OSzSzSzK-ban a statisztikai munkát a Központi Statisztikai Hivatal és szervei végzik.

A Központi Statisztikai Hivatalra — belső szervezete és az összes intézményekkel való kapcsolatának módja tekintetében — a Népbiztoságok számára megállapított szabályok érvényesek.

A Központi Statisztikai Hivatal élén a Népbiztosok Tanácsa által választott és a Népbiztosok Tanácsában tanácskozási joggal rendelkező igazgató állt.

A Központi Statisztikai Hivatal mellett Kollégiumot létesítettek, amelynek tagjait a Népbiztosok Tanácsa hagyta jóvá.

Ebben a rendeletben arra is rámutattak, hogy a Központi Statisztikai Hivatal feladata:

az állami statisztika helyes megszervezéséről és a statisztikai ismeretek kiszélesítéséről való gondoskodás;

mindenfajta statisztikai megfigyelés és összeírás terveinek és programjainak jóváhagyása, valamint a statisztikai munkák terveinek, a hatóságok által összeállított szervezeti tervek és utasítások jóváhagyása;

a különböző népgazdasági ágak és a kultúra (demográfiai statisztika, közoktatási statisztika, közegészségügyi statisztika, mezőgazdasági statisztika, a fogyasztási és áruforgalmi statisztika, a kataszteri munkák elvégzésének statisztikája, az állami iparstatisztika, a munka statisztikája, a katonai, szállítási, stb. statisztika) statisztikájának elvégzése;

az állami népszámlálások, ipari, szakmai, mezőgazdasági, stb. összeírások végrehajtása és az összegyűjtött anyag feldolgozása;

évkönyvek és az államra vonatkozó összes fontosabb statisztikai adatokat magukba foglaló egyéb időszaki kiadványok, valamint az egyes kérdésekre vonatkozó gyűjtemények, szemlék és monográfiák kiadása.

A jelzett munkák megszervezése és elvégzése céljából a Központi Statisztikai Hivatalnak joga volt, hogy a statisztikai anyaggyűjtés területén megfigyelési és ellenőrzési szerveket létesítsen, a hivatali hatáskör tekintetében neki alárendelt statisztikai intézményeket újjászervezze vagy megszüntesse.

A Központi Statisztikai Hivatal mellett, külön rendelet alapján, *Állami Statisztikai Tanácsot* létesítettek. Ennek feladata volt: a) a központi, terü-

leti és helyi kormányzati és társadalmi intézmények statisztikai szervezetei terveinek és a működésük egységesítésére és összeegyeztetésére vonatkozó gyakorlati rendszabályoknak kidolgozása; b) szakvélemények adása mindenféle összeírás és adatfelvételi tervekre és programokra vonatkozó szervezeti és programkérdésekben, amelyeket mind évente, mind időszakszerűen a központi és helyi szovjetintézmények hajtának végre; c) a statisztikai ismereteknek az országban való terjesztésével kapcsolatos kérdések kidolgozása; d) a statisztikai megfigyelés és feldolgozás kérdéseinek és módszereinek kidolgozása.

A Központi Statisztikai Hivatal mellett működő Statisztikai Tanácsról szóló rendelet értelmében, a Tanács állományához tartoztak a közigazgatási törvényhozási intézményeknek, a Központi Statisztikai Hivatalnak, a központi kormányzati és központi társadalmi intézmények statisztikai szervezeteinek a képviselői, a helyi kormányzati, társadalmi és statisztikai intézmények képviselői, a központi tudományos és mezőgazdasági egyesületek képviselői, a statisztikai tudomány képviselői és egyéb statisztikai szervezetek, kongresszusok és konferenciák képviselői.

A különböző intézmények statisztikai szervei közötti kapcsolatok létesítése, program- és szervezeti kérdéseik kidolgozása céljából a Központi Statisztikai Hivatalnak joga volt arra, hogy a központi, kormányzási és városi statisztikai szervezetek és a társadalmi intézmények felelős képviselőiből, valamint a statisztikai tudomány képviselőiből konferenciát hívjon össze.

Az országos összeírások és más országos statisztikai munkák szervezeti terveinek és programjainak kidolgozásával kapcsolatos kérdések minden irányú megvitatása céljából időszakonként, vagy szükség szerint, valamennyi szak statisztikusainak össz-oroszországi kongresszusait kellett összehívni.

Az állami statisztikáról szóló rendelet az összes szervezeteket (beleértve a magánegyesületeket és intézményeket is) arra kötelezte, hogy a Központi Statisztikai Hivatalnak a szükséges adatokat és statisztikai anyagokat, a Statisztikai Tanácsnak pedig statisztikai munkaterveiket és programjaikat jóváhagyás végett benyújtsák. Minden polgári, katonai, kormányzati és társadalmi szervezet köteles volt a Központi Statisztikai Hivatalnál a statisztikai adatok gyűjtésénél teljes mértékben együttműködni. Minden intézmény és magánszemély, aki a statisztika területéhez tartozó kiadványokat nyomtatott ki, köteles volt ezekből két példányt a Központi Statisztikai Hivatalnak beküldeni.

A Központi Statisztikai Hivatal vidéki munkájában az állami statisztika helyi szerveinek rendszerére támaszkodott. Ilyen szervek voltak a kormányzási statisztikai irodák, a kerületi és városi statisztikai irodák és osztályok. Később a volosztokban bevezették a voloszt-statisztikusok intézményét. A „Helyi statisztikai intézmények szervezetéről” szóló rendelet szerint a kormányzási statisztikai irodák a kormányzási tanácsok önálló osztályaiként működtek és funkcióikat a Központi Statisztikai Hivatal rendeleteinek megfelelően végezték. Ezekre hárult a különböző társadalomgazdaság-statisztikai ágakkal kapcsolatos minden munka végzése, a különböző kormányzási intézmények statisztikai adatainak összesítése, a speciális összeírások irányítása és anyaguk feldolgozása, a kormányzóságokénti statisztikai évkönyvek kiadása és a kormányzási intézmények

statisztikai tevékenysége anyagának előkészítése a kormányzósági statisztikai tanács előtti beszámolóhoz.

A kormányzósági statisztikai irodákban különböző statisztikai ágak szerinti osztályokat vagy szekciókat létesítettek.

A statisztikai megfigyelések terén felmerülő kérdések kidolgozására és a szervezetek tevékenységének koordinálására kormányzósági statisztikai tanácsokat alakítottak. Ezekben a statisztikai szervek és az egyéb kormányzósági szervezetek képviselői vettek részt. A kormányzósági statisztikai tanácsok tevékenységi körébe főleg azok a kérdések tartoztak, amelyek a Központi Statisztikai Hivatal mellett működő Állami Statisztikai Tanács tevékenységi körébe, de csak arra a területre vonatkozólag, amelyre a tanácsot szervezték.

A kormányzósági statisztikai irodáknak joguk volt, hogy szükség esetén kormányzósági statisztikai kongresszusokat és konferenciákat hívjanak össze. A kerületi statisztikai osztályok vagy hivatalok a kerületi szovjetek önálló osztályai voltak. A kerületi irodák belső szervezete ugyanazonok az elveken épült fel, mint a kormányzóságiaké. A helyi statisztikai intézmények jogai, a különböző szervekkel való kölcsönös viszonyai azonosak voltak a Központi Statisztikai Hivataléval, de csak a megfelelő területek határain belül.

A Központi Statisztikai Hivatal 1919-től kezdve kiadta a „Vesznyik sztatizisztiki“ (Statisztikai Híradó) és a „Bjulleteny centralno sztatiziszticeszkovo upravlenija“ (A Központi Statisztikai Hivatal Bulletinje) c. folyóiratokat. A „Vesznyik sztatizisztiki“ a következő kérdésekkel foglalkozott: a) a Központi Statisztikai Hivatal és helyi szervei tevékenységének rendszeres megtárgyalása, b) a statisztikai módszertan kérdéseinek feldolgozása, c) a statisztikai munkák megszervezése, d) a statisztikai tudományos-kutató és tanintézetek tevékenységének megvilágítása, a statisztikai ismeretek terjesztése az országban és a statisztikai erők szervezése.

A Szovjetunió állami statisztikája rendkívül nehéz helyzetben jött létre: a polgárháború és a külföldi intervenció, a gazdasági összeomlás éveitől kezdve, amikor a köztársaság minden erejét a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányainak megvédésére és megszilárdítására mozgósította. Ez az elkeseredett osztályharc időszaka volt, amikor a régi és halódó dühöngve állt ellen az újnak és keletkezőnek. Az állami és gazdasági statisztika területén a Szovjetállam intézkedéseivel szembeni aktív és passzív ellenállás, az osztályharcnak az állami statisztika szervezetében is megnyilvánuló egyik formája volt. A Központi Statisztikai Hivatal és helyi szervei apparátusának megszervezése több hónapig tartott. Azonban a helyzet rendkívüli bonyolultságának és súlyosságának ellenére, és akkori idők dokumentumai a kommunista pártnak, a Szovjetállamnak és az összes statisztikai szervezeteknek az állami statisztikai szervek rendszerét kialakító alkotó munkájában elért nagy eredményeiről tanúskodnak.

1918. augusztus 21–22-én a Statisztikai Kongresszusok Végrehajtóbizottságának rendeletére a gyakorlati statisztika képviselőinek részvételével értekezletet hívtak össze, amelyen sok, az állami statisztika megszervezésére vonatkozó kérdést tárgyaltak meg. Ennek az értekezletnek a fő feladata a Központi Statisztikai Hivatal és önálló osztályai felépítésének megtárgyalása volt. Az értekezlet ajánlata alapján a Központi Statisztikai Hivatal felépítését a következőképpen határozták meg:

A Központi Statisztikai Hivatal osztályai:

1. Terület és természeti kincsek statisztikájának osztálya
2. Demográfiai statisztikai osztály
3. Népegészségügyi statisztikai osztály
4. Morálstatisztikai osztály
5. Katonai statisztikai osztály
6. Népművelési statisztikai osztály
7. Mezőgazdasági termelési és a folyamatos mezőgazdasági statisztikai osztály
8. Földművelési és földkihasználási statisztikai osztály
9. A mezőgazdasági összeírások statisztikájának osztálya
10. A földművelőgazdaság dinamikájának statisztikai osztálya
11. A határvidékek gazdaságstatisztikai osztálya
12. Az alapvető ipar statisztikai osztálya
13. A folyamatos iparstatisztika osztálya
14. A munka statisztikájának osztálya
15. A közlekedés- és szállítás-statisztikai osztály (vasúti, vízi, gépkocsi, fogatolt járómű és egyéb szállítás statisztikája, a posta, távközlés stb. statisztikája)
16. Bel- és külkereskedelmi és áruforgalmi statisztikai osztály
17. Fogyasztástatisztikai osztály
18. Hitel- és pénzügystatisztikai osztály
19. Kataszteri munkák statisztikájának osztálya
20. Vagyon-, jövedelmi és biztosításstatisztikai osztály
21. Társadalombiztosítási statisztikai osztály
22. Városi statisztikai osztály
23. Helyi gazdasági szervek (volt zemsztvo önkormányzatok, tartományi tanácsok zemsztvo-osztályai, stb.) statisztikai osztálya
24. Szövetkezeti statisztikai osztály
25. Választási statisztikai osztály
26. Tudományos statisztikai módszertan osztálya
27. Szervezési-tanácsadási osztály
28. A tudományos statisztikai tanintézetek és szerkesztőségek, kiadóhivatalok osztálya
29. Könyvtári, múzeumi és levéltári osztály
30. Külföldi osztály
31. Időszaki és nem időszaki kiadványok osztálya
32. Általános osztály
33. Történeti statisztika osztálya.

A Központi Statisztikai Hivatal szervezeti felépítése visszatükrözte annak az időnek gazdasági sajátosságait, és az akkori statisztikusok többségének nézeteit. Ez megmutatkozik például abban, hogy a mezőgazdasági kérdéseknek viszonylag túlnagy figyelmet szenteltek, a folyamatos statisztikát az alapvető statisztikától (összeírásoktól) elválasztották, stb.

Meg kell jegyeznünk, hogy a Központi Statisztikai Hivatal szervezése folyamán ez a felépítés bizonyos mértékű változást szenvedett. Egyes osztályokat egyesítettek, másokat felosztottak. Később megszerverték a népgazdasági mérlegek osztályát is.

A Központi Statisztikai Hivatal felépítése — osztályainak felsorolása — és jellege azt mutatja, hogy közülük 26 (termelési ágazati osztályok) a társadalomgazdasági statisztika valamennyi ágát felöleli. Az állami statisztika megszervezésének kérdése a statisztikusok közti állandó megbeszélések tárgya volt: részletesen megtárgyalták az 1918 októberében megtartott első Összoroszországi statisztikai konferencián, az 1920 januárjában lefolyt második Összoroszországi statisztikai konferencián és a Statisztikai Tanács 1919 januárjában tartott első ülészakán. Az intézkedések eredményeképpen 1919 januárjáig a 26 osztályból 16 osztály megszervezték. A helyi statisztikai szervek kialakítása még nehezebb feltételek között ment végbe, mint magának a Központi Statisztikai Hivatal apparátusának a megszervezése.

Azonban a statisztikai szervek tényleges tevékenysége mind a központban, mind vidéken 1918 októberétől megkezdődött.

*

Az állami statisztika megszervezésében és tevékenységében nagy szerepet játszott a statisztikai nyilvánosság. A Központi Statisztikai Hivatal megalakulásának pillanatától kezdve számos statisztikai munkát szervez és valósít meg. A munkák megszervezése az új gazdasági feltételek, a rendkívül bonyolult katonai és gazdasági feltételek között a tervezési, módszertani és szervezeti kérdések részletes és minden oldalról való megtárgyalását tette szükségessé. E célból számos kongresszust, konferenciát és a Statisztikai Tanács sok ülészakát hívták össze. Ezeknek a kongresszusoknak, konferenciáknak és ülészakoknak a kommunista párt és vezetői, Lenin és Sztálin által irányított sokoldalú alkotó tevékenysége számos az élet által felvetett kérdés helyes megoldását segítette elő. A kongresszusok, konferenciák munkájában teljesen világosan látszik az állami statisztika egész tevékenységének tartalma és iránya. Az 1918—1920. közötti időszak alatt (az állami statisztika létrehozása után) két statisztikai konferenciát, egy statisztikai kongresszust és a Statisztikai Tanács számos tanácskozását és ülészakát tartották meg.

Az első Összoroszországi Statisztikai Konferencia 1918. október 19—24-én folyt le. A konferencia munkájában 85 képviselő vett részt, ebből 31 a központi szovjet intézmények, 7 a területi szovjet intézmények, 40 a kormányzósági szovjet intézmények és városok, 1 pedig a Statisztikai Kongresszusok Végrehajtóbizottságának képviselője volt. A konferencia napirendjén 17 kérdés szerepelt. A fontosabbak közülük: az állami statisztika szervezetének alapjai, a demográfiai statisztika megszervezésének alapjai, a folyamatos iparstatisztika kérdései, a városi statisztika feladatai, a helyi statisztikai hivatalok belső szervezetének kérdései, a statisztikusok képző tanfolyamok szervezési kérdései és a statisztikai intézetek kérdései, a tudományos módszertani osztály feladatai és egyéb kérdések.

1919. január 20—24. között folyt le a Statisztikai Tanács első ülészaka. Az ülészak ülésein sok igen fontos, az állami statisztika megszervezésére és a statisztikai munkák gyakorlati végrehajtására vonatkozó kérdést hallgattak és tárgyaltak meg. Ennek az ülészakának a napirendjéből kitűnik, hogy a Központi Statisztikai Hivatal már tevékenységének kezdeti szakaszában nagy statisztikai munkákat valósított meg.

Az ülészak napirendjén szereplő minden kérdésre vonatkozóan beszámolókat, előadásokat hallgattak meg, határozatokat és javaslatokat fogad-

tak el. Az utóbbikban kibontakozott az állami statisztika tevékenységének kiterjedt programja. Rá kell mutatni, hogy a tanács ülészaka nagy figyelemben részesítette a statisztikai ismeretek terjesztésének kérdését, többek között a főiskolai statisztikai oktatás megszervezésének megjavítását.

1919. április 25. és május 2. között tartották meg az Októberi Forradalom utáni második Összoroszországi Statisztikai Kongresszust, amelyen fontos szervezési és módszertani kérdéseket tárgyaltak meg, mégpedig: a mezőgazdasági folyamatos és termelés-statisztika forrásainak és megszervezésének kérdéseit, a parasztgazdaságok 1919. évi háztartási költségvetési adatfelvételének kérdéseit, az 1919. évi élelmezési adatfelvételnek, a földművelő gazdaság dinamikája vizsgálatának az összoroszországi népszámlálás 1920—21. telén való végrehajtásának, a természetes és mechanikus népmozgalom folyamatos nyilvántartásának és e nyilvántartás szerveinek kérdéseit.

A módszertani előadások között figyelemreméltóak voltak a parasztgazdaságok háztartási költségvetési adatfelvételéről és a földművelő gazdaságok dinamikájának vizsgálatáról szóló előadások. Ezekre az előadásokra vonatkozóan a kongresszus határozatot fogadott el, melynek főbb pontjai a következők:

a) a háztartási költségvetési és a dinamikai vizsgálatok megszervezésénél előzetesen ki kell jelölni azokat a nagy körzeteket (a kormányzóság határain belül), amelyeknek társadalmi-gazdasági, és természeti-történelmi viszonyai különbözőek;

b) a jelzett körzetek határain belül ki kell jelölni azokat a kisebb körzeteket, amelyeknek ugyanazok az ismérvei, ezután ki kell jelölni az egyfajta települések csoportjait (vagy a nagyobb településeket), amelyek összesen a kormányzóság 10—12 000 gazdaságát ölelik fel (egy település átlagosan 1000 udvart foglal magában);

c) a dinamikai adatfelvételeket az 1916. évi mezőgazdasági összeírással kell összehasonlítani, a háztartásstatisztikai adatfelvételeknek pedig a gazdaságnak az utóbbi 10—15 év alatti történetét kell számításba vennie.

Az 1920 januárjában megtartott második Összoroszországi Statisztikai Konferencián mintegy 20 sürgős kérdést tárgyaltak meg, amelyekre vonatkozóan megfelelő határozatokat hoztak. Nevezetesen, a vidéki városok statisztikájának kérdésével kapcsolatban határozatot fogadtak el arról, hogy mindazokban a nagy kormányzósági városokban és nagy kerületi városokban, ahol nincs önálló városi végrehajtóbizottság, a kerületi statisztikai osztályok mellett városi statisztikai osztályokat kell szervezni. A természetes népmozgalom nyilvántartásának kérdésében úgy döntöttek, hogy ezt az ügyet át kell adni a Központi Statisztikai Hivatalnak, vidéken pedig a kormányzósági végrehajtóbizottságok statisztikai osztályainak hatáskörébe. Kívánatosnak tartották a Központi Statisztikai Hivatal mellett az Oroszországi Termelőerők Vizsgálatával Foglalkozó Intézet létrehozását.

Gondosan átvizsgálták a küszöbön álló 1920. évi összeírások kérdéseit. Néhány előadás foglalkozott ezekkel, és ezekre vonatkozóan meghozták a szükséges határozatokat.

A statisztikai kongresszusok, konferenciák és értekezletek bizonyoságai annak az igen nagy és termékeny tevékenységnek, amelyet a Szovjetunió állami statisztikája, a Kommunista Párt és a Szovjetállam vezetése alatt, keletkezésének időszakában megvalósított.

Az állami statisztika tevékenységét az 1918 és 1920 közti időszakban az ország politikai-gazdasági helyzete határozta meg. Ez az időszak a hadikomunizmus időszaka volt. Ebben az időben a fiatal Szovjetköztársaság minden erejét és eszközét a belső ellenforradalmak és a külső intervenciók elleni harcra mozgósította. A termékek termelésének és elosztásának számbavétele és ellenőrzése ebben az időben rendkívül jelentőssé vált. „... a számadás hiánya a termékek *termelése* és elosztása terén — írta Lenin — a szocializmus csíráinak pusztulását, az államkincstár fosztogatását jelenti... a számvitel és ellenőrzés terén tanúsított hanyagság semmi egyéb, mint közvetlen megsegítése a német és orosz Kornyilovoknak, akik csak abban az esetben tudják megdönteni a dolgozók uralmát, ha mi nem tudunk megbirkózni a számvitel és ellenőrzés feladataival...”¹³ Az állami statisztikának minden eszközzel segítenie kellett e feladatok megoldását. Az óriási nehézségek ellenére, melyeket az ország ebben az időben átélt, az állami statisztikának a kommunista párt vezetése alatt, Lenin és Sztálin közvetlen segítségével és támogatásával, számos nagy és szükséges statisztikai munkát kellett végrehajtania. Külön figyelmet kellett fordítaniok a különböző speciális statisztikai megfigyelések és összeírások végrehajtására. Az állami statisztikai munkának ezt az irányzatát egyrészt sok akkor gyakorlatilag fontos speciális feladat megoldásának szükségessége diktálta; másrészt a folyamatos statisztika megszervezése és elrendezése lehetetlen lett volna a társadalmi élet különböző oldalait részletesen felölelő speciális összeírások végrehajtása nélkül.

Az ipar állapotának, helyzetének és teljesítőképességének feltárása céljából már 1918-ban megbízták a Központi Statisztika Hivatalt az első ipari-szakmai összeírás végrehajtásával. Az összeírás 1918. október 1-én kezdődött. Az összeírást kibővített program alapján hajtották végre, mely az ipar sokoldalú vizsgálatát tette lehetővé. A hatalmas nehézségek ellenére, az összeírást sikeresen fejezték be. Igaz, hogy ezt az összeírást csak az Európai-Oroszország 32 kormányzóságában sikerült végrehajtani a tervezett 38 helyett. Az összeírás igen gazdag, a nyugat-európai és az amerikai statisztikai összeírásoknál soha nem látott mennyiségű anyagot adott. Az összeírás 10 688 gyári-üzemet és több mint 1 350 000 munkást és alkalmazottat ölelt fel. Az összeírást 1919 júliusára fejezték be.

A mezőgazdaságnak a háború és a forradalom következtében beállott helyzete felderítésére, a Népbiztosok Tanácsának rendelete alapján, a Központi Statisztikai Hivatal 1919 augusztusában a parasztgazdaságok 10%-át felölelő reprezentatív összeírást hajtott végre. Ezzel az összeírással egyidejűleg végrehajtották a szovhozok és kolhozok teljeskörű adatfelvételét is. Az összeírás 26 kormányzóságot ölelt fel.

A vizsgált időszak nagy élelmezési válsága, valamint az, hogy az ország élelmiszertartalékait számbavenni és mozgósítani kellett, szükségessé tette a városi és falusi lakosság különböző élelmezési termékekben mutatkozó szükségleteire vonatkozó speciális időszaki adatfelvétel végrehajtását. A városi lakosság élelmezésére vonatkozó adatfelvételt hétszer hajtották végre.

1919 március—áprilisában az élelmezésre vonatkozó adatfelvételt minden kormányzósági városban, sok kerületi városban és sok munkás-

¹³ Lenin Művei, 4. kiadás, 27. kötet, 225. oíd., oroszul és Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949., II. kötet, 375. oíd.

lakótelepen végrehajtották. Az adatfelvétel nemcsak az egyes családokra, hanem a közétkeztetési intézményekre (éttermekre), kórházakra, menhelyekre stb. is kiterjedt. A program szélességét és a felölelt objektumok számát tekintve az 1919 március—áprilisi megfigyeléshez nem volt hasonló.

Júniusban ismételt adatfelvételt hajtottak végre hat városban (Moszkvában, Petrográdon, Ivanovo-Vornyeszenszkben, Szmolenszkben, Tulában és Szamarában) és júliusban Szovjet-Oroszország valamennyi kormányzóságában. Igaz ennek az adatfelvételnek a méretei kisebbek voltak, mint a március—áprilisinak. Szeptember végén nagyméretű adatfelvételt hajtottak végre minden kormányzóságban. Ezután az élelmezésre vonatkozó adatfelvételeket hajtottak végre 1919 decemberében, 1920 májusában és októberében. A falusi lakosság ellátására vonatkozó adatfelvételeket 1920 januárjában és februárjában és részben márciusában hajtották végre. Ezek az adatfelvételek a városi és falusi lakosság fogyasztásának jellemzésére vonatkozólag gazdag anyagot szolgáltatottak.

1919 májusában és júniusában a Központi Statisztikai Hivatal végrehajtotta Moszkva város szovjetintézményeiben (hivatalaiban) és szervezeteiben dolgozó alkalmazottak egyszeri lajstromozását. Ugyanebben az évben a moszkvai területi statisztikai hivatal a Központi Statisztikai Hivatal közreműködésével végrehajtotta: 1. a lakás- és földösszeírást; 2. Moszkva kulturális-nevelő tevékenységének adatfelvételét; 3. a munkások és társadalmi szervezetek által termelt jegyrendszer alá eső és nem eső termékek beszolgáltatásának számbavételét.

Az 1920. évi összeírások — foglalkozás szerinti népszámlálás és az iparvállalatok számbavételével kapcsolatos mezőgazdasági összeírás — ennek az időszaknak legnagyobb és ugyanakkor rendkívül fontos statisztikai munkái. Az 1920. évi összeírásokat a Szovjetek VII. Összoroszországi Kongresszusának (1929. február 2—7.) határozata rendelte el.

Ez a határozat kimondta:

„A munkás-paraszt kormány szervei mind a központban, mind pedig vidéken a kommunista társadalom építésével kapcsolatos tevékenységüket csak a valóság pontos ismerete alapján teljesíthetik sikeresen, ez pedig csak a statisztikai adatfelvételnek az OSzSzK területén lévő minden jöszág számbavételének útján lehetséges.“¹⁴

Az összeírások sikeres végrehajtása, a széles dolgozó tömegeknek az összeírásban való részvételbe bevonása céljából az Összoroszországi Központi Végrehajtóbizottság elrendelte:

„1. Minden munkáshoz és paraszthoz, aki a Szovjetköztársaság érdekeinek őrhelyén áll, felhívással kell fordulni, hogy a legtevékenyebben működjenek közre az összeírás végrehajtásában, világítsa meg a városi és falusi lakosság széles tömegei előtt az összeírás hatalmas jelentőségét a szocialista építés és a népgazdaság megszervezése szempontjából...“¹⁵

Az Összoroszországi Központi Végrehajtóbizottság határozatának megfelelően a Népbiztosok Tanácsa 1920. április 22-én Lenin aláírásával rendeltet adott ki a foglalkozás szerinti népszámlálás és az iparvállalatok számbavételével kapcsolatos mezőgazdasági összeírás végrehajtásáról. Ezek-

¹⁴ Az Összoroszországi Központi Végrehajtóbizottságnak a Szovjetek VII. Kongresszusán (1920. február 2—7.) elfogadott határozata. — Vesznyiki sztatizsziyki, 1920. 1—4. sz., 193. old.

¹⁵ U. o.

nek az összeírásoknak a jellegét, célját és programját a rendelet így határozta meg:

„Az OSzSzSzK népessége létszámának, az ország munkásállományának és meglévő gazdasági erőinek feltárása céljából a Népbiztosok Tanácsa elrendeli:

1. az OSzSzSzK egész területén 1920. évben népszámlálás (demográfiai-szakmai összeírás) és az iparvállalatok rövid számbavételével kapcsolatos mezőgazdasági összeírás végrehajtását.

2. az Ukrán, Turkmén, Baskir és Kirgiz Szovjet köztársaságok kormányaival haladéktalanul meg kell egyezni, hogy területükön az említett összeírásokat az OSzSzSzK-ban az összeírásokra elrendelt forma szerint és határidőben hajtsák végre.

3. A népszámlálás (demográfiai-szakmai összeírás) minden személyre vonatkozóan regisztrálja: a családi állapotot, nemzet, kort, írni-olvasni tudást, a hadkötelezettséget, a munkaképességet, a fő- és mellékfoglalkozást, a szakmai képesítést és a társadalmi helyzetet. A mezőgazdasági összeírás feladata az, hogy meghatározza mind az egyes egyéni gazdaságokra, mind pedig a kollektív mezőgazdasági vállalatokra vonatkozóan: a) a gazdaságok munkás- és fogyasztóállományát; b) az összes vetés- és konyhakerti területet; valamint a gabona, fű, konyhakerti és egyéb ipari növények vetésterületét; c) az állatállomány mennyiségét fajta és kor szerint, a baromfiak és méhek mennyiségét; d) a leltár mennyiségét. Minden iparvállalatra vagy intézményre vonatkozóan fel kell jegyezni: a vállalat fajtáját, az előállított főbb termékek megnevezését, a vállalat és intézmény rendes működésének idejét, a meglévő helyiségek számát, a motorok számát, fajtáját és teljesítőképességét, a munkások és munkásnők számát.¹⁶

Az összeírás végrehajtását a Központi Statisztikai Hivatalra és helyi szerveire — a kormányzósági és kerületi statisztikai irodákra — bízták.

A Központi Statisztikai Hivatal elhatározta, hogy az összeírás idejére a mozgósítás és munkakötelezettség alapján bevonja a statisztikusokat, a tanítói személyzetet, mezőgazdasági személyzetet és az alkalmazottakat (a megfelelő népbiztoságokkal való megegyezés alapján).

Az 1920. évi összeírásoknak rendkívül nagy népgazdasági jelentőségük volt. A Párt és maga Lenin igen nagy figyelmet fordított rá. Azt, hogy milyen nagy volt a kommunista párt, a szovjet kormány és személyesen Lenin szerepe és segítségével az 1920. évi összeírások végrehajtásában, megíthetjük a Lenin által aláírt, a kormányzósági végrehajtóbizottságoknak, a kormányzósági forradalmi bizottságoknak küldött számos táviratból. Ezekből a táviratokból látható, hogy a párt és az állam helyi szervei kötelesek voltak minden segítséget és támogatást megadni a statisztikai szervezeteknek, kötelesek voltak megteremteni az összeírások anyagának sikeres feldolgozásához szükséges feltételeket. Az összeírások rendkívül súlyos körülmények között folytak le. Sok esetben meg kellett ismételni őket, mert az összeírások anyagát a bandák elpusztították. A nem teljes adatok szerint az összeírásoknak mintegy 30 résztvevőjét megölték, nem számítva a nyomtalanul eltűnteket. Az összeírásokat az egész kijelölt területen végrehajtották (csupán némi késéssel). Az összeírások 130 millió lakost, 17 millió parasztgazdaságot és mintegy 1 millió iparvállalatot öleltek fel.

¹⁶ Rendelet a foglalkozás szerinti népszámlálás és az iparvállalatok számbavételével kapcsolatos mezőgazdasági összeírás végrehajtásáról. — Vesznyik sztatyisztiki, 1920. 1—4. sz., 194. old.

Csak a Központi Statisztikai Hivatal és helyi szervei által az 1918 és 1920 közti időszak alatt végzett fontosabb statisztikai adatfelvételekre és összeírásokra mutattunk rá. Ezekon kívül az állami statisztika helyi szervei sok speciális, helyi jelentőségű statisztikai munkát végeztek el. Oroszországban első ízben szerveztek megfelelő, folyamatos iparstatisztikát. A munkastatisztikai osztály megszervezte a munkáslétszám havi számbavételét. A folyamatos mezőgazdasági statisztikai osztály megszervezte a gabona és a takarmány állapotára, valamint terméskilátásokra vonatkozó adatok gyűjtését és feldolgozását. A belkereskedelmi és áruforgalmi statisztikai osztály megszervezte a főbb termékek áraitra vonatkozó adatok gyűjtését. A közlekedés- és szállítás-statisztikai osztály megszervezte a gördülő-állomány, a tüzelőanyagkészletek és ráfordítások, stb. számbavételét. Meg kell jegyezni, hogy a Központi Statisztikai Hivatal már ebben az időben kezdetül mérleg-munkákkal foglalkozni.

Az állami statisztika szervei által az 1918—1920-ban elvégzett munkáknak nagy népgazdasági jelentősége volt a fiatal Szovjetköztársaság számára. Az 1918. évi ipari-szakmai összeírás feltárta az ipar állapotát az első világháború és a polgárháborúk sok éve után, az ipar termelési-gazdasági teljesítőképességét, melyet fel lehetett használni a Szovjetállam elleneségeinek végleges szétzúzásánál. A városi és falusi lakosság élelmezésére vonatkozó vizsgálatok eredményeként kapott statisztikai adatok segítettek a kommunista pártot és a szovjetkormányt abban, hogy számos, a városi és falusi dolgozók élelmezési helyzetének megjavítására irányuló intézkedést tegyenek, hogy figyelmüket a szocialista állam halálos ellenségei elleni harcra fordítsák, akik a Szovjet köztársaságot az éhség csontkezelével igyekeztek megfojtani. Az 1920. évi összeírás adatai rendkívül nagy jelentőségűek voltak. Ezeket a Kommunista Párt és a kormány arra használta fel, hogy a kulturális és gazdasági építés területén számos intézkedést hajtson végre. Ezeket az adatokat felhasználták a GOELRO-terv elkészítésénél, amelyben a természet gigantikus átalakításának útját jelölték ki.

A Központi Statisztikai Hivatal ezekben az években nagy kiadói tevékenységet, valamint statisztikai káderképzési munkát fejtett ki. Ez utóbbi célból központi, kormányzósági és kerületi statisztikai tanfolyamokat szerveztek.

*

Az 1918 és 1920 közötti időszak a Szovjetunió állami statisztikájának történetében rendkívül döntő és élénk volt. Ebben az időszakban jött létre és alakult ki a történelemben eddig még nem látott, új állami statisztika. Ebben az időszakban határozották meg fejlődésének és tevékenységének útját az új társadalmi-gazdasági viszonyok között. Az átélt nehézségek ellenére az állami statisztika sikeresen elvégezte a folyamatos feladatokat, segített a Pártnak és a Szovjetállamnak a fontos és életbevágó kérdések eldöntésében. A szovjet statisztika történetének ezek a fényes lapjai a legszorosabban összekapcsolódtak a szocialista állam megalapítóinak és vezetőinek, Leninnek és Sztálinnak nevével.

A számvitel és ellenőrzés megszervezésében rendkívül nagy szerepet játszottak ebben az időszakban az állami ellenőrzésnek és a Munkás-Paraszt Inspekció szervei, melyeket Sztálin elvtárs vezetett. Sztálin elvtárs az állami ellenőrzés, majd pedig a Munkás-Paraszt Inspekció megbízotaként e szervek elé legfontosabb feladatként a számvitel és beszámó-

lasi rendszer megteremtésében való segítséget tűzte. A Munkás-Paraszti Inspekciónak felelős munkatársainak Első Összoroszországi Tanácskozásán tartott megnyitóbeszédében (1920. október 15-én) Sztálin elvtárs így jellemezte a szerv legfontosabb feladatait: „Az első feladat az, hogy az inspekciónak munkatársai felülvizsgálják munkájuk eredményeképpen, vagy e tevékenységük során segítségük a helyi és központi hatalmi szervezetekben dolgozó elvtársainkat olyan számviteli formák kidolgozásában, amelyek legjobban biztosítják az államvagyon nyilvántartását, segítsék őket a jelentések legcélszerűbb formáinak megállapításában, segítsék rendbehozni az ellátási apparátust a béke és a háborús idők apparátusait, a gazdasági apparátust.”¹⁷

Az állami statisztika minden tevékenységét a Kommunista Párt és személyesen Lenin közvetlen irányítása alatt végezte. Csak ennek következtében végezhetett el az akkori igen nehéz körülmények között olyan bonyolult és nagy munkákat. Erről beszél egy, a statisztika történetében felette fontos okmány, a Munka és Védelem Tanácsának 1920. május 21-i rendelete az OSzSzsK statisztikai kádereinek kötelező számbavételéről, melyet Lenin írt alá. A Központi Statisztikai Hivatalnak és helyi szerveinek az összeírások elvégzéséhez, az összeírási anyag feldolgozásához és más feladatok teljesítéséhez szükséges személyzettel való ellátása céljából a rendelet elrendelte nem- és korkülönbség nélkül az OSzSzsK mindazon polgárainak kötelező számbavételét, akik „... az összeírási munkákhoz, valamint más sürgős statisztikai feladatok elvégzéséhez tényleges szolgálatra bevonhatók...”¹⁸ Számbaveendőek voltak: a) a tudományos és előadói statisztikai tevékenységgel professzorként, lektorként, előadóként, instruktorként, stb. foglalkozó személyek; b) azok a személyek, akik orosz vagy külföldi felsőfokú tanintézetekben tanfolyamot végeztek és akik a tanfolyam ideje alatt vagy után gyakorlati szemináriumi munkákban résztvettek és statisztikára vonatkozó munkákat nyújtottak be; c) azok a személyek, akik a volt belügyminisztérium statisztikai tanfolyamait, a Központi Statisztikai Hivatal központi, járási vagy volosztbeli tanfolyamait hallgatták; d) azok a személyek, akiknek a statisztikára vonatkozó munkái megjelentek, valamint azok a más kategóriájú személyek, akiknek a statisztikai munkával kapcsolatuk van.

Az összes számbavett statisztikus-szakembereket (a fentebb felsorolt kategóriákhoz tartozókat) a Munka és Védelem Tanácsának rendelete alapján bevonhatták tényleges szolgálatra a statisztikai munkákhoz. Az elrendelt munkák elől elfogadható ok nélkül való kitérést mint dezertálást üldözték. A statisztikai munkákhoz tényleges szolgálatra bevont személyeket katonai szolgálatra csak abban az esetben lehetett behívni, ha a Központi Statisztikai Hivatal vagy azok a hivatalok, melyeknek illetékesége alá tartozott, ebbe beleegyeztek. Nem lehetett őket a munkakötelezettség alapján bármely más munka elvégzésére sem behívni a Központi Statisztikai Hivatalnak vagy azoknak az egyéb szervezeteknek a beleegyezése nélkül, amelyeknél szolgálatban voltak. A statisztikai munkához tényleges szolgálatra behívottaknak ugyanazt a fizetést kellett adni, mint amennyit behívásuk előtt kaptak. Ez az okmány bizonyítja azt a hatalmas gondoskodást, amelyet a Párt, a Szovjetállam és személyesen Lenin tanúsított a statisztika iránt.

¹⁷ Sztálin Művel. 4. kötet, 366. old., oroszul és u. a. Szikra, Budapest, 1950, 386. old.

¹⁸ Rendelet az OSzSzsK statisztikai erőinek kötelező számbavételéről. — Vesznyik sztatvisztyiki, 1920., 1—4. sz., 197. old.

Az állami statisztika 1918-ban létrehozott apparátusának volt sok hibája is, amelyeket tevékenységének tárgyalásakor meg kell említeni.

1918 végén Lenin „A proletárforradalom és a renegát Kautsky“ című munkájában ezt írta: „A Szovjetköztársaság statisztikai intézetét létesített és bevonta ebbe a munkába Oroszország legjobb statisztikusait, de természetesen ideális statisztikát nem lehet egyhamar előteremteni.“¹⁹

A hibák jelentős részét az állami statisztika szerveibe behatolt ellenes elemek okozták. Voltak hibák a Központi Statisztikai Hivatal és helyi szervei szervezeti felépítésében is. Olyan igen fontos gazdaságstatisztikai ágak, mint a mezőgazdasági és az iparstatisztika, osztályok egész sorára voltak szétszakítva és feloldva. Például a mezőgazdasági statisztikát a Központi Statisztikai Hivatal öt osztályában, az iparstatisztikát pedig két osztályában összpontosították. Nem tarthatjuk helyesnek az alapvető statisztikának a folyamatos statisztikától való szétválasztását sem. Mindezek megfosztották a Központi Statisztikai Hivatalt a megfelelő operativitéstől. A Központi Statisztikai Hivatal munkáira jelentős mértékben ránehezedett az élettől elszakadt akadémiizmus.

Élénk példája ennek a statisztikusok második kongresszusán az orvosi-statisztikai életrajzok kérdésének felvetése (előadó: A. A. Kaufman). Minden lakosra vonatkozóan kártonok vezetését javasolta, amelyeken fel kellett tüntetni az emberek életének és tevékenységének különböző oldalait, születésétől haláláig.

„Az előadó rámutatott, hogy az ilyen szervezett megfigyelésnek az eredménye természetesen csak akkor mutatkozik meg, amikor egy egész nemzedék lelép a színpadról, de ennek ellenére az egész ügy fontossága és sikeressége az előadó előtt vitathatatlanak tűnik... A vita eredményeként a Kongresszus elhatározta, hogy az orvosi-statisztikai életrajzok kérdését renkívül fontosnak fogadja el...“²⁰

Az orvosi-statisztikai életrajzok kérdésének felvetése nemcsak arról beszél, hogy a statisztikus dolgozók bizonyos mértékben elszakadtak annak az időszaknak politikai-gazdasági helyzetétől. Az olyan munkának a gyakorlati megvalósítása, mely nagy emberi erő- és anyagi eszköz-ráfordítást kíván, semilyen helyzetben sem adhat pozitív eredményeket.

A zemtvo-statisztika szervezeti szétdaraboltságának hagyományai, amelyeknek megvolt a történelmi magyarázatuk, az új társadalmi és gazdasági viszonyok között rossz befolyást gyakoroltak a Központi Statisztikai Hivatal munkájára.

Ebben az időszakban a Központi Statisztikai Hivatalnak nem sikerült egyesítenie és összeegyeztetnie a hatóságoknak a statisztika területén végzett munkáit. A hatóságok gyakran a Központi Statisztikai Hivatallal párhuzamos munkát végeztek.

*

A fiatal Szovjetköztársaság a társadalom fejlődésének történetében először váltotta valóra a statisztikai tudomány legjobb képviselőinek álmait és reményeit. A Bolsevik Pártnak, a szocialista állam vezéreinek és szervezőinek, Leninnek és Sztálinnak a vezetése alatt megteremtette az egységes, központosított állami statisztikát.

¹⁹ Lenin Művei, 4. kiadás, 28. kötet, 293. old., oroszul és Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949, 499. old.

²⁰ Vesztnyk sztatizisztiki, 1919, 4-7. sz., 172-173. old.

Az 1918 és 1920 közötti időszakban kijelölték a szocialista állami statisztika megszervezésének fő útjait és elveit. Ebben a döntő időszakban jött létre és kristályosodott ki az állami statisztika tevékenységének az új társadalmi és gazdasági viszonyok közötti programja, ekkor alakultak ki az ezeknek a viszonyoknak megfelelő módszertani elvei. A szocialista állam további fejlődése, az ország politikai-gazdasági helyzetének megváltozása meglátszott az állami statisztika szervezeti formáin és tevékenységén is. Azonban a Szovjetunió állami statisztikájának szervezeti elvei, a lenini-sztálini eszmék, melyeknek alapján az állam statisztika létrejött, érvényesek maradtak a szovjet állami statisztika minden fejlődési szakaszában. Ezek az elveken és eszméken alapszik a nagy Szovjetunió statisztikája. Lenin és Sztálin eszméi világítják meg a kommunista építés érdekeit szolgáló szocialista statisztika útját.

Július elején jelenteti meg a Statisztikai Kiadó Vállalat az

IPARSTATISZTIKA

Útmutató a vállalatvezetők számára

című népszerű ismertető füzetet.

A Népgazdasági Tanács 443/23/1950. számú határozatának megfelelően a Központi Statisztikai Hivatal e népszerű útmutatóban ismerteti az iparstatisztika fogalmát, feladatait, a statisztikai elemzés eszközeit a vállalati munka eredményességének mérésében, a vállalati igazgatók vezető és ellenőrző tevékenységének szolgálatában.

A kiadvány előjegyezhető a

STATISZTIKAI KIADÓ VÁLLALAT-nál

(Budapest, II., Keleti Károly-u. 5.) és az

ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT-nál

(Budapest, V., Deák Ferenc-u. 15.)

MAGYARORSZÁG NÉPESSÉGÉNEK OSZTÁLYSZERKEZETE AZ 1949. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS ADATAI ALAPJÁN*

Lenin az osztály fogalmát a következőképpen határozta meg: „Osztályoknak nevezik az embereknek nagy csoportjait, amelyek a társadalmi termelés történelmileg meghatározott rendszerében elfoglalt helyük, a termelőeszközökhöz való (nagyreszt törvényekben szabályozott és rögzített) viszonyuk, a munka társadalmi szervezetében játszott szerepük, következképpen tehát a társadalmi javak rendelkezésükre álló részének megszerzési módjai és méretei tekintetében különböznek egymástól.”¹

Lenin megállapításai szerint tehát az osztályokat a társadalmi *termelésben elfoglalt helyük, a társadalmi javak megszerzésének módja* és a rendelkezésükre álló javak *méretei* tekintetében szükséges egymástól megkülönböztetni. Hogy ezt megtehezzük, rendelkezésünkre kell, hogy álljanak az ország egész lakosságára vonatkozóan azok az adatok, amelyek a lakosságot a népgazdaság egyes ágaiban való elhelyezkedésük és azon belül a termelőeszközökhöz való viszonyuk szerint csoportosítják. Ilyen adatokat — az egész lakosságra vonatkozóan — a népszámlálások szolgáltatnak. A kapitalista országok népszámlálási adatainak feldolgozása azonban legtöbbször nem nyújt módot az ilyenfajta csoportosításra. A kapitalista statisztikusok az igazi osztályviszonyok felderítésétől úgy félnek, mint a tűztől és vagy szándékosan elaprózzák a lakosság foglalkozási csoportok, osztályviszonyok szerinti megoszlását, vagy ellenkezőleg, túl tág csoportosítást alkalmaznak. Lenin, mikor a 90-es évek végén összeállította Oroszország osztálytagozódásának táblázatát, különös élességgel emelte ki a burzsoá statisztikusok foglalkozás szerinti összeállításainak fogyatékoságait. A lakosság foglalkozási csoportjait túlságosan elaprózó narodnyik közigazdászok felé gúnyosan jegyzi meg: „...hiszen oly kényelmes, oly előnyös részletelemzésekkel elleplezni a gazdasági ellentmondások mélységét”.² Az 1897. évi orosz népszámlálás a lakosságot 65 csoportra osztotta, például ilyenekre: „közigazgatás, bíróság és rendőrség, közületi és rendi hivatalok, egyéni jogászai tevékenység, pravoszláv egyházi hivatalok, mezőgazdaság, méhészet, selyemhernyótenyésztés, famegmunkálás, általános kereskedelem stb.” Lenin fáradságos munkával ezeket az adatokat átren-

* Társadalmi Szemle, 1951. június, 491—497. old.

¹ Lenin: Válogatott művek, Budapest, Szikra, 1949, II. kötet, 577—578. old.

² Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, Szikra, Budapest, 1950, 500. old.

dezte, hogy a lakosságot világos, osztályszempontból egyértelmű csoportokba sorolhassa.

Ennek alapján a következő világos táblázatot kapta:

Nagyburzsoázia, földbirtokosok, magasabbran- gúák és egyebek	3,0 millió
Jómódú kistulajdonosok	23,1 „
Szegényebb kistulajdonosok	35,8 „
Proletárok és félproletárok	63,7 „
Összesen kb.	125,6 millió

Ez volt az első marxista módszerrel megszerkesztett osztálycsoportosítás. A táblázat összeállításával Lenin pontos útmutatást adott az ilyen-fajta statisztikai-közgazdasági munkák elvégzésére: „A statisztikának az a feladata, hogy a minden körülményre kiterjedő elemzéssel megállapított társadalmi-gazdasági viszonyokat illusztrálja, szemléltesse...” Az osztályok szerinti csoportosításnál tehát mindennél fontosabb, hogy a statisztikus az osztályviszonyok marxista elemzéséből, a politikai helyzet pontos ismeretéből induljon ki.

A burzsoá statisztika igyekezetét az osztálytagozódás ködösítésére a magyar gyakorlat is világosan szemlélteti. A lakosságot a népszámlálások alkalmával legtöbbször ú. n. foglalkozási főcsoportok szerint bontották. Az ilyen csoportosítás nem ad módot a társadalmi osztályok megkülönböztetésére. Az 1930. évi népszámlálás például 216 516 „ipari önálló“-t mutat ki, szándékosan összekeverve az egyedül dolgozó kisiparost az állandóan idegen munkást foglalkoztató kis- és középiparossal és a nagyiparossal. Még durvább volt a foglalkozási besorolás a pénzügyi vagy adóstatistikánál. A Központi Statisztikai Hivatalban 1938-ban a nemzeti jövedelem-számítás módszereiről tartott anket során a burzsoá közgazdászok is említést tettek arról, hogy a „Magyarország közterheiről összeállított statisztikában az általános keresetiadó-, jövedelemadó- és vagyonadó-köteleseknek főfoglalkozások szerint való csoportosítása *nem kielégítő*“.³

Elsőízben a felszabadulás után, az 1949. évi népszámlálás és az azzal egyidőben végrehajtott kisipari és kiskereskedelmi adatfelvétel anyaga nyújtott módot a lakosság osztályösszetételének megállapítására. A Statisztikai Hivatalban a népszámlálás foglalkozási adatainak feldolgozásával együtt ezt a munkát elvégezték és összehasonlítás céljából elkészítették visszamenőleg az 1930. évi népszámlálás időpontjára is az osztálytagozódás számításait.

Az e számítások alapján összeállított táblázat a következő képet mutatja. (Lásd az 529. oldalt.)

E táblázat alapján a lakosság osztályszerkezetében az 1930 és 1949 közötti időszakban végbement alapvető változásokat három nagy csoportba foglalhatjuk össze:

1. A parasztság főtömegeinek a zsellér- és a mezőgazdasági cseléd-sorból a kis-, illetve középparaszti kategóriába való emelkedése;
2. a munkásosztály, különösen a nagyipari munkásság növekedő súlya;
3. a nagybirtokos és nagytőkés osztály felszámolása, a középburzsoázia korlátozása.

³ A nemzeti jövedelem-számítás és az adóstatistika problémái. — 1938.

A népesség osztálytagozódása

Főcsoport	R é t e g	1930	1949
		a népesség százalékban	
A) Bőrmunkából élők	1. Munkások	23,5	27,7
	2. Alkalmazottak	5,7	6,9
	3. Mezőgazdasági munkások	19,3	6,5
	4. 0—1 kat. holdas földművesek	4,0	1,8
	5. Háztartási alkalmazottak	2,3	1,1
	6. Nyugdíjasok	3,5	4,7
	A) főcsoport összesen	58,3	48,7
B) Kísárutermelők	1. 1—5 kat. holdas földművesek	12,3	11,5
	2. Alkalmazottat nem tartó kisiparosok	4,1	4,8
	3. 5—10 kat. holdas földművesek	6,9	13,3
	4. 10—25 kat. holdas földművesek	5,4	13,7
B) főcsoport összesen	28,7	43,3	
C) Tűkések, kulákok és egyéb nem dolgozók	1. Kulákok és földbirtokosok	3,5	2,0
	2. Állattenyésztők	0,2	0,1
	3. 1—3 alkalmazottat tartó kisiparosok	2,2	1,1
	4. Közép- és nagyiparosok	0,6	0,3
	5. Kereskedők	2,6	2,3
	6. Önálló fuvarosok	0,4	0,3
	7. Vagyonukból élők	0,6	0,2
	8. Vegyes különféle foglalkozásúak	0,8	0,6
C) főcsoport összesen	10,9	6,9	
D) Egyéb	1. Önálló művészek, írók, orvosok	0,3	0,2
	2. Ügyvédek, közjegyzők	0,2	0,1
	3. Kereső nélkül eltartottak	0,9	0,7
	4. Ismeretlen és besorolatlan foglalkozású	0,7	0,1
D) főcsoport összesen	2,1	1,1	
Együttvéve		100,0	100,0

E három főkérdés taglalásánál figyelembe veendő, hogy az osztálytagozódás a proletárdiktatúra viszonyai között fejlődését, dinamikáját tekintve egészen mást jelent, mint a kapitalista gazdálkodás körülményei között. A számok értékelésénél tekintetbe kell venni az államhatalom megváltozott jellegét, vagyis hogy a munkásosztálynak megvan minden lehetősége a népesség osztályszerkezetének szocialista, azaz az ellenséges osztályok felszámolása, az osztályellentétek megszüntetése irányában történő viszonylag gyors megváltoztatására. Emlékeznünk kell Lenin szavaira: „A szocializmus az osztályok megszüntetése. A proletáriátus diktatúrája minden tőle telhetőt megtett, hogy az osztályokat megszüntesse. Az osztályokat azonban egycsapásra megszüntetni nem lehet.“⁴ Lenin hozzáteszi (és ezek a szavak teljességgel illenek a mi viszonyainkra): „... az osztályok megmaradtak és megmaradnak a proletárdiktatúra korszakában is... Az osztályok fennmaradtak, de a proletárdiktatúra korszakában mindegyikük megváltozott. Megváltozott az osztályok egymáshoz való viszonyai is...“⁴

A népszámlálás által szolgáltatott osztálytagozódási adatok helyes értékelésénél szem előtt kell tartani e lenini figyelmeztetést.

⁴ Lenin: Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949. II. kötet, 629. old.

1. A parasztság főtömegeinek megváltozott helyzete

A népszámlálási adatok szerint a mezőgazdasági munkások és napszámosságok, az állandó mezőgazdasági munkások és a túlyomóan bér munkából élő 0—1 holdas földművesek és családtagjaik száma 1930-ban 2 023 000 volt (jellemző a parasztság elszegényedésére a kapitalizmus viszonyai között, hogy míg 1930-tól 1941-ig a mezőgazdasági munkások száma nőtt, ezen belül a némi — 0—1 hold — földdel rendelkező népesség közel 50 000-rel csökkent). 1949-ben a földreform következtében a földnélküli parasztság száma jelentékeny mértékben — közel kétharmadával — 764 000-re, az össznépesség 23,3 százalékáról 8,3 százalékra csökkent.

A földreform tehát alapvető változást jelentett a földnélküli parasztság helyzetében, megváltoztatta a falusi lakosság osztályszerkezetét. A földnélküli parasztság földhözjuttatása mellett legjelentékenyebb hatása a középparasztság súlyának emelkedésében volt. Az 1—5 kat. holdas földművesek és eltartottaik száma 1930-ban 1 070 600 volt, 1949-ben ennek a rétegnek a súlya keveset változott, 1 376 400-ra, az össznépesség 12,6 százalékáról 14,9 százalékra nőtt,⁵ annak jeléül, hogy a földreform során bekövetkezett földbirtokmozgásnak az egyes kategóriákat növelő, illetve csökkentő tendenciája itt nagyjában kiegyenlítődött. Más az a kép, amit az 5—10 és 10—15 holdas kategóriák, tehát a magasabb kategóriájú kisparasztság és a középparasztság határán és azon belül elhelyezkedő népesség számaránya mutat. Az 5—10 kat. holdas földművesek és családtagjaik száma 1930-ban 604 100 volt. 1949-ben számuk közel két és félszeresére, az összlakosság 6,9 százalékáról 15,4 százalékára, 1 421 000-re nőtt. A 10—25 kat. holdas földművesek és családtagjaik száma 1930-ban 461 300 volt, 1949-ben számuk 816 000-re, az össznépesség 5,3 százalékáról 8,9 százalékára nőtt. A földreform okozta földmozgás végeredményeként tehát kb. 1 260 000-rel, az összmezőgazdasági népesség 28 százalékával csökkent a földnélküliek és kb. ugyanennyivel, az összmezőgazdasági népesség 26 százalékával nőtt a módosabb kisparaszti és középparaszti sorba jutott lakosság száma. Ez a folyamat játszódott le nálunk a földreform eredményeként.

Sztálin elvtárs ugyanezt a folyamatot a következőképpen határozta meg: „... A gyakorlatban viszont az a helyzet, hogy miután az Októberi Forradalmat végrehajtottuk, a földesurakat elkergettük és a földet a parasztnak kiosztottuk, világos, hogy Oroszországot többé-kevésbé középparaszttosítottuk — amint Lenin mondja — és most a faluban a többség, a differenciálódás folyamata ellenére is, középparasztt.⁶ Lenin pedig a következőképpen értékelte a forradalom és a munkásosztálynak a szegényparaszti bizottságok részére nyújtott segítségét a földesúri birtokok megszerzésében: „Az eredménye (ennek a támogatásnak — R. J.) az lett, hogy a falun túlsúlyba jutott a középparaszti elem. Tudjuk ezt a statisztikából, s mindenki, aki a falun él, saját tapasztalatából tudja. A két véglet, az egyik oldalon a kulákság, a másik oldalon a szegényparasztság, kevesebb lett s a lakosság többsége közeledni kezdett a középparasztság színvonalához.”⁷

⁵ Az összehasonlítás érdekében az 1949. évi adatokat nem helyesbítettük itt — eltérően az előzőekben közölt táblázattól — a gazdaságnagyság, a földtulajdon és a művelési ág (szőlő, kert, gyümölcsös) figyelembevételével, mivel az 1930. évi adatok azonos szempontok szerinti csoportosítása — az akkori feldolgozás hiányossága miatt — utólagosan nem végezhető el.

⁶ Sztálin: A Szovjetunió agrárpolitikájáról, Szikra, Budapest, 1949, 126. old.

⁷ Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1950, II. kötet, 640. old.

A földreform eredményeként ugyanez a folyamat játszódott le nagyjában és egészében nálunk is. Ha tekintetbe vesszük, hogy az 5—10 kat. holddal rendelkezők is részben középparasztok, részben a középparaszt-ság határán helyezkednek el, megállapítható az 1949-es népszámlálás adataiból, hogy az összes gazdasággal rendelkezők 57 százaléka helyezkedik el az 5—25 holdas kategóriában. Sőt, ha a gazdasággal rendelkezők-ből leszámítjuk a túlnyomóan bérmunkából élő, mintegy 70 000 0—1 kat. holdas földművest, akkor a módosabb kisparaszti és középparaszti gazdaságok aránya még magasabb, 62 százalékos lesz. A népszámlálás adatai tehát azt mutatják, hogy a magyar falun is lejátszódott az a folyamat, amit Lenin „középparasztosításnak“ nevezett. Természetesen a népszámlálás adatai, amelyeknek alapján az egyes kategóriákba való besorolás csak a földbirtok nagysága szerint (helyesbítve a gazdaságterület minőségével) történik, csupán megközelítő képet adnak erről a folyamatról, azonban arányaiban kétségtelenül helyesen szemléltetik. Nem lenne helyes azonban ezt a középparaszti helyzetet nagyon is kielégítőnek feltételezni. Szem előtt kell tartani Rákosi elvtárs szavait: „A Szovjetunióban a szövetkezés egyik serkentője az volt, hogy a középparasztok tízévi kínlódás után rájöttek arra, hogy a régi módon nem tudnak kinőni, nem tudnak kivergődni a középparaszti nyomorú sorból...“⁸

A földreform hatásaként mind számszerűleg, mind százalékos arányban jelentősen megnőtt a *kisárutermelők száma*. 1930-ban a súlyuk az össznépesség 28,7 százaléka volt, 1949-ben 43,3 százalékra emelkedett. A kisárutermelők súlyának nagyarányú megnövekedése a földreform eredménye. Azonban, mint a Szovjetunióban, úgy nálunk is az a tény, hogy a parasztság a munkásosztály segítségével jutott földhöz és a parasztság támogatásával a munkásosztály hatalma megszilárdult, megteremtette annak lehetőségét, hogy a falu ráterhessen az önkéntes szövetkezés útjára. Ez annál is szükségsebb, mert a népszámlálás mezőgazdasági adataiból is kiderül,⁹ hogy a földreform egymaga a parasztság helyzetét tartósan biztosítani és a város rohamos szocialista építése mellett a falu viszonylagos elmaradottságát felszámolni nem tudja. A falu mindennapi gyakorlata igazolja Rákosi elvtárs szavait: „Két út áll a magyar dolgozó parasztság előtt. Az egyik út a régi, a megszokott, a túlzásba vitt egyéni gazdálkodás, ahol mindenki csak magával törődik, ahol az az elv uralkodik, aki bírja, marja. Ennek az elvnek elkerülhetetlen, törvényszerű következménye az, hogy a nagy halak megeszik a kis halakat, a nagy kulák gazdák tovább erősödnek, tovább gazdagodnak és tönkreteszik a szegényebb dolgozó parasztságot“, és Rákosi elvtárs hozzáteszi: „A kérdés, hogy merre menjen a dolgozó parasztság, fel van vetve és a válasz is világos. A dolgozó parasztság a szövetkezés, a kölcsönös segítés és a közös munka útját választja.“¹⁰

A népszámlálás adataiból a szocialista út folyamatára vonatkozóan még nem derül fény. Azonban a népesség osztálytagozódása 1949 óta is elég gyors ütemben változik. Megjelent a mezőgazdaságban a szövetkezeti

⁸ Rákosi: Építjük a nép országát, Szikra, Budapest, 1949, 449. old.

⁹ L. Magyar Szovjet Közgazdasági Szemle IV. évf. 2. szám. Pikler György: „A népszámlálás mezőgazdasági adatairól“. A földhözjuttatott őstermelők gazdaságának területe országos átlagban 6—7 hold. Erre a területre átlagosan 4 fő jut. Egy személyre tehát mintegy 1,7 hold terület esik. Ez a terület egyrészt — kisüzemi termelés mellett — nem biztosítja a parasztság felemelkedését, másrészt nagymennyiségű olyan munkaerőt köt le, amely a szocialista építés más területein jobban foglalkoztatható.

¹⁰ Rákosi: Építjük a nép országát, Szikra, Budapest, 1949, 298. old.

szektor, amelyhez tartozó népesség, a termelőszövetkezetekbe tömörült családokat átlagosan $3\frac{1}{2}$ —4 családtaggal számolva, 320—360 000-re, tehát az összes 1—25 holdas kategóriába sorolható népességnek kb. 10 százaléka tehető. A parasztság, mint a Szovjetunióban, nálunk is megérti, hogy ez a boldogulás útja. „A parasztság meghódítása nálunk a szocializmus zászlaja alatt folyt le. A parasztságnak, amely a proletariátustól kapott földet, amely a proletariátus segítségével győzte le a földesurakat és a proletariátus vezetésével emelkedett hatalomra, feltétlenül meg kellett éreznie, meg kellett értenie, hogy felszabadítása a proletariátus vörös zászlaja alatt folyt és fog még folyni a jövőben is.”⁴¹

2. A munkásosztály növekvő súlya

A munkások és eltartottaik száma, ideszámítva az ipari, a közlekedési, a kereskedelmi, a közszolgálati és egyéb különféle munkásokat és a külön meg nem nevezett napszámosokat, 1930-ban 2 038 000 volt, 1949-ben pedig 2 547 000. 1930-ban az ipari munkások és eltartottaik száma 1 273 900, az egész népességnek 14,7 százaléka volt, 1949-ben számuk 1 583 200-ra, az össznépesség 17,2 százaléka emelkedett. Az ipari népesség számának emelkedése mellett megváltozott az ipar struktúrája is. Ezt mutatja az ipari keresők százalékos arányának változása az egyes iparcsoportokon belül. (Bár a kereső fogalmához tartozik az önálló kereső és segítő családtagja is, azonban a százalékos arány mindenesetre szemlélteti, hogy az ipari népesség súlya milyen iparcsoportok felé tolódott el.) A kohászatban, vas-, fém-, alumíniumfeldolgozásban 1930-ban az ipari keresők 10,9 százaléka helyezkedett el, 1949-ben ez a szám 13,7 százalékra emelkedett. A gép-, műszer stb. gyártáshoz tartozott 1930-ban az ipari keresőknek 10,3 százaléka, az arány 1949-ben 14,7, 1930-ban a villamosenergia-termelésben helyezkedett el az összes ipari keresők 0,9 százaléka, 1949-ben ez a szám 1,5 százalékra emelkedett. A vegyiparban elhelyezkedő ipari keresők aránya 1930-ban 1,7 százalék volt, 1949-ben ez az arány 3,2 százalékra nőtt. Emelkedett a textilipari keresők százalékos aránya is. Ezzel szemben jelentősen mértékben csökkent a kisipari jellegű és 1949-ben is még számottevően a magánszektorhoz tartozó ruházati-, fa-, nyomda- és szőkegyártóipar keresőinek százalékos súlya. Tehát a túlnyomóan nagyipari jellegű iparágak felé tolódott el az ipari keresőinek aránya.

Ezt a folyamatot mutatják a következő számok: 1949 január 1-én, a népszámlálás időpontjában az összes ipari munkások száma — beleértve az építőipart és a kisipart is — az összes keresőknek 16,5 százaléka, míg 1930-ban ez az arány 16,1 százalék volt. Ma ez a százalékarány 18,5 százalékra tehető. Az ipari munkások arányának emelkedésén belül legjelentősebben a gyáripari munkások százalékos aránya növekedett meg.

Ezt az alábbi táblázat szemlélteti:

	1930. jan. 1.	1949. jan. 1.	1951. jan. 1.
A gyáripari munkások az összes ipari munkások százalékában	35,3	50,0	kb. 69
A gyáripari munkások az összes keresők százalékában	5,7	8,3	kb. 14

⁴¹ Sztálin: A Szovjetunió agrárpolitikájáról, Szfikra, Budapest, 1949, 8. old.

Ezek szerint tehát a nagyipari munkásság számaránya 1930-tól 1950 végéig az összes ipari munkások 35,3 százalékáról közel kétszeresére, 69 százalékára nőtt. Még helyesebb eredményt kapunk, ha a nagyipari munkások közé számítjuk az egyre inkább nagyipari jellegű építőipart is. Ezzel együtt arányuk az összes ipari munkások számának 1930. évi 49 százalékáról a népszámlálás időpontjában 61,5 százalékára, 1950 végére pedig 83 százalékára emelkedett.

Az ipari munkások száma a népszámlálás időpontjában, mintegy 80 000-rel múlta felül az 1930-as létszámot, 1950 végére pedig mintegy 170 000-rel. Különösen erőteljes ezen belül a gyáripari és építőipari munkások számának emelkedése. A népszámlálás időpontjában ezeknek száma mintegy 120 000-rel, 1950 végén pedig mintegy 400 000-rel volt magasabb, mint 1930-ban.

Jelentékeny mértékben növekedett a közlekedési munkások és eltar-tottjaik száma, a növekedés 1930-hoz képest mintegy 90 000. Csökkent ezzel szemben a kereskedelemben foglalkoztatott munkások száma.

A hároméves terv és az ötéves terv első esztendeje tehát megnövelte az ipari munkásság, elsősorban a nagyüzemi munkásság számát. Ez együtt járt a munkanélküliség megszüntetésével. A számok igazolják Gerő elvtárs szavait: „... Az ötéves terv Magyarországon együtt fog járni a munkásosztály létszámának igen jelentékeny megnövekedésével... Ez a növekedés, természetesen, nemcsak azt jelenti, hogy megnő a munkásosztály súlya a népgazdaságban, hanem egyben azt is, hogy méginkább megszilárdul a munkásosztálynak és pártjának, élcsapatának vezető szerepe az országban, az államhatalomban, a munkás-paraszt szövetségben.”¹²

3. A nagybirtokos és nagytőkés osztály felszámolása, a középburzsoázia korlátozása

A tőkés, kulákok és egyéb nemdolgozó, vagy parazita jellegű foglalkozásúak csoportjába sorolták a 25—100 és 100-nál több kat. holddal rendelkező gazdálkodókat, állattenyésztőket, alkalmazottat tartó iparosokat, kereskedőket, önálló fuvarosokat, vagyonukból élőket s egyéb tőkés foglalkozásúakat. A kulákok közé számították azokat a 25 kat. holdnál kisebb területen gazdálkodókat is, akik gazdaságának egy része szőlő, kert vagy gyümölcsös (az ilyen területeket ötszörösen számították), továbbá az egyéb foglalkozású, de 25 kat. holdnál nagyobb földtulajdonnal rendelkezőket.

A kereskedők e csoportba való besorolásával kapcsolatban idéznünk kell Gerő elvtárs Pártfőiskolán tartott előadásának szavait: „A tőkés szektorhoz kell számítanunk az egész magánkereskedelmet, függetlenül attól, hogy foglalkoztat-e idegen munkaerőt vagy sem. Figyelembe kell venni, hogy a kereskedő értéket nem termel, hanem a kereskedelmi tevékenysége folyamán a szocialista szektorban termelt terméktöbblet vagy a tőkés, illetve haszonratermelő szektorban termelt érték, illetve termék-többlet egy részét realizálja, mégpedig általában nagyobb részét, mint amennyi az árelosztás társadalmi funkciójának megfelel.” Ugyanakkor Gerő elvtárs megjegyzi: „... ez egyáltalában nem jelenti, hogy az alkalmazottat nem tartó, kis forgalmat lebonyolító kiskereskedőt és az 1—2 alkal-

mazottat foglalkoztató kisiparost politikailag ugyanúgy kezeljük, mint a több segédet foglalkoztató, viszonylag nagy forgalmat lebonyolító kereskedőt és az 5—10 munkást foglalkoztató ipari kapitalistát. Ellenkezőleg! Politikailag a Párt taktikájában ezek között a rétegek között nagyon is nagy különbséget kell tenni...“

A tőkések, kulákok csoportjába tartozott népesség 1930-ban mintegy 960 000-re, az össznépeség 11 százalékára volt tehető, 1949-ben számuk több mint 330 000-rel mintegy 627 000-re, az össznépeség 6,9 százalékára csökkent.

A folyamat, amit az 1949-es népszámlálás adatai szemléltetnek, t. i., hogy a tőkések súlya az össznépeségben csökken, nem okvetlenül a szocialista átalakulást jellemzi. A modern kapitalista fejlődés sajátossága a monopóliumok kialakulásával, a tőke koncentrációjával éppen az, hogy a kis- és középkapitalistákat mindinkább kikapcsolja a termelésből s így csökkenti a tőkések számát. Marx ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Mihelyt az átalakulási folyamat a régi társadalmat elég mélyen és elég nagy területen szétbomlasztotta, mihelyt a munkások proletárokká, munkafeltételeik tőkévé változtak, mihelyt a tőkés termelőmód már saját lábán áll... a magántulajdonosok további kisajátítása új formát ölt... Ez a kisajátítás maga a tőkés termelés immanens törvényeinek játékaival, a tőkék centralizációja által megy végbe. Egy-egy tőkés sok tőkést üt agyon... A tőkés termelőmódból eredő tőkés kisajátítási mód, tehát a tőkés magántulajdon, első tagadása az egyéni, saját munkán alapuló magántulajdonnak.“¹³ Ez a folyamat a legtöbb kapitalista országban napjainkban is tapasztalható.

A felszabadulást megelőzően Magyarországon is jelentkezett kisebb mértékben ez a folyamat: pl. Budapesten 1920 és 1930 között a segédet nem tartó kisiparosok száma közel 7000-rel csökkent, az 1000 lakosra eső kereskedések száma pedig 1920 és 1930 között 14,9-ről 13,8-ra süllyedt. Az 1930-as évek válságának hatása azonban elsősorban a munkásosztályt és a kisparasztságot érintette. Az 1—5 holdas kisparasztkok száma pl. 1930—1941 között eltartottaikkal együtt közel 45 000-rel csökkent.

Visszatérve az 1949-es osztálytagozódásra, megállapítható, hogy a felszabadulást követően a tőkések arányának a csökkenése — e kapitalista folyamattól eltérően — elsősorban a nagyburzsoázia rovására következik be. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a kis- és középtőkések száma is állandóan csökken. A 100 kat. holdnál nagyobb birtokkal rendelkező földbirtokosok, a kulákok és a volt latifundisták száma 1930-ban mintegy 25 000, 1949-ben számuk 4000-re esett. Ez utóbbiak is a legfeljebb 200 holddal rendelkező kulákok közül kerültek ki. Csökkent a legfeljebb 100 holddal rendelkező kulákok száma is. Össznépeségük 1930-ban mintegy 286 300-ra, 1949-ben pedig mintegy 182 000-re volt tehető.

A földbirtokosok, kulákok csoportjába tartozó keresők és segítő családtagjaik száma 1949-ben mintegy 107 000 volt, kb. 50 000-rel kevesebb, mint 1930-ban. 1950 végére számuk feltehetően mintegy további 37 000-rel csökkent. A tőkések csoportján belül a népszámlálás időpontjában és most is ők képviselik a legszámottevőbb arányt. Mind a kulákok össznépeségére, mind a keresőkre és segítő családtagjaikra vonatkozó számoknál figyelembe kell venni, hogy — Rákosi elvtársnak a kongresszuson elmondott szavai

¹³ Marx: A tőke. Szikra, Budapest, 1949. I. kötet. 823—824. old.

szerint. — „a mi kulákstatisztikánkban . . . nem szerepelnek azok a kulákok, akiknek 15—25 hold földjük és ugyanakkor kocsmájuk, kereskedésük, cséplőgépük, traktoruk vagy egyéb vállalatuk van, kupeckednek, spekulálnak stb. Ezeknek a száma tízezrekre rúg s a kimutatott kulákokkal együtt biztosan több mint százezer család.“ A kulákok után a kereskedők, majd az alkalmazottat tartó kisiparosok következnek. A kereskedelem önálló keresőinek és segítő családtagjainak száma a népszámlálás időpontjában mintegy 98 000-re volt tehető. Számuk az elmúlt két esztendő alatt mintegy 40 000-rel csökkent. Az alkalmazottat tartó kisiparosok száma a népszámlálás időpontjában mintegy 78 000 volt. Az azóta eltelt két év alatt számuk kb. kétharmadával csökkent. Ezeknek jelentős része a kisáruteremelő, tehát az alkalmazottat nem tartó kisiparosok csoportjába ment át.

Az 1949-es népszámlálás időpontjában még csaknem 2000 volt a közép- és nagyiparos tőkés keresők száma, szemben az 1930. év 5000 főnyi létszámával. Az azóta eltelt két év alatt ez a réteg teljesen felszámolódott.

A tőkés népesség keresőinek arányában bekövetkezett csökkenést a következő számok szemléltetik:

	1930	1949	1950
Tőkés keresők aránya az összes kereső népességből	11,7	7,9	4,6

A népesség osztályszerkezetében a népszámlálás óta eltelt két esztendő alatt végbement változás is igazolja Lenin szavait: „A szocializmus az osztályok megszüntetése.“ A proletariátus diktatúrája minden tőle telhetőtt megtett, hogy az osztályokat megszüntesse.

*

Az 1949-es osztálytagozódásnak a felszabadulást megelőző évek adataival való egybevetése egyéb figyelemreméltó körülményekre is rámutat. Így jelentősen csökkent a háztartási alkalmazottak száma. 1930-ban számuk 177 000 volt. A népszámlálás időpontjában pedig a tőkésék egy részének felszámolása és általában az élődsdi jövedelmek korlátozása, valamint a parasztság és a munkásság általános életszínvonal-emelkedésének folyamányaként számuk 87 600-ra csökkent. 1950 végén számuk mintegy 40 000-re tehető.

Jelentősen emelkedett a felszabadulást követően a jobb szociális törvényhozás, a népi demokrácia intézkedései következtében a nyugdíjasok száma. 1930-ban számuk 144 000 volt, a népszámlálás időpontjában 242 000.

*

Az 1949. évi népszámlálás adatai világosan mutatják, hogy a felszabadulást követő esztendőök, különösen a proletárdiktatúra megerősödése, alapvető változást hozott a lakosság osztályösszetételében. A Szovjetunió segítségével következtében a munkásosztály hatalomrajutása és a dolgozó parasztsággal létesített szoros szövetsége megteremtette az ellenséges osztályok megszüntetésének lehetőségét. Beteljesülnek Rákosi elvtárs szavai: „. . . társadalmunkban egyre inkább visszaszorítjuk és felszámoljuk a kizsákmányoló osztályokat“.

A népszámlálás és az azóta eltelt két esztendő adatai arról tanúskodnak, hogy a munkásosztály a Párt vezetésével a kizsákmányoló osztályok maradványai elleni kemény harcban ezt a feladatot sikeresen teljesíti.

A feladat azonban nem könnyű: erről tanúskodnak az utóbbi évek harcai az osztályellenség új és új formában jelentkező mind elkeseredtebb, mind aliasabb támadásai ellen, visszaszorításuk, felszámolásuk érdekében. Az osztályharc: harc az osztályok megszüntetéséért. Ennek a harcnak számszerűleg mérhető eddigi eredményeit mutatja be az osztálytagozódás statisztikája. Ez a statisztika figyelmeztet Lenin szavaira: „Az osztályharc tovább folyik: csak formáit változtatta meg. A proletariátus osztályharca ez azért, hogy vissza ne térhessenek a régi kizsákmányolók, hogy az elmaradt parasztság szétszórt tömege egy szövetségbe egyesüljön. Az osztályharc folyik tovább s a mi feladatunk: mindent alárendelni e harc érdekeinek.”¹⁴

¹⁴ Lenin: Válogatott művek, Szikra, Budapest, 1949, II. kötet, 801. old.

Megjelent a

MAGYAR-SZOVJET KÖZGAZDASÁGI SZEMLE

kettős száma

A TARTALOMBÓL:

G. Glezerman—P. Jugyin: A szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos átmenetről

Pikler György: A statisztika szerepe a szocializmus építésében

A. Leontyev: A szocializmus és a kapitalizmus gazdasági versenye a háborútáni időszakban

Markos György: A területi tervezés gazdaságföldrajzi megalapozása

N. Sabalin: A kommunizmus nagy építkezései és a mezőgazdaság gépesítése

Salusinszky István: Kínai útibeszámoló

S. Rozenfeld: Az egyszemélyi vezetés és a demokratikus centralizmus

L. J. Majzenberg: A szocialista vállalatok jövedelmezősége

Kapható: a kiadóhivatalban (V., Kossuth Lajos-u. 20. Telefon 189—630).

AZ ÖNKÖLTSÉGSTATISZTIKA NÉHÁNY PROBLÉMÁJÁRÓL

A Statisztikai Hivatal az N. T. 651/33/1950. sz. határozata nyomán az önköltség és önköltségsökkentés mérésére gyáripari önköltségstatistikát rendszeresített. A kérdőívek elsősorban az 1951. első negyedévére vonatkozó adatokat tartalmazták.

A kérdőívek elsősorban a Szovjetunióban érvényben lévő beszámoló-jelentésekre támaszkodnak. Természetesen figyelembe kellett venni azt, hogy a szovjet jelentések alapját 33 év munkája, tapasztalatai nyomán kifejlődött szocialista számvitel képezi, míg mi csak most indultunk el ezen az úton.

A kérdőívek kibocsátása után, kitöltése és feldolgozása során azonban számos, előre nem látott nehézség merült fel, melyeknek feltárásával is hozzá akarunk járulni ahhoz, hogy a nehézségeket minél előbb kiküszöbölhessük és újabb lépésekkel haladjunk előre a szocialista számvitel megteremtése felé.

Ezek a nehézségek a következők:

1. Utókalkulációs kötelezettség kérdése.
2. Gyártmányok azonosságának megállapítása.
3. Vertikális üzemek belső átadási forgalma.
4. Az összehasonlítható áruterelés önköltsége és önköltségsökkenése.
5. Elkülönítendő költségek kérdése.
6. Elszámolóárak különbözete.
7. Diktált rezsikulcsok és azok különbözete.

1. Utókalkulációs kötelezettség kérdése

A kérdőívek alapját az O. T. Á. H. 500 380/1950. sz. rendeletével minden gyáripari vállalatra vonatkozóan kötelezően elrendelt negyedévi utókalkuláció képezi. Mivel általános utókalkulációs kötelezettség fenti rendelet megjelenése előtt a gyáriparban még nem volt, így várható volt, hogy sokhelyütt nehézségekbe fog ütközni a kérdőívek kitöltése, sok helyen — különösen a kisebb vállalatoknál — még nem szervezték meg az utókalkulációt sem. A valóságban a helyzet úgy alakult, hogy igen nagy számban kértek felmentést a kérdőívek kitöltése alól — köztük sok jelentős nagy vállalat: az *Elektromos Készülékek és Mérőműszerek Gyára*, a *Fém-áru- és Szerszámgépgyár*, az *Április 4. Gépgyár*, az *Orion*, *Ganz Vagon*, *Balatonfüredi Hajógyár*, *Budapesti Szerszámgépgyár*, az *Épületasztalosipari ES.*, a *tejipar és nyomdaipar összes vállalatai*, stb. —, arra hivatkoz-

tak, hogy utókalkulációjuk még egyáltalán nincs, a minisztériumtól felmentést kaptak az utókalkuláció készítése alól, vagy az utókalkuláció teljesen kezdetleges állapotban, szervezés vagy átszervezés alatt van. Az *R. M. Szerkezet- és Emelőgépgyár* és a *Ganz Vezérlőmű* cikksorozatokra készítette tervét. A *Ganz Villamossági Gyárban* főleg megrendelésekre dolgoznak. Egy megrendelés egy rendelési számon fut, és az összes kivételezések erre a rendelési számra történnek. Például az Inotai Erőmű megrendelési száma X, az Inotai Erőműre a ráfordítások az X számlán bármikor megállapíthatók. Azonban, hogy az Inotai Erőműnek egy transzformátora mennyibe került, ezt sem most, sem az erőmű megrendelésének befejezése után nem lehet megállapítani a könyvelés adataiból. Egy-egy kiragadott gyártmányra — felsőbb szervek külön kérésére — készítenek műszaki utókalkulációt, melynek elkészülte kb. 3—4 hónap. Így mindaddig, míg a minisztérium át nem szervezi a műhelyadminisztrációt és az üzemenkönyvelést, felmentésük van az utókalkuláció készítése alól. Az *R. M. Szerszámgépgyárban* egy munkaszámon többféle alkatrészt írnak ki, és a legyártás után nem tudják megállapítani, hogy a különböző alkatrészek mennyibe kerültek.

Az N. T. határozatai és az O. T. rendeletei megadják a lehetőséget arra, hogy ahol kezdeti nehézségek vannak, ott az illetékes felügyeleti hatóság felmentést adhasson, kivételeket tehesen. A Gazdaságstatisztikai Bizottság határozatot fogadott el, mely szerint a II. negyedévtől kezdődően a szaktárcák előre közlik, hogy mely vállalatoknak adtak felmentést az utókalkuláció, vagy a gyártmányonkénti önköltségi terv készítése alól. Remélhető azonban, hogy ezek a felmentések valóban csak a kezdeti nehézségek idejére szólnak, s az illetékes számviteli szervezők munkája nyomán hamarosan el lehet érni azt, hogy az önköltség és önköltségsökentés mérésénél ilyen címen egyetlen felmentésre sem lesz szükség.

Különösen fontos lenne, hogy szocialista iparosításunkban döntő súlyt képviselő gépgyártás utókalkulációs kérdéseire gondot fordítsunk. Éppen a gépgyártás vonala az, hol a legnagyobb megtakarítási lehetőségeink, még feltáratlan tartalékaink vannak, és sajnos, éppen ezen a téren tudjuk legkevésbé mérni az eredményeket.

Terveink, akár termelési, munkaügyi, akár önköltségi tervekről legyen szó, — csak akkor lehetnek reálisak, csak akkor jelenthetik feszített feladatok kitűzését, ha az előző időszakok eredményeit, ténytámaikat ismerjük, ha a terv készítésénél ezekre az eredményekre támaszkodhatunk. Az utókalkuláció fejlesztése tehát az elért eredmények méréséhez és ezen keresztül a jövő tervezés alapjainak megteremtéséhez feltétlenül és égetően szükséges.

2. Gyártmányok azonosságának megállapítása

Az utókalkulációs rendelet gyártmányonkénti utókalkulációt ír elő, megadva a lehetőséget arra, hogy a nagyon sok gyártmányt előállító, esetleg még rendezetlen profilú vállalatok gyártmánycsoportokra, cikkekre készítsék az utókalkulációt.

Magyarországon gyártmányjegyzék nincs, a tervezésben és a statisztikában az ú. n. Egységes Árulistával dolgozunk, mely cikkeket és azon belül cikkelemeket tartalmaz. Igen sok helyen azonban a cikkelem nem azonos a gyártmánnyal, a cikkelemen belül még eltérő minőségű, típusú,

eltérő önköltségű gyártmányok vannak. Például: MB 1101—1136-ig tartó cikkek a kevert-gyapjú kártolt-fonal méterkilogramm és szabvány-szám szerinti megkülönböztetését jelentik. Ezen belül azonban még mindegyik fonal lehet nyers, vagy festett, cérnázott és cérnázatlan, mercerizált és mercerizálatlan, stb.

A vállalatok egyes gyártmányait egységes gyártmányozással híján nevekkkel, vállalati számozással különböztetik meg. Ezek a nevek és számok természetesen vállalatonként különbözöek, sőt még hasonlóságuk is csak hosszú, nyomozó munkával állapítható meg.

Például: Az „MB 1133 kevert-gyapjú kártolt-fonal, 13,5 mkg, M 110“ és az „MB 1102 kevert-gyapjú kártolt-fonal, 4,5 mkg, M 410“ cikkek az a következőképpen jelentették az egyes vállalatok:

MB 1133 M 110 Diana	MB 1102 András
MB 1133 M 110 kártolt-fonal	MB 1102 Diósd
MB 1133 M 110 mkg. 13,5	MB 1102 41 c
MB 11 Bakony	MB 11 Vértes

Fenti példákban tehát még a cikkek azonossága sem állapítható meg. Hogy azután festett, nyers, cérnázott, stb.-e a fonal, ez még kevésbé tűnik ki. Az ilyen kétes esetekben kénytelenek voltunk azzal megelégedni, hogy cikkekre összesítsünk, a cikkek azonosságának kinyomozása után. Ez természetesen nem helyes, mert ezen belül a gyártmányösszetétel egyik időszakra a másikra megváltozik, ami az önköltségben feltétlenül eltulodást okoz. Ugyanez vonatkozik a gyártmánycsoportos vagy cikkcsoportos tervezésre is.

A következő negyedévtől kezdve a Gazdaságstatisztikai Bizottság által elfogadott határozat alapján 42 cikk gyártmányaira vonatkozóan pontos gyártmányjegyzéket készítenek a szakértők illetékes főosztályai. Ebből pontosan megállapítható lesz, hogy mely gyártmányok mely vállalatoknál fordulnak elő.

3. Vertikális üzemek belső átadási forgalma

Az 1951. évi KÁLISZ utasítása alapján a „saját üzemben előállított és továbbfeldolgozásra felhasznált készgyártmányokat és félkészgyártmányokat (ú. n. tipikus félkészgyártmányokat) a gyártmányonkénti önköltségi tervben általában hatósági termelői áron kell számításba venni és az utókalkulációba is ezen az áron kell beállítani“.

Erre az intézkedésre azért volt szükség, hogy a horizontális és vertikális vállalatok egymásközötti összehasonlíthatósága és az árrendszer egységes kialakítása biztosítható legyen. A horizontális üzemek a tipikus félgyártmányokat hatósági áron vásárolják. Ha a vertikális üzemek saját előállítású félgyártmányait csak tényleges önköltségen építik be a végtermékek utókalkulációjába, akkor az a hamis kép alakulna ki, hogy a horizontális üzemek rosszabbul dolgoznak, drágábban termelnek — hiszen a hatósági ár forgalmiadót is tartalmaz, és így rendszerint magasabb az önköltségi áránál. Ezt a kettősséget tehát ezzel az intézkedéssel sikerült kiküszöbölni.

Azonban ez az intézkedés előbb említett előnye mellett nehézségeknek, hibáknak egész sorát vonta maga után. Először is a fentemlített „általában“ a valóságban azt a képet mutatja, hogy vertikális üzeink jelenleg négyféle módon építik be sajáttermelésű félgyártmányaik önköltségét:

1. a tipikus félgyártmányokat hatósági termelői áron,
2. a megállapított hatósági termelői árral nem rendelkező félgyártmányokat termelői (eladási) áron,
3. a gyártmányonkénti önköltségi tervben megtervezett önköltségen, vagy
4. a tárgyidőszakban utókalkulált, tényleges önköltségen.

Nemhogy egy-egy iparágban, de még egy-egy vállalaton belül sincs kialakult rendszer, van olyan vállalat, ahol a különböző beszámítási módokat felváltva alkalmazzák, aszerint, hogy milyen gyártmányról van szó. Például: *Hydroxygéngyár, Hungária Vegyiművek, Erjedésipari V.*, stb.

Az alábbiakban egy rövid példán mutatjuk be, hogyan alakul egy gyártmány önköltsége a fent felsorolt utókalkulációs beszámítási módok szerint:

Példánkban egy vállalat gyártmányai három vertikálitási, továbbfeldolgozási fokon mennek keresztül. Nevezzük a három önálló üzemszerteget, mely egyben a vertikálitás három fokát is jelenti. A., B., és C. üzemenek, illetve félgyártmánynak.

Üzem. ill. fél- gyártmány neve	Félgyártmány tényl. önk., ill. továbbfeldolg. költség	Továbbfeldolg. gyártm. önk. tényl. önk.-vel számítva	Félgyártmány hatósági ára, ill. továbbfel- dolg. költség	Továbbfeldolg. gyártmány önk. hatósági áron számítva	Félgyártmány tervezett önk., ill. továbbfel- dolg. költség	Továbbfeldolg. gyártmány önk. tervezett önk.- vel számítva
A	5	—	6	—	5,5	—
B	3	8	4	10	3,5	9
C	2	10	3	13	2,5	11,5
	<u>10</u>	—	<u>13</u>	—	<u>11,5</u>	—

A végtermék (C.) önköltsége tehát tényleges önköltségen számított félgyártmányokkal 10, tervezett önköltséggel számított félgyártmányokkal 11,5 és hatósági áron számított félgyártmányokkal 13. Példánkban egyszerűbb esetet vettünk, mert feltételeztük, hogy a vállalat mind a három fázisban egyformán számol, — tehát mind a három vertikálitási foknál vagy hatósági áron, vagy tervezett, vagy tényleges önköltségen építi be a félgyártmányokat. Számos vállalatnál bonyolódik a helyzet azzal, hogy felváltva alkalmazzák ezeket a beszámítási módokat. Például „A“ félgyártmányt továbbkalkulálják hatósági termelői áron, „B“ terméket — melyben az „A“ hatósági termelői áron van benne — „C“ -be tervezett önköltségen viszik tovább.

Természetesen nem minden gyártmánynál jelentkezik ilyen élesen a kérdés, azonban sok esetben szükség volna arra, hogy a termékek tényleges önköltségét megállapítsuk. Nem lehet közömbös az, hogy az egyes gyártmányok félgyártmányai tényleges önköltségének megállapítása mellett a végtermékek mennyibe kerülnek. Ezért írja elő az első negyedévi kérdőívekhez kiadott utasítás, hogy a kijelölt 42 cikk közül a vertikálisan előállított gyártmányok önköltségét kétféleképpen adják meg a vállalatok: hatósági áron és tényleges önköltségen számított félgyártmányokkal.

4. Az összehasonlítható árutermelés önköltsége és önköltségszökkenése

Az összehasonlítható árutermelés önköltségére vonatkozó statisztikai utasítás kimondja, hogy a gyártmányok mennyiségének megadásánál csak az árutermelést kell figyelembe venni. A saját üzemben történő továbbfelhasználásra termelt mennyiség nem számít be az árutermelésbe, mint

ahogy azt az O. T. 10 260/1951. sz. rendelete is megszabja. Felmerült azonban — éppen a 3. pontban említett hatósági áras elszámolás következtében — egy újabb kérdés: ha csak az árutermelés mennyiségét vesszük figyelembe, akkor a vertikálisan előállított termékeknek csak az az önköltségsökkenés fog jelentkezni, amelyet az utolsó vertikálitási fokon értek el, hiszen a félégyártmányokat legtöbbször — függetlenül a tényleges önköltségtől — egy megszabott, hatósági áron számítják be.

Alábbi példa szintén egy hármas vertikálitású vállalat, illetve termék önköltségsökkenésének alakulását mutatja, hatósági áron és tényleges önköltségen számított félégyártmányokkal.

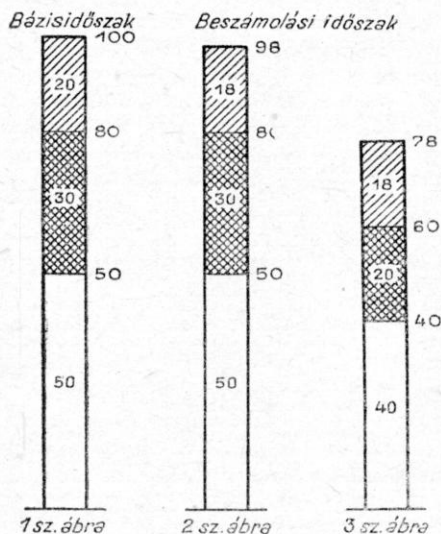
„A“ gyártmány önköltsége a bázisidőszakban 100, ebben 80 a hatósági áron beépített félégyártmányok értéke. A fennmaradó 20 az utolsó üzemszlegben felmerült költségek összege (1. sz. ábra). A beszámolási időszakban — annak ellenére, hogy az első két üzemszlegnek sikerült 20 önköltségsökkenést elérnie (3. sz. ábra), csak 2 önköltségsökkenés jelentkezik (2. sz. ábra) — az a 2, melyet az utolsó üzemszleg takarított meg. A valóságban az önköltségsökkenés a bázisidőszakhoz képest $10 + 10 + 2 = 22$ (3. sz. ábra).

Az összehasonlítható árutermelés önköltségsökkenésének megállapítása így hiányos lenne, mert teljesen kiesne a saját továbbfelhasználású félégyártmányoknál elért önköltségsökkenés. A statisztikai utasítás ezért továbbiakban kimondja, hogy nemcsak az árutermelést kell a munkalapon feltüntetni, hanem minden összehasonlítható termék teljes keresztmetszetben termelt mennyiségét, önköltségét és önköltségsökkenését, levonva belőle gyártmányonként a továbbfelhasználásra termelt mennyiségét és annak önköltségét. Az önköltségsökkenésnél levonást eszközölni nem szabad (kivéve, ha a továbbfelhasznált félégyártmány tényleges önköltségen kerül beépítésre) — hiszen a cél éppen a továbbfelhasznált félégyártmányoknál mutatkozó önköltségsökkenés megfogása. A levonás után tehát meg kell, hogy maradjon az összehasonlítható árutermelés önköltsége és önköltségsökkenése.

Az utasítás hiányossága azonban, hogy

1. amikor a teljes keresztmetszetű, halmozott termelésből levonjuk a továbbfelhasználásra termelt mennyiséget, akkor tulajdonképpen még nem tudjuk, hogy az valóban mind felhasználásra kerül-e, vagy esetleg árutermelés lesz belőle. Ha a továbbfelhasználásra termelt mennyiség önköltségét levonjuk és abból a későbbiekben árutermelés lesz, akkor a tárgyegyedben az önköltség indexét, az önköltségsökkenés százalékát helytelenül számoltuk ki.

2. A saját továbbfelhasználásra termelt gyártmányok önköltségét tényleges önköltségi áron vonattuk le, ugyanakkor a továbbfeldolgozásnál nem

ezen az áron kerül beszámításra. A tényleges költségekhez így visszajutni nem tudtunk és a III. „Termelési költségek kimutatása“-val az egyeztetést csak ennek a különbözethetnek a kiszűrése után lehetett elvégezni.

Felismerve ezt a két hibát, más megoldás vált szükségessé. A megoldásnak többféle lehetősége, módja vetődött fel.

1. A halmazozott termelés mennyiségéből csak a ténylegesen felhasznált, beépített félégyártmányok mennyisége, illetve önköltsége kerül levonásra, olyan áron, ahogyan a továbbfelhasználó termék utóalkulációjába bekerül.

Ennek a megoldásnak hiányossága az, hogyha a teljes keresztmetszetű, halmazozott mennyiségből a valóban továbbfelhasznált mennyiséget vonjuk le, akkor a megmaradó rész ismét nem az árutermelés. Nem tudhatjuk előre, hogy ezzel a megmaradó mennyiséggel a következő negyedévben mi történik. Előfordulhat, hogy valóban az egész árutermelés lesz, de ugyanúgy lehet, hogy az egészet, vagy csak egy részét, felhasználják, s ez esetben önköltségét le kellene vonni, — visszamenőleg.

Például egy vállalat egyfajta készterméket állít elő, ezt nevezzük „B“-nek. Az ehhez szükséges félégyártmányt is ugyanez a vállalat termeli, ennek neve „A“. „A“ félégyártmány hatósági áron kerül továbbkalkulálásra.

I. sz. példa

Gyártmány megnevezése	Termelt mennyiség	Önköltség egységre		Önköltség mennyiségre		Önköltség- csökkenés
		bázis	tárgy- negyedév	bázis	tárgy- negyedév	
A	100	30	29	3 000	2 900	100
B	150	50	48	7 500	7 200	300
Le tovább felhasznált	—	—	—	10 500	10 100	400
A	80	35	35	2 800	2 800	—
Összehasonlítható termelés összesen	—	—	—	7 700	7 300	400

Fenti példa szerint tehát a 150 egység „B“ terméknel + a 20 egység „A“ félégyártmánynál — mely a levonás után megmaradt — 400 Ft önköltségcsökkenést ért el a vállalat, mely a bázisidőszak 7700 Ft-os önköltségéhez viszonyítva 5,18%-os önköltségcsökkenést jelent. Példánkban feltételeztük azt, hogy a megmaradó 20 egység félégyártmány valóban kibocsátásra kerül, tehát árutermelés lesz belőle.

Ha a következő negyedévben azonban ebből a 20 egységből 10-et felhasználnak, akkor helytelen volt a tárgynegyedévi önköltségcsökkenés százaléka, miután ebben az esetben nemcsak 80 egység, hanem 90 egység önköltségét kellene levonni. Ez azt eredményezné, hogy a 400 Ft-os megtakarítást nem 7700 Ft-tal szemben, hanem 7700 — 350 Ft-tal szemben

(7350 Ft) érték el, tehát az önköltségcsökkentés százaléka $\frac{400}{7350} = 5,44\%$.

Miután az előző negyedévet a következő negyedévben korrigálni már nem lehet, így a következő negyedév önköltségéből fog levonásra kerülni, annak ellenére, hogy az előző negyedévben termelték. Ezáltal a követ-

kező negyedévben — az előbbihez hasonlóan — eltorzíthatja az önköltség indexét.

2. A másik megoldás az összehasonlítható késztermékek és a kibocsátásra került félgyártmányok önköltségének és önköltségcsökkentésének összegezése, valamint az ezekhez felhasznált saját termelésű, tárgynegyedévben gyártott félgyártmányok önköltségcsökkentésének hozzáadása (kivéve, ha a továbbfelhasznált félgyártmány önköltségi áron kerül beépítésre). Ezzel a számítással valóban az összehasonlítható árutertermelés adatait kapnánk meg.

Az előbbi példa tehát a következő képet mutatná:

2. sz. példa

Gyártmány megnevezése	Termelt mennyiség	Önköltség egységre		Önköltség mennyiségre		Önköltségcsökkenés
		bázis	tárgy-negyedév	bázis	tárgy-negyedév	
A	10	30	29	300	290	10
B	150	50	48	7 500	7 200	300
+ „B“-hez felhasznált „A“ önköltsége	—	—	—	7 800	7 490	310
	80	30	29	2 400	2 320	80
— „B“-hez felhasznált „A“ hatósági áron	—	—	—	10 200	9 810	390
	80	35	35	2 800	2 800	—
Összehasonlítható árutertermelés összesen	—	—	—	7 400	7 010	390

Ebben az esetben a termelt 150 „B“ és a kibocsátott 10 „A“ önköltségéhez és önköltségcsökkenéséhez hozzáadtuk a „B“-hez felhasznált 80 egység „A“ önköltségét és önköltségcsökkenését, majd levontuk ugyanennek a mennyiségnek az önköltségét hatósági termelői áron (vertikális forgalmiadó nélkül), miután „B“-be így kerül beépítésre. Az „A“ összes mennyisége itt tehát 90, szemben az előbbi példában szereplő 100-zal, miután 10 még raktáron van, és nem tudjuk előre, hogy kibocsátásra, vagy feldolgozásra kerül-e? Az önköltségcsökkenés százaléka így $\frac{390}{7400} = 5,27\%$.

A második mód nem alkalmazható, azért, mert a végtermékeknél nem állapítható meg, hogy ahhoz saját termelésű, vagy vásárolt félgyártmányt használtak-e fel. A félgyártmányok felhasználási adatai csupán globális számokat jelentenek, de hogy melyik félgyártmányból mihez mennyit használtak fel, ez a vállalatok megállapítani nem tudják. Természetesen így az sem állapítható meg, hogy az egyes félgyártmányokat összehasonlítható, vagy össze nem hasonlítható késztermékbe építették-e be.

Népgazdasági szempontból feltétlenül szükséges az önköltségnek ilyen irányú mérése. Mivel az összehasonlítható árutertermelés önköltsége és önköltségcsökkenése sem a második módszer, sem egyéb számítások révén nem állapítható meg, ezért a II. negyedévi kérdőívekhez kiadandó utasítás kimondja, hogy a teljes keresztmetszetből a valóban felhasznált félgyártmányok önköltségét kell levonni, függetlenül attól, hogy összehasonlítható vagy össze nem hasonlítható termékhez használták fel. A levonás

olyan áron történik, ahogyan a továbbfelhasználó gyártmány utókalkulációjába bekerül.

A levonásnál a vertikális forgalmiadót figyelmen kívül kell hagyni, ami annyit jelent, hogy a levonandó értéket a vertikális forgalmiadó összegével csökkenteni kell (1. példában ismertetett módszer). Magát az önköltségsökkenést csak abban az esetben lehet levonni, ha a félgyártmány tényleges önköltségen kerül beépítésre, tehát ha a végterméknél ez az önköltségsökkenés is jelentkezik. Ha itt nem eszközölnénk levonást, akkor az önköltségsökkenés halmozottan mutatkoznék.

Az így kapott számokat azonban nem nevezhetjük az összehasonlítható árutermelés adatainak, ettől kismértékben eltér, mint ahogy azt az I. módszernél már ismertettük. Ezért a II. negyedévi kérdőíveken már „összehasonlítható termelés“ szerepel.

Néhány oldallal előbb — a 3. pontban — a hatósági áras átadási rendszer előnyéről és érdemeiről beszéltünk. Ezeket az „érdemeket“ azonban erősen elhomályosítja az a tény, hogy mint az előbbiekből kiderül, ilyen elszámolási módszer mellett az önköltségsökkentésről tiszta, helyes képet alkotni nem tudunk, az összehasonlítható árutermelés önköltségének és önköltségsökkentésének mérése igen nagy nehézségekbe ütközik.

Ezzel a kérdéssel feltétlenül foglalkoznunk kell, s ha ebben az évben meg is elégszünk ezzel a kényszermegoldással, arra kell törekednünk, hogy számviteli szervezéssel, az 1952. évi KÁLISZ gondos összeállításával megtaláljuk a módot ennek a kérdésnek a rendezésére is.

5. Elkülönítendő költségek

A vállalatoknál felmerülő költségek egy részét olyan költségek képezik, melyeket a termékek árába, árvetésébe beállítani, áthárítani nem lehet. Ezek az ú. n. elkülönítendő költségek. Ezekhez az elkülönítendő költségekhez tartoznak a vállalat által fizetett kamatok, kötbérek, bírságok, eljárási költségek, — tehát nagyrészt olyan tételek, melyek éppen a vállalat helytelen gazdálkodásából (szállítási határidő, vagy minőségbe nem tartásából, helytelen pénzgazdálkodásból, stb.) származnak. Helytelen volna — ha annak ellenére, hogy nem állíthatók be az árvetésbe és nem is tervezhetők meg — nem kísérnénk figyelemmel az ilyen elkülönítendő költségek gyártmányonkénti alakulását. Éppen ezért az I. negyedévi önköltségi kérdőívekhez kiadott utasítás lerögzíti, hogy a gyártmányok önköltségét az elkülönítendő költségekkel együtt kell megadni.

A revíziós és feldolgozási tapasztalatok azt mutatják, hogy a vállalatok nem az elkülönítendő költségeket adták hozzá a gyártmányok önköltségéhez, hanem az elkülönítendő költségek és elkülönítendő bevételek különbözetét, egyenlegét osztották fel. Ugyanis a 99. számlacsoportban, ahonnan ezt az adatot meg kellene kapni, nemcsak az elkülönítendő kiadások, hanem az elkülönítendő bevételek is szerepelnek. Szerepel ebben a számlacsoportban az előbb felsoroltakon kívül az „önálló lakótelepek eredménye“, „előző éveket illető nyereségek és veszteségek“, stb. Ezek legalább számlákra bontva szerepelnek, ellentétben 999 számlával, hol azután minden egyéb elszámolható, ami a számlacsoport előírt számláira nem tartozik. Ide tartozik az üzemen kívüli állóeszközök leírása, továbbá az üzemen kívüli tevékenység körébe vágó bevételek és költségek elszámolása is.

1952-re feltétlenül meg kell szüntetni a 99 számlacsoport zsúfolt-ságát, és többnemű jellegét. Szét kell osztani a 99 számlacsoportot, és el kell érni azt, hogy statisztikai kigyűjtés nélkül is megállapítható legyen az olyan költségek összege, melyek ugyan nem termelési költségek, de a vállalat helytelen gazdálkodásából származnak.

6. Elszámolóárak különbözete

Mint tudjuk, az önköltség tervezése és könyvviteli elszámolása során ez évben először alkalmaztunk az anyagokra vonatkozóan elszámolóárakat. Ez annyit jelent, hogy az önköltség mérésénél kiküszöbölhető az anyagárak változásából eredő különbözet.

Mivel azonban népgazdasági szempontból feltétlenül érdekes annak megállapítása is, hogy a valóságos anyagárak mellett hogyan alakul az önköltség, így az elszámolóárak és a tényleges beszerzési ár közötti különbözet külön kimutatásra kerül az 592-es számlán. Ez a számla azonban nem a felhasználásra, hanem a beszerzésre vonatkozó anyagár-különbözetet tartalmazza.

Az egy-egy gyártmányra eső elszámolóár-különbözetnek a közvetlen anyagokra vonatkozó részét gyártmánycsoportosan is nyilvántartják. Ebből a gyártmánycsoportos nyilvántartásból arányosítással számítják ki az egyes gyártmányokra eső részt. Mivel az utókalkulációs rendelet csak a 4%-on felüli anyagárkülönbözetek utókalkulációs kimutatását írja elő, így az ennél kisebb különbözet és a közvetett anyagfelhasználásnál jelentkező különbözet gyártmánycsoportosan nyilvántartva nincs.

Még hogyha az egész gyáriparban jelentéktelen összeget is tenne ki a mutatkozó elszámolóár-különbözet, egészen bizonyos, hogy egyes iparágakban és egyes vállalatoknál, gyártmányoknál nagyobb kiugrások lehetnek. Mivel feltétlenül figyelendő a gyártmányok önköltségének alakulása az anyagok tényleges árával számítva is, felmerül annak szükségessége, hogy az elszámolóárak különbözete minden tételének hovatartozandóságát — tehát a költségviselőt — meg lehessen állapítani.

Az anyagmentes termelési érték kiszámításához is feltétlenül szükséges, hogy az elszámolóárak különbözetét nem a beszerzésre, hanem a felhasználásra vonatkozóan lehessen megállapítani.

7. Diktált rezsikulcsok, és azok különbözete

Az O. T. Á. H. 500 380/1950. számú rendelete megadja a lehetőséget arra, hogy a szaktárcák — egyes kivételes esetekben — diktált rezsikulcsok alkalmazását engedélyezhessék. A Kohó- és Gépipari Minisztérium — nemcsak kivételesen, hanem általában — a felügyelete alá tartozó összes vállalatokat diktált rezsikulcsok alkalmazására utasította. Ez azt jelenti, hogy a minisztérium felügyelete alá tartozó összes vállalatok a „terv-üzi“-ben alkalmazott kulccsal számolnak. Erre azért volt szükség, mert a negyedév folyamán elkészült alkatrészeket még a negyedév folyamán utókalkulálják, amikor a tényleges rezi összege még nem áll rendelkezésre. A tényleges rezi és a diktált kulcsok alapján elszámolt különbözet egy összegben globálisan jelentkezik, a tervezett költséggel szembeni eltérés pedig költséghelyenként jelentkezik. A különbözet, mely lehet plusz, de lehet mínusz is, gyártmányonkénti felosztásra nem kerül.

Jelentkezik természetesen a diktált rezsikulcsok és a tényleges rezszi közötti különbség nemcsak a fenti minisztérium felügyelete alá tartozó vállalatoknál, hanem minden olyan vállalatnál, hol az O. T. rendelete által adott lehetőséggel élve, diktált rezsikulcsok alkalmazását engedélyezték.

A tényleges rezszi gyártmányonkénti felosztása negyedévenként valóban sokhelyütt nehézségekbe ütközne, és főleg nagyon hosszú ideig tartana, míg az utókalkuláció elkészülne. Nem mondhatunk le azonban arról, hogy lássuk a gyártmányok önköltségének alakulását a tényleges rezszi alapján is. Feltétlenül szükséges lenne, hogy az év befejezése után, legalább évenként egyszer utókalkuláció készüljön tényleges rezszi alapján is.

*

Bevezetőben azt mondtuk, hogy reális terveket csak az előző időszakok ténytámaira alapozva készíthetünk. A ténytámaikon általában mindig azt értjük, amit a neve is mond: a tényeket, a valóságot. Sajnos, egyelőre az a helyzet, hogy ahol van is utókalkuláció, az általa adott adatok még igen messze állnak a valóságtól, és addig, amíg kulcsolásokra, korrekcióra lesz szükség ahhoz, hogy a tényeket megközelítsük, addig valóban csak megközelíteni fogjuk őket.

Feladatunk tehát az utókalkulációs szervezés terén nemcsak a vállalati utókalkuláció kiterjesztéséből és fejlesztéséből áll, hanem feltétlenül szükségesnek látszik, már lassan túlbonyolódó könyvelési rendszerünk leegyszerűsítése is.

Felémelt ötéves tervünk újabb és újabb feladatok megvalósítását tűzi számvitelünk elé is. Ezeket azonban csak úgy tudjuk megoldani, hogyha a számvitelt a szocialista építés szerves részévé építjük ki. A tervgazdálkodás elengedhetetlen feltétele a fejlett, világos, áttekinthető és főleg mind szélesebb rétegek számára érthetővé tett és megkedveltetett szocialista számvitel. A szocialista számvitel a szocializmus építésének eszköze, mely azonban csak akkor válik az osztályharc fegyverévé — fegyverré a szocializmus építéséért vívott harcban —, ha közelhozzuk, érthetővé és értékesé tesszük munkásosztályunk, dolgozó népünk minden tagja számára.

A SZOVJET NÉPGAZDASÁG ÁLLÓALAPJAI SZÁMBAVÉTELÉNEK EGYES KÉRDÉSEI*

A Szovjetunió népgazdasága a szocialista bővített újratermelés törvényei szerint fejlődik. Ezt elsősorban az biztosítja, hogy a Szovjetunió gazdasági alapját a szocialista gazdasági rendszer és a termelési eszközök feletti szocialista tulajdon alkotja.

A szocialista tulajdon — az állami és szövetkezeti — kolhoztulajdon osztatlanul uralkodik a Szovjetunió gazdasági életének minden területén. A szocialista tulajdonban lévő termelési alapok a második ötéves terv végén a Szovjetunió összes termelési alapjainak már 98,7%-át tették. Ez a körülmény a Szovjetunió termelési alapjainak kihasználásában és fejlődésében döntő tényező.

Mint tudjuk, a termeléshez munkaerőre és termelési eszközökre van szükség. A termelési eszközök feloszlanak munkaeszközökre és munkatárgyakra. A munkaeszközök és a munkatárgyak különbözőképpen teljesítik funkcióikat a termelés folyamatában.

A munkaeszközök a termelés folyamatában megőrzik természetes, azaz azt a formájukat, amelyben a termelés folyamatába belépnek. A termelés folyamatában fokozatosan, részletekben használnak el addig, amíg ugyanolyan fajta másik munkaeszközzel nem pótolják. Ezért a termelési eszközök értéke az újonnan előállított termékek nem egyszerre, egészében, hanem részletekben, fokozatosan megy át. A termelés folyamatában a munkatárgyak, rendszerint, más módon vesznek részt. A munkatárgyak csak egy munkaidőszakon át vesznek részt a termelési folyamatban s ezért értéküket egyszerre, egészében viszik át az újonnan előállított társadalmi termékekre. Ennek megfelelően Marx a termelő tőkét nemcsak állandó és változó, hanem álló- és forgótőkére is felosztja és a következőkre mutat rá: „A munkaeszközöknek és a munka tárgyának a munkafolyamat természetéből folyó különbözősége egyúttal új formában tükröződik vissza — az állótőke és a forgótőke különbségének formájában. Csupán csak a munkaeszközként működő tárgy válik állótőkévé.”¹

Marx útmutatása fontos abból a szempontból is, hogy csupán a termelés tőkés módja mellett válnak a munkaeszközök és a munkatárgyak tőkévé.

A szovjet gazdasági rendszerben a termelési eszközöket felosztják szocialista termelési állóalapokra (állóeszközökre) és szocialista termelési forgóalapokra (forgóeszközökre).

* Vesznyik sztatizsityiki, Goszstatizdat, Moszkva, 1951, 1. sz., 22—31. old.

¹ Marx: A tőke, II. kötet, 1949, 157. old., oroszul.

A szocialista gazdasági rendszernek a kapitalista gazdasági rendszertől való elvi különbsége meghatározza a szovjet termelési eszközök társadalmi-gazdasági természetének a kapitalista országok termelési eszközeitől való alapvető különbségét is.

A szovjet szocialista gazdasági rendszerben nincs tőke, minthogy megszünt az embernek ember által való kizsákmányolása. A munkásosztály és a kolhozparasztság a termelési folyamat során előállított termelési eszközöknek és fogasztási javaknak tulajdonosa.

A szocialista gazdasági rendszerben a munkaeszközök nincsenek elválasztva a munkástól vagy kolhozparaszttól, mint számukra idegen és ellenséges erők, azok nem eszközei a kizsákmányolásnak. Éppen ellenkezőleg a munkaeszközök a szocialista bővített újratermelés eszközei, olyan eszközök, amelyek a dolgozók anyagi jólétének és kulturális színvonalának állandó emelkedését biztosítják. A Szovjetunió népgazdaságának állóalapjai a szocialista gazdaság anyagi bázisát jelentik, s a Szovjetunióknak a kapitalista országoktól való gazdasági függetlenségét és az ország védelmi képességét biztosítják. Az állóalapok fejlődésének döntő szerepe van a dolgozók kulturális-anyagi életszínvonalának további megjavításában. Lenin—Sztálin pártja, a szovjetállam ezért szentelt és szentel mindenkor oly nagy figyelmet a Szovjetunió népgazdasága állóalapjai fejlődése kérdéseinek.

A Szovjetunió népgazdasága állóalapjainak fejlődése a beruházások növekedésének, új gyárak és üzemek, szovhozok és kolhozok, új vasútvonalak, műutak, új lakóházak, iskolák, kórházak, színházak, klubok létesítésének eredménye.

Különösen jelentős méreteket öltött az építkezés a sztálini ötéves tervek éveiben, amikor is az építkezés terjedelme évről évre növekedett. Így az első ötéves terv éveiben az egész népgazdaságban üzembehelyezett állóalapok értéke (a megfelelő évek árain) 40,5 milliárd rubelt, a második ötéves tervben 142,5 milliárd rubelt tett ki. A háborúutáni első sztálini ötéves tervben az állóalapok helyreállítása és további bővítése egyik alapvető feladattá vált.

Ennek megfelelően a szovjet ipar termelési állóalapjai a vállalatok helyreállítása, rekonstrukciója és új vállalatok építése következtében 1950-ben 1940-hez viszonyítva 58%-kal növekedtek.

Az elmúlt ötéves terv alatt több mint 6000 ipari vállalatot állítottak helyre és építettek fel, nem számítva a kis állami, szövetkezeti és kolhozvállalatokat. Ugyanebben az időszakban a városokban és munkástelepüléseken több mint 100 millió négyzetméter összterülettel építettek, illetve állítottak helyre lakóházakat. Ezenkívül a falvakban 2 millió 700 ezer lakóházat építettek és állítottak helyre. Hasonlóan fejlődtek az állóalapok a népgazdaság más ágaiban is.

Új szocialista termelési állóalapok létesítése csak az új technika kifejlesztése, az ország iparosítása által biztosított szilárd bázison lehetséges.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom a legélenjáróbb állami és társadalmi rendszert hozta létre. Az élenjáró politikai rendszernek azonban nem felel meg az, hogy elmaradt műszaki-gazdasági bázissal rendelkezék. A szovjet nép vezetői, Lenin és Sztálin már a szovjetállam létesítésének első időszakában rámutattak a tulajdonképpeni szocialista anyagi-

termelési bázis létesítésének szükségességére. Lenin és Sztálin rámutattak arra, hogy e bázis alapjának a nagyiparnak kell lennie. „A szocializmus egyedüli anyagi alapja — mondta Lenin — a gépi-nagyipar, amely képes a mezőgazdaság reorganizálására.”² Ezt a feladatot az ország iparosítása és kollektivizálása oldotta meg.

Az SzK(b)P XIV. — Lenin és Sztálin útmutatásainak irányítása alatt 1925 végén lefolytatott kongresszus határozatot fogadott el az ország iparosításáról.

Sztálin elvtárs az SzK(b)P XIV. kongresszusán mondotta: „Országunkat agrár országból ipari országgá változtatni, amely a szükséges felszerelést saját erejéből képes előállítani — ez vezérvonalunk lényege, alapja. E feladat megoldásához úgy kell hozzáfogni, hogy a gazdasági vezetők szándékainak és törekvéseinek éppen arra kell irányulnia, hogy országunkat felszereléseket importáló országból e felszereléseket termelő országgá alakítsuk át. Éppen ebben van országunk gazdasági függetlenségének alapvető biztosítója. Éppen ez a biztosítója annak, hogy országunk nem válik a kapitalista országok függvényévé.”³

Ez a vezérvonal a sztálini öt éves tervekben találta meg legteljesebb kifejezését. Mint ismeretes, az első öt éves terv egyik alapvető feladata a Szovjetunió agrár országból ipari országgá való átalakítása volt. Ez az átalakítás csupán a termelési eszközöket termelő ipar elsősorban való fejlesztése alapján volt lehetséges. Döntő jelentősége volt emellett a nép gazdaság összes ágainak a régi elavult technika vágányairól az élenjáró modern technika vágányaira való átmenetét biztosítani képes új állóalapot létesítésének. Ilyen munkaeszközök voltak mindenekelőtt a gépek. A gépgyártás már az első öt éves terv éveiben különleges figyelemben részesült. Míg 1913-ban a fémfeldolgozóipar és gépgyártás össztermelése 1926—1927. évi árákon 1446 millió rubel volt, addig 1933-ban már 11 283 millió rubelt tett ki, azaz majdnem nyolcszorosára emelkedett.

A gépgyártás fejlődése a második és a harmadik öt éves terv évei alatt tovább folytatódott. Az ipar termelésében a gépgyártás aránylagos súlya 1913-ban 5,7% volt, s a harmadik öt éves terv elején már 26,5%-ot tett ki. Figyelembe kell emellett még venni, hogy az egész nagyipar 1940. év végére, 1913. évhez viszonyítva, majdnem tizenkétszeresére növekedett.

Sztálin elvtárs az SzK(b)P XVIII. kongresszusán mondott beszédében rámutatott arra, hogy „A közgazdaság fejlődése terén a lefolyt időszak alatt legfontosabb eredménynek kell tekintenünk azt, hogy az ipar és mezőgazdaság újjászervezését az új, modern technika alapján befejeztük. Már nincsenek, vagy alig vannak régi, elmaradt technikájú üzemek, özvívzelőtti felszerelésű, régi parasztgazdaságaink. Iparunk és mezőgazdaságunk alapja most az új, modern technika. Túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy a termelési technika szempontjából, az ipar és mezőgazdaság új technikával való ellátásának szempontjából, a mi országunk a legelőrehaladottabb ország, ha bármely más országgal hasonlítjuk is össze, mert mindenütt másutt a régi felszerelés ólomsúlyként nehezedik a termelésre és lassítja az új technika meghonosítását.”⁴

² Lenin Művel, 32. kötet, 434. old., oroszul.

³ Sztálin Művel, 7. kötet, 355—356. old., oroszul.

⁴ Sztálin: A leninizmus kérdése, 11. kiadás, 575. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949. 678. old.

A Pártnak és a Szovjetállamnak a gépgyártás fokozott fejlesztésére irányuló törekvése visszatükröződik a háborúutáni sztálini öt éves tervben is.

Az első háborúutáni sztálini öt éves terv a felszerelések kibocsátásának a háborúelőtti színvonalhoz viszonyítva kétszeresére való növekedését írta elő. A terv mellett a kohászati, energiatermelő, szénbányászati, ásványolajtermelési felszerelések, az elektromos gépek, a vasúti kocsik és motordonyok, gépkocsik, traktorok, mezőgazdasági, építőipari, talajkutató gépek, öntődei, speciális munkapadok és agregátok, vegyipari készülékek és felszerelések előállításának elsősorban való helyreállítását és fejlesztését irányozta elő.

A gépgyártás területén az egyik alapvető feladat az új, műszakilag legtekélyesebb, nagyteljesítményű gépfajták gyártásának biztosítása volt.

Mint ismeretes, az öt éves tervben kitűzött feladatot nemcsak teljesítették, hanem túl is teljesítették. Így, 1950-ben a gépgyártás termelése a háborúelőtti színvonalat 130%-kal múlta felül. Különösen jelentősen növekedett a kohászati felszerelések gyártása — 4,8-szeresére, a gőzturbinák gyártása 2,6-szeresére, az elektromos gépek gyártása háromszorosára, az ásványolajkitermelésben alkalmazott felszereléseké háromszorosára, az exkavátoroké 13-szorosára. Az öt éves terv évei alatt a szovjet gépkonstruktőrök számos új, modern gép és mechanizmus gyártását honosították meg és vezették be. Csak 1950-ben a szovjet ipar több mint 400 új, nagyteljesítményű gép- és mechanizmustípus és márka gyártását vezette be.

Mindennek következményeképpen az elmúlt öt éves terv alatt még nagyobb mértékben megnövekedett a népgazdaság sztálini öt éves tervek évei alatt létesített, azaz a tudomány és technika modern vívmányainak megfelelő termelési állóalapjainak aránylagos súlya.

A népgazdaság állóalapjainak gyors fejlődése az állóalapok számbavételének olyan megszervezését kívánta és kívánja meg, amely lehetővé teszi annak szemeltartását, miként oszlanak meg az állóalapok a népgazdaság egyes ágai között; milyen az állóalapok állományi összetétele és azok rendeltetése; miként történik az állóalapok újratermelése és milyen az állóalapoknak a termelés önköltségére gyakorolt befolyása. Az állóalapok számbavételének legfontosabb feladata azok terjedelmének (meny nyiségének), állományi összetételének és állapotának helyes visszatükrözése. A számbavételnek az állóalapok épsége feletti legszigorúbb ellenőrzés lehetőségét is biztosítania kell.

Mindez szükséges előfeltétele az állóalapok leghatékonyabb kihasználásának is.

Mi tartozik a Szovjetunió népgazdaságában az állóalapok állományába? A termelési állóalapokhoz számítandók mindenekelőtt azok a munkaeszközök, amelyek segítségével történik maga az anyagi javak előállításának folyamata: a technológiai (munka-) gépek és felszerelések, a kézi munkaeszközök, az energetikai gépek — generátorok, erőgépek, energiaátviteli berendezések, stb. A termelési állóalapokhoz tartoznak az olyan munkaeszközök is, amelyek azokat az anyagi feltételeket biztosítják, amelyek nélkül a munkafolyamat vagy egyáltalán nem, vagy csak tökéletlenül mehet végbe. Az ilyenfajta állóalapokhoz tartoznak az üzemi épületek, csatornák, vasutak, műutak, stb. Ezek közé az állóalapok közé tartoznak a forgalomban használatos munkaeszközök is, amelyek a keres-

kedelmi, értékesítési, anyagellátási tevékenységet szolgálják (raktárak, bázisok, áruházak és egyéb kereskedelmi helyiségek).

Az állóalapot egy része nincs közvetlen, egyenes kapcsolatban a termelés folyamatával. Ezek az állóalapot a szocialista társadalom dolgozóinak kulturális életfeltételeihez szükségesek. Az ilyen, nemtermelési állóalapot tartoznak a lakóházak, iskolák, a kulturális-művelődési célokat szolgáló épületek, gyógyintézetek, stb.

Az állóalapot az újratermelésben elfoglalt szerepüknek megfelelően a következőképpen oszthatjuk fel:

a) épületek, b) építmények és utak, c) erőátviteli berendezések, d) erőgépek, e) termelési felszerelések, gépek és készülékek, f) szerszámok, egyéb termelési eszközök, laboratóriumi felszerelés, g) iskolai, egészségügyi és egyéb speciális leltár, úgyszintén az irodai és gazdasági leltár, h) szállítási eszközök, i) igás- és tenyészállatok, egyéb állatok, szárnyasok és méhcsaládok, k) sokéves ültetvények.

Az állóalapot számbavételének helyes megszervezése az egyik feltétele azok helyes tervezésének és e tervek teljesítése ellenőrzésének.

Az ellenőrzésnek és az állóalapot számbavételének legfőbb módjai:

a) az állóalapot minden egyes fajtájának elsődleges számbavétele a vállalatokban, intézményekben és szervezetekben;

b) az érvényben lévő időszakos könyvelési beszámolójelentések, amelyek mind az állóalapot összterjedelmét, mind azok tevékenység szerinti megoszlását tartalmazzák;

c) az állóalapot állományának időszakos (szabály szerint évenkénti) ellenőrzése — az állóalapot folyamatos leltározása;

d) az állóalapot általános leltározása és újraértékelése.

Az állóalapot számbavételének helyes megszervezése céljából mindenekelőtt pontosan el kell határolni az állóalapot és forgóalapot fogalmát. A Szovjetunió Népbiztosainak Tanácsa által 1936. július 29-én kiadott, az állami és szövetkezeti-gazdasági szervek és vállalatok könyvelési beszámolójelentéseire és mérlegeire vonatkozó érvényben lévő rendelkezésnek megfelelően nem tartoznak az állóalapotokhoz és a forgóalapotok közé számítandók:

a) az egy évnél rövidebb élettartamú tárgyak, függetlenül értéküktől;

b) a megfelelő minisztériumok és központi intézmények által megállapított értékhatárnál kisebb értékű tárgyak (200 rubelnél kisebb értékű tárgyak).

Ily módon tehát az állami és szövetkezeti-gazdasági szervezetek állóalapotjaihoz tartoznak azok a tárgyak, amelyek egy évnél hosszabb élettartamúak és értékük 200 rubelen felül van.

A költségvetési szervezetek álló- és forgóalapotjainak felosztása nem szabályozható kormányrendelettel; a költségvetési szervezetek álló- és forgóalapotjainak elhatárolása a Szovjetunió Pénzügyminisztériumának utasítása alapján történik.

A jelenleg érvényben lévő rendelkezés értelmében a költségvetési intézményeknél az állóalapotokhoz tartoznak mindazok a tárgyak, amelyeknek értéke 20 rubelen felül van, valamint azok a tárgyak, amelyekkel az egyes költségvetési intézmények, vagy szervezetek nagy mennyiségben rendelkeznek. Az állóalapotok közé tartozik például a kórházak, szanatóriumok, üdülőotthonok tömegleltára, függetlenül attól, hogy az egyes tárgyak értéke 20 rubelnél kevesebb is lehet.

Az egységes alapelv hiánya az álló- és forgóalapok meghatározásában aligha tekinthető helyesnek. Az állóalapok fogalmának attól függő eltérő értelmezése, hogy azok gazdasági vagy költségvetési szervezetekhez tartoznak-e — közgazdasági szempontból kevésbé indokolható. Úgy gondoljuk, itt az ideje annak, hogy az állóalapok állományi összetétele számbavételének egységes módszertanát megállapítsuk.

Meg kell jegyezni, hogy a gyakorlatban számos esetben megsértik az állóalapok jelenleg érvényben lévő számviteli rendjét.

Mint a Központi Statisztikai Hivatal és a Pénzügyminisztérium által végrehajtott ellenőrzés megmutatta, számos vállalatnál, intézménynél és szervezetnél az állóalapokhoz számítottak olyan kisértékű és gyorsan elhasználódó tárgyakat (fogyóeszközöket), amelyeknek értéke 200 rubelen alul van, élettartama pedig egy évnél kevesebb. Ugyanakkor a kisértékű és gyorsan elhasználódó tárgyak, azaz a forgóalapok állományába sorolnak olyan objektumokat, amelyeket az állóalapok között kellene számbavenni. Így például: a Nehézgépgyártási minisztérium „Komega“ nevű moszkvai üzemében a fogyóeszközök, azaz a forgóalapok csoportjába sorolták a ciszternát, a szivattyút, a Martin-kemence megtöltésére szolgáló rakodóberendezést, a demagnetizálót és más eszközöket. Ezek közül az objektumok közül bármelyiknek értéke jelentősen felülmúlja a 200 rubelt és következésképpen az állóalapok és nem a forgóalapok között kellett volna azok számbavenni.

Ugyanezeken ugyanabban az üzemben az állóalapok közé számították a szemléltető segédeszközöket és más olyan tárgyakat, amelyeknek értéke 100 rubelen alul van. Ezeket a tárgyakat a forgóalapok között kellett volna számbavenni.

A Szerszámgyártási minisztérium „Krasznij proletarj“ nevű moszkvai gyárában az állóalapok közé sorolták a következő fogyóeszközöket: a hordozható lépcsőt, az ollót, a tányéros mérleget, a kézi fecskendőt, stb., amelyeknek értéke jelentősen kevesebb, mint 200 rubel. Ugyanakkor egyes objektumokat, mint például a nagyfordulatszámú elektromos kézifűrőgépeket, osztótárcsákat, elektromágneses lemezeket, elektromos fémfűrőgépeket, ellenőrző mintalemezeket, mikrométereket, páncélszekerényeket, stb. pedig, amelyeknek értéke jelentősen felülmúlja a 200 rubelt, a fogyóeszközök között vettek számba.

A Vegyipari minisztérium Frunzéről elnevezett gyárában a forgóalapok közé számították: a laboratóriumi üstöt, amelynek értéke 658 rubel, az autogénhegesztő készüléket, amelynek értéke 500 rubel, a lángálló (tokos) kemencét, amelynek értéke 1018 rubel, a szulfurátort, amelynek értéke 1814 rubel, stb.

A „Szojuzmultfilm“ filmstúdióban a fogyóeszközök leltárában vettek számba számos olyan objektumot, amelyet az állóalapokhoz kellett volna sorolni: motort, sokszorosítógépet, exkavátort, stb., amelyet a stúdió más vállalatoktól kapott és ezért a forgóalapok közé számított.

Az objektumoknak a forgó- vagy állóalapokhoz való helytelen sorolására vonatkozóan még számos példát lehetne felhozni. A bemutatott példák is elegendők azonban annak szemléltetésére, hogy egyes vállalatok, szervezetek és azok felsőbb szervei (minisztériumok, főigazgatóságok, trösztök, stb.) nem fordítanak kellő figyelmet az állóalapok számvitelének helyes megszervezésére.

1950. év végén a Pénzügyminisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal körlevélben hívta fel a minisztériumok figyelmét a népgazdasági állóalapok számvitele megjavításának szükségességére, nevezetesen az összes objektumoknak az álló- vagy forgóalapok állományában értékük alapján való helyes számbavételére.

A Pénzügyminisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal azt javasolták a vállalatoknak és az intézményeknek, hogy az 1951. évi január 1-i állapotnak megfelelően végrehajtott leltározás során derítsék fel mindazokat az objektumokat, amelyeket helytelenül, a forgóalapokhoz soroltak és vegyék fel azokat az állóalapok közé. Az objektumoknak a forgóalapok állományából az állóalapok állományába való átsorolása tekintetében azt javasolták, hogy az 1950. év előtt beszerzett objektumokat az alapszabályszerinti alap állományába vegyék fel. Azokat az objektumokat pedig, amelyeket 1950-ben szereztek be s helytelenül a forgóalapok között számoltak el, a beruházások számláján keresztül kellett az állóalapok állományába átsorolni.

A továbbiakban meg kell szervezni mind az álló-, mind a forgóalapok helyes számbavételének szigorú ellenőrzését. Ismeretes, hogy egyes vállalatok és szervezetek megsértették a pénzügyi fegyelmet, és a rendelkezésükre bocsátott forgóeszközöket törvénytellenesen felhasználva, ezekből az eszközökből állóalapokat szereztek be. A pénzügyi fegyelem megsértésének leplezése céljából egyes gazdasági vezetők eltűrték az állóalapok számvitelének eltorzítását, azaz egyes állóalapokat a forgóalapok állományába vettek fel. Ennek kiküszöbölése végett fokozni kell az ellenőrzést egyrészt a minisztériumok és főigazgatóságok részéről, másrészt pedig a forgóeszközök rendeltetés szerinti helyes felhasználására vonatkozóan a pénzügyi szervek és bankok részéről.

Rá kell mutatni az állóalapok számvitelénél előfordult arra a másik komoly hibára is, hogy egyes vállalatok, szervezetek és intézmények egyes rendelkezésük alatt álló állóalapokat egyáltalán nem mutatták ki a mérlegben. Így például a moszkvai terület rameni kerületében nem vettek fel az állóalapok közé öt kórházi épületet, négy iskolát, három lakóházat. Sőt, a kerületi végrehajtóbizottság azt az épületet, melyben saját főosztályai nyertek elhelyezést, szintén nem vette fel a mérlegbe.

Az OSzSzSzk Könnyűipari minisztériumának Kapranovról elnevezett cipőgyárában kihagytak az állóalapok állományából olyan objektumokat, mint az üzemanyagtartályt, a már húsz éve meglévő aszfaltozott udvart, a kazánházat, kéményt, stb.

A moszkvai szovjet még 1933-ban átadott a jelenleg a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Rádióinformációs Bizottság hatáskörébe tartozó „Zvukozapisz“ nevű moszkvai szervezetnek négy lakóházat. Amint azonban az ellenőrzésnél kiderült, ezek az épületek e szervezet mérlegében nem szerepeltek.

Egyes esetekben még más hasonló hibák is előfordultak. Így egyes vállalatok és szervezetek felvették ugyan a leltári kartonokra az állóalapok körébe tartozó objektumokat, azonban nem mutatták ki értéküket. Következésképpen ezek az objektumok nem szerepeltek a mérlegekben.

Ilyen hibák fordultak elő az Elektromosipari minisztérium „Dinamo“ nevű moszkvai gyárában. E gyár könyvelőse a leltári kartonokon olyan objektumokat mutatott ki, mint benzinkút, két laboratóriumi vaskád, a

tekercek végeinek tisztítására szolgáló gépek, a tekercek feszítésénél használt gépek, 22 különböző sajtó, elektromotorok. Bár ezeket az objektumokat a leltári kartonokra felvették, értéküket azonban nem mutatták ki, s a mérlegben sem vették számításba, következésképpen azokat az állóalapok állományából is kihagyták.

Ezek az állóalapok számbavételénél elkövetett hibák egyenes következményei annak, hogy egyes vállalatok, intézmények és szervezetek főkönyvelői és vezetői nem fordítottak kellő figyelmet erre a kérdésre.

Ezeket a hibákat a legrövidebb határidőn belül ki kell küszöbölni. Haladéktalanul fel kell deríteni az állóalapok állományába tartozó összes ilyen objektumokat és fel kell venni azokat a mérlegbe. Minthogy ezek az objektumok nem szerepeltek a mérlegben és következésképpen értékük is ismeretlen, az állóalapok körébe tartozó ilyen objektumok értékelésénél bizonyos nehézségek merülnek fel. A Pénzügyminisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal azt javasolta a vállalatoknak és intézményeknek, hogy az állóalapok körébe tartozó újonnan felderített és eddig számba nem vett objektumokat reprodukciós értékükön vegyék számításba.

Ez az értékelés a jelenleg érvényben lévő árjegyzékek segítségével végezhető el. Előfordul azonban néha, hogy a vállalatok nem rendelkeznek az adott esetben szükséges árjegyzékekkel és kimutatásokkal. Ilyen esetben a vállalatok, intézmények és szervezetek kötelesek az újonnan felderített és eddig számba nem vett objektumokról részletes műszaki leírást készíteni és azt a felsőbb szervhez eljuttatni, amely azután megadja ezeknek az objektumoknak értékét.

Az újonnan felderített és eddig számba nem vett objektumok értékének megállapításánál figyelembe kell venni az elhasználódás mértékét is.

A Pénzügyminisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal azt javasolta, hogy az ilyen objektumok elhasználódásának mértékét műszaki állapotuk alapján határozzák meg. Az újonnan felderített objektumok értékét és elhasználódásuk fokát a vállalatok, intézmények és szervezetek kötelesek megfelelő jegyzőkönyvekben rögzíteni.

A minisztériumok, főigazgatóságok és más felsőbb szervek kötelesek a következőkben az újonnan felderített és eddig számba nem vett állóalapok megállapított értékének és elhasználódásuk fokának helyességét felülvizsgálni.

Az állóalapok számvitelének jelenleg érvényben lévő rendszere, amely szerint az állóalapokat a mérlegben eredeti beszerzési értékük szerint veszik számításba, azt eredményezi, hogy egy és ugyanazt az objektumot egyik esetben az állóalapokhoz, más esetben pedig a forgóalapokhoz számítják.

Ez azért fordulhat elő, mert ugyanazokat az objektumokat különböző időpontokban és különböző értékben szerzik be. Tegyük fel, hogy valamely objektum beszerzési értéke 1949-ben 220 rubel volt s ezért az állóalapok állományába vették fel. Az anyagok, felszerelések és más tárgyak nagybani árának 1950. január 1-én és július 1-én végrehajtott csökkentésével kapcsolatban, ugyanaz az objektum, amely 1949-ben 220 rubelbe került, az árcsökkentés után csak 190 rubelbe kerül s következésképpen nem az állóalapok, hanem a forgóalapok állományában fogják számításba venni.

Ez az ellentmondás az állóalapok újraértékelése eredményeképpen kiküszöbölhető. Addig is azonban, amíg az állóalapok újraértékelése megtörténik, mindazokat az azonos objektumokat, amelyek a beszerzés időpontjában érvényben lévő árak különbözősége miatt vagy a 200 rubel értékhatáron felül vagy alul vannak s ezért egy és ugyanazon vállalat, intézmény és szervezet mérlegében az egyik esetben az állóalapok, más esetben pedig a forgóalapok állományában szerepelnek, már most fel kell deríteni.

A Pénzügyminisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal azt javasolták, hogy az összes ilyen objektumokról egy speciális jegyzéket állítsanak össze és azt küldjék meg a felsőbb szerveknek azzal, hogy a továbbiakra vonatkozóan hozzanak határozatot, hogy ezeket az azonos objektumokat hol kell elszámolni.

A számvitel helyes megszervezése szempontjából nagy jelentősége van az állóalapoknak műszaki-termelési rendeltetésüktől függő osztályozására vonatkozó kérdés eldöntésének.

Az állóalapok számvitele megszervezésének komoly hiányossága, hogy az állóalapok osztályozása nem egységes a népgazdaság valamennyi ágában.

Ez a hiányosság odavezet, hogy egyes népgazdasági ágakban bizonyos állóalapokat az építmények, más népgazdasági ágakban pedig ugyanazokat az objektumokat a felszerelések között veszik számba, stb.

A Pénzügyminisztériumnak és a Központi Statisztikai Hivatalnak ki kell dolgoznia és javasolnia az állóalapoknak műszaki-termelési rendeltetésüktől függő s az egész népgazdaság részére egységes osztályozását.

Az állóalapok számvitelében előforduló egyes hiányosságokra mutatunk csak rá. Ezeknek a hiányosságoknak kiküszöbölése érdekében csupán arra van szükség, hogy az egyes vállalatok, intézmények és szervezetek, valamint azok felsőbb szervei az állóalapok helyes számbavételének kérdésére nagyobb figyelmet fordítsanak.

Nevezetesen a legrövidebb időn belül végre kell hajtani a Pénzügyminisztériumnak és a Központi Statisztikai Hivatalnak az összes vállalatok, intézmények és szervezetek részére 1950. év végén „A népgazdaság állóalapjai számbavételének megjavítása” tárgyában megküldött körlevelében foglalt javaslatokat.

A népgazdaság állóalapjai számbavételének megjavítása szempontjából nagy jelentősége van az állóalapok leltározásának, amely kétféle lehet:

1. folyamatos leltározás és 2. az állóalapok újraértékelésével egybekötött általános leltározás.

A folyamatos leltározást évenként hajtják végre az összes vállalatokban, intézményekben és szervezetekben. Rendszerint az évi beszámoló összeállításával kapcsolatban az előkészítési időszakban bonyolítják le. A Pénzügyi Népbiztosságnak a Szovjetunió kormánya által 1936. július 29-én jóváhagyott utasítása kimondja, hogy az évi beszámolók és zárómérlegek összeállításakor kötelezően megállapított rend szerint teljes leltározást kell tartani és meg kell állapítani a mérleg összes tételeinek értékét a következő beszámolási évi január 1-i állapotnak megfelelően. A leltározás egyik leghatékonyabb eszköze az állóalapok tényleges állományának az operatív és a könyvelési beszámolójelentésben való helyes visszautikrózása szempontjából.

A folyamatos leltározás adatai alapján megállapítható, hogy melyek azok az állóalapok, amelyek kimaradtak a számbavételből, melyek azok, amelyeket ugyan számba vettek, de értékük nincs elszámolva, és végül, melyek azok, amelyeket helytelenül vettek fel a számbavétel során. A leltározás végrehajtása céljából a vállalatok, intézmények és szervezetek vezetői speciális leltározási bizottságokat létesítenek. A leltározás eredményeit az évi könyvelési beszámolóban mutatják ki és a vállalat, intézmény, szervezet vezetője erősíti meg.

A folyamatos leltározás megszervezésénél és végrehajtásánál hiányosságok fordulnak elő. Nevezetesen a leltározás nem ugyanabban az időszakban kezdődik és fejeződik be mindenütt. A leltározás eredményeit a trösztök, főigazgatóságok és minisztériumok nem vizsgálják felül minden esetben a kellő módon. A folyamatos leltározás rendjére és végrehajtási határidejére vonatkozóan új, egységes utasítást kell kidolgozni, emellett fel kell használni és általánosítani kell azokat a tapasztalatokat, amelyekre a vállalatok és szervezetek a folyamatos leltározások során szert tettek.

Népgazdasági szempontból az állóalapok újraértékelésének szerfelett nagy jelentősége van. Az állóalapok folyamatos leltározásának célja az állóalapok állományának számbavétele és az állóalapok érvényben lévő számbavételi rendszerének megszervezésében felmerülő hiányosságok kiküszöbölése, de nem oldja meg az állóalapok tervezésének és számbavételének területén felmerülő számos komoly kérdést.

Mint erre már fent rámutattunk, a Szovjetunió népgazdaságának állóalapjait beszerzési értékükön veszik számításba, azaz azon az értéken, amelyen az adott objektumokat ténylegesen beszerezték. Ez a körülmény számos lényeges hibának forrása az állóalapok számbavételénél. Az állóalapokat különböző időpontokban, különböző áron (értéken) létesítik, illetve szerzik be s ezért a mérlegben ugyanazokat az állóalapokat különböző árakon vehetik és ténylegesen veszik is számba.

Az állóalapok számbavételének másik komoly fogyatéka az, hogy nem szolgál kellő alapot az amortizációs levonások mértékének helyes kiszámításához. Az állóalapok körébe tartozó ugyanazokat az objektumokat különböző időpontokban és különböző értéken létesítik, illetve szerzik be s ezért azokat különböző értéken számítják be az állóalapok közé. Ezeknek az állóalapoknak újratermelését szolgáló azonos amortizációs kulcs mellett az egyik vállalat több, a másik kevesebb eszközhöz jut. Vegyünk egy egyszerű példát. „A” vállalat állóalapjainak értéke 100 000 rubel, a hacsnló, de más időpontban létesített „B” vállalatnak ugyanolyan állóalapjai vannak, ezek értéke azonban a mérleg szerint 150 000 rubel. Azonos — tegyük fel 6%-os — amortizációs kulcs esetében az első, az „A” vállalatnál az amortizációs levonások évi összege 6000 rubel, míg a második, a „B” vállalatnál 9000 rubel lesz. Ez az igen gyakran előforduló tény közgazdasági szempontból nem tartható helyesnek.

Mindezek a hiányosságok kiküszöbölhetők az állóalapok általános leltározásának és újraértékelésének befejezéséig, amit a népgazdaság összes ágaiban, a Szovjetunió összes vállalataiban, intézményeiben és szervezeteiben — függetlenül azok alárendeltségétől, a finanszírozás forrásaitól és az irányítás rendszerétől — egyszerre, egy időpontra vonatkozóan kell végrehajtani.

Meg kell említeni, hogy az állóalapot általános leltározását és újraértékelését a kapitalista országokban a termelési eszközök feletti magántulajdon miatt országos méretekben sohasem hajtják végre és az általában nem is hajtható végre.

A Szovjetunióban általános leltározást és újraértékelést a népgazdaság egyes ágainak állóalapjai tekintetében tartottak. Álljunk meg a Szovjetunióban végrehajtott egyes legnagyobb leltározásoknál. Ilyen volt például az ipari vállalatok állóalapjainak az 1925. október 1-i állapotnak megfelelően végrehajtott általános leltározása és újraértékelése. E leltározás és újraértékelés végrehajtását szükségessé tette: az iparnak az önálló elszámolás rendszerére való áttérése, valamint az iparból oly összegű amortizációs levonások biztosítása, amely az állóalapot nemcsak egyszerű, hanem bővített újtermelését is lehetővé teszi, továbbá a szilárd valuta bevezetése. Eltekintve a leltározás végrehajtásánál felmerült egyes hiányosságoktól, a leltározásnak kétségtelenül pozitív szerepe volt az állóalapot tervezésének és számbavételének megszervezésében. Ismételten tartottak általános leltározást a közlekedésben. A legteljesebb általános leltározás és újraértékelés a vasúti állóalapotnak az 1940. január 1-i állapotnak megfelelően végrehajtott általános leltározása és újraértékelése volt. E leltározásnak azonban volt egy lényeges hiányossága, éspedig az, hogy eredményeit a vasúti vállalatok és szervezetek mérlegeiben nem mutatták ki.

Hasonlóképpen bonyolították le a gép- és traktorállományok, szovhozok állóalapjainak, a híradási eszközöknek, a helyi szovjetek lakóalapjának és egyes más ágak állóalapjainak leltározását is.

A Nagy Honvédő Háború éveiben az ellenséges megszállástól felszabadított körzetekben tartottak leltározást és értékelték újra az állóalapot.

Jelenleg a Szovjetunió népgazdasága összes állóalapjainak általános leltározása és újraértékelése vált szükségessé.

Eltekintve az ilyen, az egész Szovjetunióra kiterjedő, egyszerre, egy időpontra vonatkozóan végrehajtott munka bonyolultságától, az a szovjet gazdasági rendszer feltételei között teljes mértékben kivihető. Az állóalapot általános leltározásának és újraértékelésének végrehajtása kétségtelenül igen pozitív előnyökkel jár az állóalapot tervezésének és számbavételének még magasabb színvonalra való emelésében, a termelés önköltségének csökkentésében és a szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos átmenet útján előrehaladó ország egész gazdasági élete irányításának további megjavításában.

AZ IPARVÁLLALAT TERVSZERŰ TERMELÉSÉNEK VIZSGÁLATA

A tervgazdálkodás alapvető különbsége az ötletszerű, a piac által irányított kapitalista termeléssel szemben — a tervszerűség.

A termelésnek minden vonatkozásban a tervhez kell alkalmazkodnia és a tervben előírt mennyiségnek, minőségnek és féleségnek teljes egészében eleget kell tennie.

Ebből kiindulva megállapíthatjuk, hogy a vállalat termelő munkájának vizsgálatánál nem elegendő annak megállapítása, hogy teljes termelési előirányzatának milyen mértékben tett eleget, hanem azt is ellenőrizni kell, hogy az előírt mennyiséget legyártotta, illetve hogy a gyártmányok minőségileg a tervnek megfelelőek, az előírt választékot pontosan kielégítik és előállításuk a követelményeknek megfelelő ütemezéssel történt meg.

Ha figyelembe vesszük az egyes iparvállalatok egymáshoz való szoros kapcsolatát, vagy akár a kereskedelemnek az ipartól függő helyzetét, magától érthetővé válik, hogy nem értékelhető sokra annak az iparvállalatnak termelési eredménye, amelyik bár természetes mértékegységben globálisan eleget tett a tervben vállalt kötelezettségének, de azon belül az előírt választékot nem elégítette ki.¹ Pl.: a Csavarárugyár súly szerint ugyan teljesítette a tervben kirótt csavarok gyártását, de nem tartotta be a szükségletnek megfelelő arányt. Túlnyomóan az aránylag kevesebb munkát igénylő nagyméretű csavarokat gyártotta, elhanyagolva az igen fontos, de nehezebb munkát megkívánó apró csavarokat. Vagy pl. más vállalatok — így a Kőbányai, Budafoki és Bonyhádi Zománcédenygyár — inkább a nagy úrtartalmú edények gyártását erőltették, mert ezáltal a tonnában mért termelési tervüket könnyebben tudták teljesíteni. De ugyancsak az is előfordult, hogy a kerékpáralkatrészt gyártó vállalat a bonyolultabb és nagyobb szaktudást és felkészültséget igénylő forgó alkatrészek gyártását, a kevesebb munkával, egyszerű préseléssel előállítható csengők és sárvédők előnyére, háttérbe szorította. Ilyen esetekből adódik azután, hogy a szállítási kötelezettségben álló vállalat hibájából a másik vállalat termelő munkájában, vagy akár a kereskedelemnek a fogyasztók kielégítésére törekvő igyekezetében átmeneti, vagy komoly zavar mutatkozik.

A fenti példák alapján az ellenőrzésnek, tehát a statisztikának is feladatául kell kitérnie a tervszerűtlenségek okainak kiderítését.

Vizsgálat tárgyát kell képezze, mi kényszeríti a vállalatot arra, hogy eltérjen az előírásoktól, mi az a körülmény, ami befolyással bír tervszerű munkájának biztosítására.

¹ L.: Szabad Nép 1951 V. 6-i száma: Miért a raktáraknak és miért nem a fogyasztóknak termelnek egyes gyáraink?

Lehetséges az, hogy a kedvezőbb látszat-eredmények elérésére a vállalat a tervét úgy akarja teljesíteni, hogy a gyártás-technikailag már jól elsajátított és begyakorlott gyártmányok gyártásával foglalkozik. Ilyen gyártmányok termeléséhez nincs szüksége újító ötletre, ez a technika fejlődését egyáltalán nem biztosítja, nem ösztönzi. Továbbá figyelemmel kell kísérni, hogy esetleg nem erőszakolják-e a tervtől eltérően a drágább, a vállalat részére nagyobb jövedelmet biztosító gyártmányok előállítását. Vegyük az alábbi példát:

Gyártmány	Előző időszakban	Tárgyidőszakban				%	Változatlan egységár Ft
		tervezve		ténylegesen			
		db.	Ft	db.	Ft		
Maróköszörűgép	12	9	126 000	11	154 000	122,2	14 000
Állványos szerszámköszörű	6	7	109 200	12	187 200	171,4	15 600
Lütközőzárú	—	2	8 400	—	—	—	4 200
Automatikus élköszörű	—	3	28 710	1	9 570	33,3	9 570
Forgattyús tengelyköszörűgép	3	5	153 000	4	122 500	80,0	30 600
Összesen	21	26	425 310	28	473 270	111,3	—

A fenti példából világosan látható, hogy a vállalat az előírt gyártmány-féleségek tekintetében nem teljesítette a tervet, bár globálisan a tervezettnél többet termelt. De az is kiderül, hogy azokat a gyártmányokat, melyeket az előző időszakban még nem állított elő, a tárgyidőszakban sem volt hajlandó gyártani, viszont a már megszokott, begyakorlott gyártmányok előirányzatát fokozottabb mértékben igyekezett túlteljesíteni. A további vizsgálat feltárhatja esetleg azt is, hogy ezek a gyártmányok magasabb értéket képviselnek, tehát a vállalat termelési eredményeit kedvezően befolyásolják és mivel az önköltségük (a begyakorlottságnál fogva, a kevesebb selejt, hulladék, a viszonylag kisebb bérhányad, stb. következtében) a többi gyártmánynál alacsonyabb, nagyobb hasznot biztosított a vállalat részére.

Lehetséges az az eset is, hogy a vállalat észrevéve azt, hogy valamilyen oknál fogva nem lesz képes tervét teljesíteni, menet közben áttér olyan cikke gyártására, melyek tervében egyáltalán nem szerepelnek, viszont előállításuk kifizetődő és biztosítja a terv globális teljesítését. Pl. egy cipőgyár férfi félcipők gyártását tervezte, mivel azonban nem volt biztosítva kellő mennyiségű és minőségű talpbőr, viszont felsőbőre volt raktáron, menetközben áttért egyrészt női szandálcipők, másrészt a drágább férfi magasszárú cipők előállítására. Így mennyiségben és értékben is teljesítette ugyan a tervét, viszont jóval több felsőbőrt használt fel és természetesen szállítási kötelezettségének sem tudott a lekötött árufajták hiányában teljes mértékben eleget tenni.

A tervszerűség vizsgálata a fenti eseteken és tapasztalatokon túlmenően komoly segítséget is nyújt a vállalat vezetéséhez. Dinamikai vizsgálata sok esetben felhívja a figyelmet a vállalat tevékenységének, vagy szervezeti felépítésének hiányosságára.

Az egyik kismotorokat is gyártó vállalatnál ennél a cikknél hónapok óta állandóan alacsony tervszerűségi százalék mutatkozott, viszont hosszabb időszak végén kedvezőbb tervszerűséggel zárult.

Példában ábrázolva a következő eredmények mutatkoztak:

Gyártmány	I. hónap			II. hónap			III. hónap			Negyedév		
	terv	telj.	%	terv	telj.	%	terv	telj.	%	terv	telj.	%
„A” gyártmány	100	20	20,0	150	190	126,7	200	250	125,0	450	460	102,2
„B” „	50	80	160,0	100	—	—	100	180	180,0	250	260	104,0
„C” „	200	—	—	150	350	233,3	150	70	46,7	500	420	84,0
Összesen	350	100	28,0	400	540	135,0	450	500	111,1	1200	1140	95,0
Tervszerűségi %	20,0			75,0			82,2			93,3		

Megvizsgálva az esetet, a vállalatvezetőség rájött a tervszerűtlennek látszó termelés okára.

Az egyszerűség kedvéért a példában a gyártást csak két üzemrészre bontjuk: kismotorgyártó üzemre és festőüzemre, ez utóbbiban a motorokat csupán befestik. A kismotorgyártó üzem minden hónapban pontosan eleget tett a tervében meghatározott kötelezettségének, csupán a festőüzem, amely a termelési értéknek alig egy-két százalékát kitevő festést végezte, — mivel más üzemek termékeit is festette — bizonyult szűk kapacitásnak. Az egyes időszakok alatt a festőben jelentős mennyiségű festetlen motor halmozódott fel, amit aztán festés után lökészerűben dobott át a raktárnak. A statisztika viszont helyesen csak ezeket a teljesen festett, kész motorokat számolta el készárúnak. Így fordult elő, hogy a termelés tervszerűtlennek látszott. A festő-üzem egy részének a kismotorüzemhez való átcsatolása egyszerre megoldotta a visszás helyzetet.

A fenti példa még arra is felhívja a figyelmet, hogy tervszerűséget főleg rövid időszakra érdemes vizsgálni, mivel általában a tervezett termékek előbb-utóbb legyártásra kerülnek, ezért a hosszabb időre számított tervszerűség a valóságnál kedvezőbb képet mutat.

Az elmondottakból is látható, hogy a statisztika ezen a területen is fontos szerepet tölt be. A statisztikus feladata közé tartozik pontos kidolgozásokkal a vállalat vezetőségét állandóan tájékoztatni és figyelmét felhívni az esetleges tervszerűtlen termelésre. A tervszerűség alakulásának vizsgálata elsőrendű eszköz a termelés fejlődéséhez, az életszínvonal emeléséhez, és az ötéves terv maradéktalan és minden vonatkozásban való teljesítéséhez.

TEGYÜK A STATISZTIKÁT A MEGYEI TANÁCSOKNÁL IS A VEZETÉS ÉS ELLENŐRZÉS ESZKÖZÉVÉ

Ha a statisztikai munka menetét nagy vonásokban akarnók felvázolni, akkor azt mondhatnók, hogy ez három részre tagolható: az adatok begyűjtése, a begyűjtött adatok felülvizsgálása, végül az adatok összesítése, kiértékelése.

Midőn a Központi Statisztikai Hivatal 1950 januárjában megszervezte a Megyei Kirendeltségeket, ezeknek feladatául elsősorban a statisztikai adatok zavartalan begyűjtésének biztosítását tűzte ki. A kirendeltségek elsőrendű feladata volt a statisztika jelentőségének népszerűsítése, a határidők teljesítéséért folyó küzdelem vitele, a pontos adatszolgáltatás biztosítása. Főként a mezőgazdasági összeírások terén maguk a megyei kirendeltségek is résztvettek az adatok begyűjtésében.

A későbbiekben a megyei tanácsok megalakulásával és főleg a járási statisztikusok beállítása után a kirendeltségekből alakult statisztikai csoportok foglalkoztak már a begyűjtött adatok felülvizsgálatával és feldolgozásával, országos jellegű adatgyűjtések megszervezésével és lebonyolításával is.

A gyakorlat megmutatta, hogy a megyei csoportoknak a statisztikai munkába ily módon történő fokozatos bekapcsolása feltétlenül helyes volt. Ennek során ugyanis megismerkedtek gyakorlatban is azokkal a nehézségekkel, problémákkal, melyekkel egy adatgyűjtés megszervezése, és lebonyolítása jár. Tapasztalatokat szereztek a begyűjtött adatok megbízhatóságára vonatkozóan, és mindezek során fel kellett venni a harcot a statisztika lebecsülése és a párhuzamos, a vadstatisztikák ellen.

A megyei tanácsok megalakulásával döntő módon megváltozott a megyei statisztikai csoportok feladata. Erről a Statisztikai Szemle 1950 júniusi száma a következőket írta:

„A Tanácsok megalakulásával a statisztikai csoportokra felelősségteljes új feladatok hárulnak. Eddigi munkakörük nagy részét — mely helyszíni kiszállásokból állott — átadják a járási és városi statisztikusoknak. Munkájuk ezentúl a megye gazdasági életének statisztikai kiértékelése, az esetleg fennálló hiányosságok, hibák és mulasztások felfedése és a hibáknak közlése az operatív szervek felé.

Főfeladatuk: népgazdaságunk építéséhez szükséges megyei statisztikai adatok begyűjtése, feldolgozása és kiértékelése a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának egyes osztályai számára.“

Ezt a feladatot azonban a megyei statisztikai csoportok jórészt nem tudták végrehajtani. Igaz ugyan, hogy mind nagyobb jelentőségű statisztikai munkák lebonyolításában vettek részt (pl.: iparos-kereskedő összeírás, tszcs., földműves-szövetkezeti adatfelvételek stb.), azonban éppen ezek a fokozott munkák azt jelentették, hogy a kiértékelő munkára már nem nagyon maradt idő.

Ezen a helyzeten gyökeres változást jelent a Népgazdasági Tanács határozata, mely elrendelte a statisztikai munkák decentralizálását. Ez nagyrészt leveszi a statisztikai csoportokról az utóbbi időben felgyülemlett aprólékos munkát és elláthatják tényleges feladataikat: biztosítani megyei viszonylatban is az adatszolgáltatás egységes rendszerét, szakvonalon támogatást nyújtani a különböző osztályoknak, ellenőrzést gyakorolni az adatszolgáltatás tárgyilagossága és megbízhatósága felett, végül, ami a legfontosabb: az adatok kiértékelésével és közzétételével a statisztikát tényleg az ellenőrzés és vezetés eszközévé tenni.

Nézzük meg ezután közelebbről, hogy mit is jelent tulajdonképpen a megyei csoportok kiértékelő munkája.

A Népgazdasági Tanács a statisztika decentralizálásáról szóló határozatában kimondja, hogy az alsóbb egységeket összefogó szervek a statisztikai jelentéseket nem csupán begyűjtik és továbbítják, hanem a befutó adatokat úgy kell összesíteniök és kiértékelniök, hogy a statisztika az alsó- és középfokon álló irányító szerveknél is operatív intézkedések alapjául szolgáljon, a vezetés és ellenőrzés eszközévé váljék.

Ez különös felelősséget és feladatot jelent a megyei statisztikai csoportok részére, ahol a megye összes adatai, valamennyi népgazdasági ágból befutnak. Eddig — és ezt őszintén be kell vallanunk — az volt a helyzet, hogy a csoportokhoz beérkezett adatokat, akár alulról az adatszolgáltató szervektől, akár a Központi Statisztikai Hivataltól jöttek, nem használták fel az illetékes megyei párt- és igazgatási szervek. Esetleg a tanácselnök, vagy az illetékes osztálynak kérésére kiadtuk azokat, de ekkor is minden magyarázat, kiértékelés nélkül. Ez persze maga után vonta azt, hogy hiába küzdöttünk szóban a statisztika jelentőségének elismeréséért, ha a gyakorlatban ezt nem tudtuk alátámasztani, ha nem tudtuk bebizonyítani a valóságban is azt, hogy a statisztika tényleg az ellenőrzésnek, a szocializmus építésének eszköze.

A baranyamegyei csoport ezen a helyzeten változtatni kívánt. A jövő munkájának központja az adatok feldolgozása és kiértékelése lesz. Ennek első kísérleteképpen elkészítette első jelentését a megye kiskereskedelmének 1951 I. negyedévi áruforgalmáról. A jelentés egy-egy példányát megkapta a MDP megyebizottsága, a Tanács elnöke, helyettes elnöke, az illetékes osztály és a Központi Statisztikai Hivatal, valamint a tervecsoport. Ugyanilyen kiértékelést készítünk a helyi iparról és tervbe vettük a kiértékelő munkát a mezőgazdaság, szociális és kultúrstatistika, beruházás stb. vonalán is. Ezek a jelentések egyelőre negyedévenként kerülnek kiadásra.

Első kiértékelő jelentésünk természetesen még gyermekcipőben jár. Legnagyobb hibája, hogy a kiértékelő munkába nem vontuk be az illetékes terveladót és az illetékes osztály statisztikusát, ami az illető előadók elfoglaltságán múlott. Kezdeti hibának tekinthető, hogy táblázatok hosszú sorát állítottuk össze, melyek között elvesznek a lényeges, fon-

tosabb jellemző adatok, a kiértékelés szövege pedig még csak mechanikus megismétlése a táblázatnak és felszínen mozgó.

Kiértékelő munkánkban elsősorban a tervteljesítést vizsgáljuk és mindazokat a körülményeket, melyek ezekre befolyással voltak. Elemezzük a létszámok és bérek alakulását, a termelékenységet és a rentabilitási mutatószámokat, megvizsgáljuk, hogy a megyei végsorok alakulását melyik vállalat adata befolyásolja döntő módon kedvező vagy kedvezőtlen irányban; vizsgáljuk tehát a kiemelkedő teljesítéseket és megfigyeljük a lemaradó vállalatokat, üzemeket. Természetesen figyelemmel kell lennünk kiértékelő munkánk során arra is, hogy az egyes jelenségeket fejlődésükben és összefüggéseikben is vizsgálat tárgyává tegyük, a kiértékelésünk ne legyen csak a számok alakulását mechanikusan leíró indokolás.

E feladat hiánytalan elvégzése érdekében fel kell fegyverezni magunkat a szocialista politikai gazdaságtan elméletével, mert csak így tudunk helyes munkát végezni, értékes, mélyreható szakmai és politikai elemzéseket adni megyénk vezetőinek tájékoztatására a megye életéről, szocialista építésünk eredményeiről.

Ezen az úton járva, tudja csoportunk betölteni feladatát és a statisztikát a vezetés, az ellenőrzés eszközévé tenni.

Baranyamegyei statisztikai csoport

A Központi Statisztikai Hivatal Ipari főosztályának lapja, az

IPARSTATISZTIKAI ÉRTESÍTŐ

az iparstatisztika gyakorlati és időszerű elméleti kérdéseivel foglalkozik, kapcsolatot képez az üzemi statisztikusok és a Központi Statisztikai Hivatal között, az iparstatistikusok mindennapi munkájának segítőtársa.

Megjelenik minden hónap végén

Előfizetési ára egy évre 24 Ft, félévre 12 Ft.

Egyes szám ára: 2 Ft.

Megrendelhető a Statisztikai Kiadó Vállalatnál Budapest, II., Keleti Károly-u. 5/7. I. 2. Telefon: 350—126/133-as mellék

A HELYI STATISZTIKAI SZERVEK DOLGOZÓITÓL KAPOTT ANYAG SZEMLÉJE*

A „Vesztnyik sztatyisztyiki“ folyóirat szerkesztősége sok levelet és tudósítást kapott a statisztikai hivatalok, a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala kerületi és városi felügyelőségeinek dolgozóitól, amelyekben megvilágítják munkájuk tapasztalatait, megmutatják a statisztikai szervek munkájában jelentkező hibákat és megjelölik a hibák kiküszöböléséhez vezető utat.

Alább közöljük néhány beérkezett levélnek és tudósításnak a tartalmát:

Szerostan elvtárs, a Központi Statisztikai Hivatalnak a vorosilovgrádi terület troicki kerületi felügyelője a troicki kerület kolhozában a számbavétel és a beszámolási rendszer rendezésével kapcsolatosan végzett munkájáról ír. Leírja, hogy néhány kolhozban az állatállományszaporulat számbavételének helytelen megszervezését derítették ki. A babcsevszki falusi tanács Gorkij nevű kolhozában például a szaporulatot 5—6 nappal az állat születése után bevételezték, az elhullott szaporulatot pedig egyáltalán nem jegyezték fel. Az állatállományszaporulat számbavételének ezt az igen durva megsértését a következőképpen fedezték fel: A „Gorkij“-kolhoz 24. minta szerinti állattenyésztési beszámolójelentést küldött be. Ebben kimutatták, hogy a kolhozban 150 anyajuh van, de jelentékenyen kevesebb anyajuh adott szaporulatot. Ezek az adatok kéteseknek tűntek a kerületi felügyelőség dolgozói előtt és sietve kiutaztak a kolhozba. A beszámolójelentésnek az eredeti okmányok alapján és az állatállomány természetbeni összeszámlálása útján való ellenőrzése azt mutatta, hogy a beszámolójelentés adatai megfelelnek az eredeti feljegyzéseknek és a meglévő juhállománynak. A kerületi felügyelőség dolgozóit azonban az ellenőrzés eredménye nem elégítette ki, meghívták az állatorvost és az ő segítségével megállapították, hogy a farmon lévő mind a 150 juh lebárányozott.

A Központi Statisztikai Hivatalnak a Kazah Szocialista Szovjet Köztársaság Taldi-Kurganszki területe akszuszki kerületében lévő felügyelője, Oszpanov elvtárs, arról ír, hogy a munka jó megszervezése milyen nagy jelentőségű a munka sikerére nézve.

1949-ben az akszuszki kerület kerületi felügyelője az utolsó helyet foglalta el az egész területen, munkájában komoly hibák voltak. A kerületi felügyelőség munkája nem volt megtervezve, a kolhozok és a kerületi szervezetek késve adták be a beszámolójelentést, a kerületi felügyelőség

* Vesztnyik sztatyisztyiki. Goszstatizdat, Moszkva, 1950. 4. sz., 83—87. old. — Rövidített közlemény.

nem ellenőrizte az általuk benyújtott beszámolójelentések megbízhatóságát. Oszpanov elvtárs, mikor megkapta kinevezését az akszuszki kerületbe és megismerte a munka állását a felügyelőségen, munkatervet állított össze konkrét feladatokkal minden körzeti felügyelő számára. Hogy a kerületi felügyelőség dolgozóinak gyakorlatban mutassa meg a kolhozszámvitel és beszámolási rendszer ellenőrzésének módszereit, néhány kolhozban a körzeti felügyelőkkel együtt ellenőrizte a számvitel és beszámolási rendszer állapotát. Az ellenőrzés során természetben átszámolták az állatállományt és elvégezték a beszerzett takarmány felmérését. Az ellenőrzés az állatállomány és a takarmány utólagos hozzáírásait fedezte fel néhány kolhozban. A kiderített hozzáírásokról írásbeli jelentéseket küldtek a kerületi szervezetek vezetőinek, akik szigorúan megbüntették a hibák elkövetőit és határozatot hoztak a kolhozszámvitel és beszámolási rendszer megszervezésének megjavítására szolgáló rendszabályokról.

1949 IV. negyedévében az akszuszki kerületi felügyelőség a terület második helyére került. A kerületi felügyelőség dolgozói szocialista kötelezettségeket vállaltak magukra 1950. évre és azzal a felhívással fordultak a Taldi-Kurganszk-i terület valamennyi kerületi felügyelőségéhez, hogy emeljék a munkájuk színvonalát. 1950. év első felévében a kerületi felügyelőség dolgozói 35 kolhozban végeztek ellenőrzést. A Központi Statisztikai Hivatal kerületi felügyelőségének kezdeményezésére és jelentései alapján a helyi vezető szervezetek sok kérdést tárgyaltak meg, és ezekre vonatkozóan konkrét határozatokat is hoztak. Oszpanov elvtárs mint a felügyelőség munkájában elkövetett hibát jegyzi meg, hogy a kerület pénzügyi gazdálkodásának megfigyelése nem részesült elegendő figyelemben. E miatt csökkent a kerületi felügyelőség munkájának értéke. Az akszuszki kerületi felügyelőség rendszabályokat foganatosított arra vonatkozóan, hogy ezt a hiányosságot pótolja. 1950 III. negyedévében a kerületi felügyelőség a területen az első helyet foglalta el.

A Baskir Autonóm Szocialista Szovjet Köztársaság Statisztikai Hivatalának vezető közigazdásza, Jamilev elvtárs, felveti a statisztikai hivatalokban az anyagfeldolgozás megszervezése megjavításának kérdését. A kötelezettségek helytelen megosztása a különböző szakképzettségű dolgozók között meglassítja a munka ütemét és rontja a benyújtandó anyag minőségét. A Baskir Autonóm Szocialista Szovjet Köztársaság Statisztikai Hivatalának mezőgazdasági statisztikai osztályán nincs kielégítő munkamegosztás a statisztikusok és a vezető közigazdászok között. Mind az előbbieket, mind az utóbbiakat, mind pedig az osztály vezetőjét, elvégeznek elejétől végig minden munkát, ami az anyagfeldolgozással kapcsolatos: a matematikai ellenőrzést, az eredmények összegezését és a logikai ellenőrzést. A munka ilyen megszervezése mellett a vezető közigazdászok és az osztályvezető, akik a technikai munkával vannak megterhelve, nem részesíthetik elegendő figyelemben a statisztikai anyag elemzését. Ennek következtében a Statisztikai Hivatal elégtelenül kielemezett anyagot szolgáltat, mint ahogy ez például a Baskir Autonóm Szocialista Szovjet Köztársaságban a kolhozok villamosításának eredményeivel történt, melyeket elemző feljegyzések nélkül küldtek el az Oroszországi Szovjet Szövetséges Szocialista Köztársaság Statisztikai Hivatalának. Nyilvánvaló, hogy a statisztikai anyagok feldolgozását úgy kell megszervezni, hogy a számolási munkát főként statisztikusok végezzék, a vezető közigazdászok és az osztályvezetők pedig a logikai ellenőrzéssel és az anyag elemzésével foglalkozzanak.

Kaszkevics elvtárs, a Hakasz Autonóm Terület Statisztikai Hivatalának vezetője elégtelennek tartja a statisztikai hivatalok és a kerületi felügyelőségek munkájának értékelési rendszerét abban a formában, ahogyan azt a krasznojarszki vidék Statisztikai Hivatalában és a Hakasz Autonóm Terület Statisztikai Hivatalában alkalmazzák. A vidék Statisztikai Hivatala havonta megküldi a területi statisztikai hivataloknak munkájuk értékelését indexszámokban, de nem mindig mutat rá a hivatalok munkájában lévő hibákra. Ezért a munkában elkövetett hibák hónapról hónapra ismétlődnek és néha féléveken át is felgyülemlenek. Kaszkevics elvtárs azt javasolja, a statisztikai hivatalok és a Központi Statisztikai Hivatal kerületi felügyelőségei munkájának értékelését oly értelemben kell javítani, hogy a munka indexszámokban történő értékelésével egyidejűleg ki kell mutatni a munkában lévő hibákat és a hibák kiküszöbölésére szolgáló rendszabályokat is.

A. LASZUKOV

a Szovjetunió Statisztikai Hivatala kerületi felügyelője
a kievi terület makarovszki kerületében.

A KERÜLETI IPARVÁLLALATOK MUNKÁJÁRA VONATKOZÓ ELEMZŐ JELENTÉSEK TARTALMA*

Az elemzési munka megerősítése a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala kerületi felügyelőinek legfontosabb feladata. A kerületi felügyelőséghez beérkező havi statisztikai beszámolójelentések alapján a kerületi felügyelőnek nemcsak a tervteljesítés százalékát kell megállapítania, hanem a kerületi ipar minden irányú jellemzését is kell adnia, és ki kell jelölnie az elmaradt vállalatok munkája megjavításának útját is.

A kievi terület makarovszki kerületében működő kerületi felügyelőség véleménye szerint az elemző jelentést a kerületi ipar beszámolási időszak alatti munkájának általános jellemzésével kell kezdeni. Itt közölni kell nagybani árokon az össztermelés kibocsátási tervének teljesítésére vonatkozó adatokat és össze kell hasonlítani a beszámolási időszak alatti, összehasonlító árokon kifejezett tényleges termelést az elmúlt év megfelelő időszakával. Az elemző jelentésnek minden egyes kerületi vállalat adatait tartalmaznia kell a következő fejezetek szerint táblákba foglalva:

- a) az össztermelési terv teljesítése, nagybani árokon;
- b) a főbb termékek gyártási tervének teljesítése, természetes mértékegységben;
- c) a munkaerőterv teljesítése;
- d) a munkatermelékenységi terv teljesítése;
- e) az árutermelés önköltségi tervének teljesítése.

Az iparvállalatok munkájára vonatkozó adatok alapján az elemző jelentésben külön kell választani az elmaradt vállalatokat és elemezni kell tevékenységüket. Az elemző jelentés e fejezetében a statisztikai beszám-

* Vesznyik sztatizisztivki, Goszstatizdat, Moszkva, 1950, 1. sz., 79–81. old. — Rövidített közlemény.

inológjelentés adatain kívül fel kell használni a végrehajtott ellenőrzéseknek és az iparvállalatok munkája felett gyakorolt állandó felügyeletnek az anyagát is.

A kievi terület makarovszki kerületi felügyelősége a munkája során nyert tapasztalatok alapján a kerületi helyi ipar vállalatainak munkájában a következő hiányosságokra mutathat rá. Néhány vállalatvezető, különösen a kerületi élelmiszer (ipari) kombinátok és artyelek vezetői, az össztermelés kibocsátási tervét a termelés egy valamely jövedelmező ágában teljesítik és „elfelejtkeznek“ a termelés többi fontos ágairól. Az olajüzemek olajtermelésüket az 1. számú minta „Főbb készítmények termelése, természetes mértékegységben“ című fejezetében egy mutatószámmal — „állati eredetű olaj“ — mutatják ki. Ezért a tervnek mind az össztermelés, mind pedig az állati eredetű olaj termelése tekintetében való túlteljesítése esetében nem bizonyos, hogy az üzem jól dolgozott; ismeretlen marad, hogyan teljesítették az olajtermelés tervét az egyes fajták szerint.

Ahhoz, hogy az elmaradt vállalatok nem kielégítő munkájának okait elemezzük, az elemző jelentésben meg kell világítani a következő kérdéseket:

1. Teljesen kihasználták-e a munkaidőt? Előfordultak-e egésznapos állások és milyen okból?

2. Hogyan volt ellátva a vállalat munkaerővel? Milyen a munka-fegyelem?

3. Milyen termékfajtákra vonatkozóan nem teljesítették a tervet, milyen termékeket bocsátottak ki terven felül és mivel magyarázható ez?

4. Nem történt-e késztermékek felhalmozása a termelés nem kielégítő minősége vagy más okok miatt?

5. Teljesítik-e az árutermelés önköltségcsökkentési tervét?

6. Teljesítik-e a teljesítménynormákat?

7. Milyen a vállalat pénzügyi helyzete? (E kérdés megvitatásához fel kell használni a vállalatnak a beszámolási időszakra vonatkozó mérlegét.)

A „Vesztnyik Sztatyiszyiki“ szerkesztőségének megjegyzése

A szerkesztőség a maga részéről úgy véli, hogy azoknak a statisztikai mutatószámoknak a Laszukov elvtárs által közölt felsorolása, amelyek az elemző jelentésekhez felhasználhatók, nem teljes.

Nevezetesen figyelmet kell fordítani az olyan fontos mutatószámokra, — mint a munkaerőhullámzás és a munkások elbocsátásának okai —, amelyek az iparvállalatok statisztikai beszámolójelentésének típusmintáiban vannak.

Különösen fontos a munkatermelékenység növekedési ütemének összehasonlítása a munkások átlagos munkabérének növekedési ütemével. Ennél az összehasonlításnál nem szabad elfelejteni, hogy a munkabér növekedésének a munkatermelékenység növekedési ütemére kell támaszkodnia.

A munkára vonatkozó statisztikai mutatószámok elemzésénél gondosan elemezni kell az egyes személyzeti kategóriák szerinti tervteljesítést. Itt különösen azt a kérdést kell megvilágítani, hogy az iparvállalatok nemtermelő személyzetének tervszerinti létszámát nem haladták-e túl.

Az elemző jelentésekben fel kell használni a termékegységre eső nyersanyag-, anyag-, tüzelőanyag- és villamosenergiafogyasztás mutatószámait is.

Az önköltségcsökkentés statisztikai méréséhez

Az önköltség csökkentésének vizsgálata döntő kérdése iparstatistikánknak, hiszen az önköltségcsökkentés a szocialista akkumuláció alapforrása. Pártunk II. Kongresszusán Vas Zoltán elvtárs ismertette, hogy egyedül az anyaghányad előirányzott csökkenése 1954-ben 5,4 milliárd forint megtakarítást eredményez, azaz annyit, hogy egy év alatt megkeresünk Dunapentele összes költségeit és a budapesti földalatti gyorsvasút összes költségeinek több mint a felét.

Az önköltség színvonala a vállalat termelőmunkájának minőségét összefoglalóan jellemzi. Az önköltségi számokban jelentkezik a munka termelékenységé, az anyagfelhasználás, a munkaerő-kihasználás, a munkabérelap-felhasználás, a kapacitás-kihasználás és a termelés megszervezése terén elért eredmények vagy hiányosságok.

Gerő Ernő elvtárs Pártunk II. Kongresszusán a következőkben számolt be önköltségcsökkentési tervünkről és annak teljesítéséről: „Az önköltség csökkentését ötéves tervünk 1950—54. évek időszakára 25%-ban írta elő. Ennek megfelelően az ötéves terv első évében az ipari termelés önköltségének mintegy 5%-kal kellett volna csökkennie. Különböző számítások azt mutatják, hogy ezt az önköltségcsökkentést kb. elértük, bár ezt csak fenntartással állapíthatjuk meg, mert az önköltség mérésének az ötéves terv első évében még nem volt nálunk részletesen kidolgozott és teljesen megbízható rendszere.“

Az önköltséget eddig csupán a negyedéves eredménykimutatásokon keresztül volt módunkban vizsgálni. Az eredménykimutatás azonban csak 100%-os tervszerűség és 100%-os tervteljesítés esetén mutathatja helyesen az önköltségi terv teljesítését, illetve betartását.

A tervezett és a tényleges gyártmányok súlyában bekövetkezett eltolódás esetén az eredménykimutatás globális számai csak a vállalat globális költségeit mutatják, de nem alkalmasak az önköltségi terv teljesítésének mérésére.

Az önköltségcsökkenés megállapítására az eredménykimutatás egyáltalán nem alkalmas, mert egyik negyedévről a másikra feltétlenül megváltozik a gyártmányok mennyisége, a gyártmányösszetétel. A gyártmányok súlyában bekövetkezett változás feltétlenül megváltoztatja az egyes költségnevek alakulását, a költséghányadokat. Vállalatunknál az önköltség alakulását a rendelkezésre álló adatok alapján eddig is figyelemmel kísértük. A gyártmányok utókalkulációját, a havonta elkészített fajlagos anyagfelhasználási mutatókat és az üzemszerűként, illetve gyártmányonként készített, a munkások 100 forint béreére eső termelési értéket használtuk fel az önköltség gyártmányonkénti vizsgálatánál. Ennek a vizsgálatnak az volt a hibája, hogy csupán részleteiben figyeltük az önköltség alakulását és nem készült összesítő kimutatás az összehasonlítható gyártmányoknál összesen elért önköltségcsökkentésről.

A Központi Statisztikai Hivatal által 1951 I. negyedére első ízben kiküldött negyedéves önköltségcsökkentési kérdőív volt az első lépés, mely a kérdés megoldásához közelebb vitt és az önköltség mérését egységesen megszervezte. Gerő elvtárs beszéde, amelyben a vállalatoknál ezen a téren mutatkozó szervezetlenségre utal, igazolja, hogy milyen fontos lépés volt iparstatistikánk fejlődésében az önköltségcsökkentés egységes mérésének megvalósítása.

Vizsgáljuk meg, hogy ez a kérdőív mennyiben felel meg feladatának és melyek a hiányosságai.

Az I. sz. kérdőívnek, mely a kiemelt 42 legfontosabb gyártmányra vonatkozik, — legalábbis a mi iparágunkban, ahol a kérdezett cikk egyúttal cikkelem, illetve gyártmány is — ilyen formában nincs különösebb jelentősége. A kérdőívet véleményem szerint bővíteni kellene és legalább olyan részletesnek kellene lennie, mint a tervekalkulációnak.

A II/a. munkalap megoldja azt a döntő problémát, mely a gyártmányok súlyában bekövetkezett változásokból adódik. Hibája, hogy nem azonos felépítésű a gyártmányonkénti (V/3.) önköltségsökkentési tervvel. Az önköltségsökkentési tervben ugyanis gyártmányonként az összes termelés önköltségét kell kimutatni és a saját felhasználást globálisan olyan áron kell levonni, amilyen áron annak a gyártmánynak az utókalkulációjába belekerül, amelynek előállításához felhasználják. A tervezett önköltségsökkentés százaléka gyártmányonként az összes termelésre, globálisan az árutermelésre vonatkozva kerül kiszámításra.

A statisztikában a saját felhasználást gyártmányonként önköltségi áron kell levonni, ugyanakkor a felhasználó gyártmány utókalkulációjába tényleges belöldi eladási áron visszük be, ami azt eredményezi, hogy a végösszegként kapott összes ráfordítás nagyobb az eredménykimutatásban szereplő összegnél és lehetetlenné válik az eredménykimutatással való egyeztetés.

A II/a. munkalapokat a Központi Statisztikai Hivatalnak legalábbis iparáganként néhány vállalatnál ki kellene értékelnie. Valószínűleg több hasonló kérdés vetődne fel.

Érdekes eredményre jutunk, ha a tervezett és a tényleges mennyiségre számított önköltségsökkentést összehasonlítjuk. Vállalatunknál például a ténylegesen gyártott mennyiségekre számított önköltségsökkentés jelentősen több, mint a tervezett mennyiségekre számított. Ez az jelentheti, hogy a gyártás az alacsonyabb önköltségű gyártmányok felé tolódott el. Vállalatunknál emellett még az is fennáll, hogy azoknál a gyártmányoknál értünk el nagyobb önköltségsökkentést, melyekből nagyobb tervtúlteljesítés volt. Ez természetes is, hiszen nagyobb termelés mellett a fix költség-

tételek az önköltség kisebb hányadát teszik ki.

Ha az önköltségsökkentést a ténylegesen gyártott mennyiségekre számítjuk, akkor azok a gyártmányok, melyeknek termelésénél nagyobb túlteljesítés volt és nagyobb önköltségsökkentést értünk el, nagyobb súllyal jelentkeznek az önköltségsökkentés indexében.

Nem véletlen, hogy az önköltségsökkentés indexét a negyedéves statisztika szerint a gyártmányoknak mind a tervszerinti, mind a tényleges súlyával el kell készíteni. Mindkét indexnek megvan a jelentősége. Az első index (tervszerinti súlyokkal) megmutatja az önköltségi terv teljesítését, míg a második (a tényleges súlyokkal) a ténylegesen gyártott mennyiségek mellett az előző időszakhoz képes elért megtakarításokat mutatja.

*

Az önköltségsökkentési statisztika bevezetésének jelentősége mind vállalati, mind iparági és nemzetgazdasági színvonalon igen nagy. Megszünteti azt a lehetetlen helyzetet, hogy az önköltségsökkentést ne tudjuk pontos rendszer szerint kiértékelni, lehetővé teszi a terv ellenőrzését, pontosabbá teszi a tervezést és az önköltség elemzésével segítséget nyújt az önköltség tervszerű csökkentéséhez.

Nézzük meg, milyen segítséget nyújt a kérdőív a vállalati munkában. Vállalatunknak három profilja van és ezek közül különösen a növényvédőszer gyártása olyan, ami szezonálisan a mezőgazdaság szükségletének megfelelően ingadozik. Ez természetesen maga után vonja a globális önköltségi számok erős ingadozását is. Ilyen körülmények között az önköltség színvonalának mérésére az eredménykimutatás adatai még hozzáteljesítőlegesen sem voltak alkalmasak. A statisztikai kérdőív alapján a vállalatvezetésnek már tiszta képet tudunk adni az önköltségi színvonal alakulásáról.

Továbbmenően tervbevtük, hogy — először május hó folyamán — a jövőben pedig minden negyedévben minden üzemvezető mérnök részére összeállítást készítenek a kérdőív adataiból az önköltség alakulásáról. Műszaki értekezleten kiértékeljük, mik voltak azok a tényezők, melyek kedvezően, illetve kedvezőtlenül befolyásolták az önköltség alakulását és

üzemi értekezleteken a dolgozók elé visz-
szük azt, hogy milyen téren kell tovább
javítani a munkát, hogy az önköltség
további csökkentését biztosíthassuk.

Eddigi értékelésünk alapján megállá-
pítottuk, hogy vállalatunk önköltségcsök-
kentési feladatának az I. negyedévben
általánosságban eleget tett. Ha az önköltsé-
g indexét a ténylegesen gyártott meny-
nyiségekkel súlyozva számítjuk ki, az ön-
költségcsökkentésnél a tervvel szemben
jelentős túlteljesítés is mutatkozik.

Részletes vizsgálódásnál megállapíthat-
juk azonban azt is, hogy bár a fajlagos
anyagfelhasználás terén szép eredmé-
nyeink vannak, villamosenergia és tüzelő-
anyag vonalán fokozni kell a takarékos-

ságot, hogy az ezen a téren kitűzött fel-
adatoknak is meg tudjunk felelni. Korai
lenne még a kiértékelés összes eredmé-
nyeiről beszámolni, a részletekbe menő
vizsgálat még folyamatban van.

Az önköltségstatistika eredményessé-
gét vállalati viszonylatban az fogja meg-
mutatni, hogy milyen gyakorlati követ-
keztetéseket tudunk levonni belőle,
mennyiben tudjuk a vállalatvezetőséget
munkájában segíteni, mennyire tudjuk a
kiértékelésbe a dolgozókat bevonni,
vagyis mennyiben fogja előbbrevinni az
önköltség csökkentésének ügyét.

Kardeván Vilmos
Hungária Vegyiművek

Hozzászólás

Szász János „A statisztika feladatai az életszínvonal mérésében” c. cikkéhez

Felemelt ötéves tervünk fogyasztási
előirányzatának mérése, a lakosság nö-
vekvő életszínvonalának megfigyelése
szükségessé teszik az életszínvonalra és
a fogyasztásra jellemző statisztikai
mutatószámok kidolgozását. A Statisztikai
Szemle cikke helyesen veti fel az
erre vonatkozó problémákat és értékes
jellemzést ad az életszínvonal statisztikai
mérése terén eddig elért eredményekről.

A kérdés fontossága és a Statisztikai
Hivatalban folyó ezirányú munkák
továbbfejlesztése érdekében bizonyára
hasznos lesz, ha a problémákat elmélyít-
jük és még több oldalról megvilágítjuk.
Ezt a célt szolgálja a jelen hozzászólás is.

A hozzászólás során két csoportban
tárgyaljuk a kérdéseket:

1. Az életszínvonal mérésének mutató-
számai és

2. a háztartásstatistika egyes kérdései.

1. A Statisztikai Szemle cikke két sé-
mában foglalja össze az életszínvonal
fontosabb mutatószámait. Az I. számú
séma az összlakosság életszínvonalának
emelkedésére jellemző mutatószámokat
tartalmazza, tehát ez szolgálja a tulaj-
donképpeni tervmérést. Itt számos olyan
mutatót találunk, amelyet a terv is tar-
talmaz, tehát közvetlenül mérhetjük a
teljesítést (nemzeti jövedelem fogyasztási

hányada, kiskereskedelmi forgalom, egy
lakosra jutó fogyasztási alap, stb.)

A sémát nézetünk szerint ki kellene
egészíteni az összefogyasztás és az egy
lakosra jutó fogyasztási cikkek, illetve
fogyasztási csoportok szerinti részletes
mutatószámaival, mint ahogyan a II.
számú séma mutatja. Erre szükség van
egyrészt, mert a részletes előirányzatokat
felemelt ötéves tervünk tartalmazza,
másrészt, mert az életszínvonal emelke-
dését nem csupán a fogyasztás dinami-
kája, hanem az egyes cikkcsoportok ará-
nyának alakulása is mutatja. A terv elő-
írja, hogy az összefogyasztáson belül a
ruházati cikkek és a tartós fogyasztási
cikkek fogyasztása nagyobb mértékben
emelkedjék, mint az élelmiszereké és
az egyéb fogyasztási cikkeké.

A nemzeti jövedelem fogyasztási há-
nyadának beépítése az I. sz. sémába, két-
ségkívül fontos és jellemző mutatószám.
Itt azonban figyelembe kell venni, hogy
a lakosság fogyasztása egyaránt tartal-
mazza az önfogyasztást és a vásárlásból
eredő fogyasztást, másrészt számos olyan
kiadás is jelentkezik, melyeket — nem
anyagjellegű fogyasztás lévén — a nem-
zeti jövedelem mérlege nem tartalmaz,
azonban az életszínvonal alakulására jel-
lemzőek. Itt elsősorban a nem termelő

jellegű szolgáltatások fogyasztására gondolunk, melyeknek csupán az anyagfelhasználását tartalmazza a nemzeti jövedelem. Ilyen pl. a személyi közlekedés, színház, mozi, stb. Ezért helyes volna a sémát kibővíteni a lakosság pénzforgalmi mérlegének néhány jellemző mutatószámával is.

Az I. séma felveti a folyóáron és változatlan áron számított kiskereskedelmi forgalom kérdését. Ilyen mutatószám beépítése kétségkívül indokolt, ehhez megfelelő kiskereskedelmi árindexek szerkesztésére lesz szükség.

A tanulmányban között II. számú séma az egyes dolgozó rétegek életszínvonal-emelkedésének nyilvántartására alkalmas. Ennek a sémának kell tehát azt mutatnia, hogy a terv összlakosságra vonatkozó fogyasztási előirányzatait hogyan realizálták az egyes társadalmi osztályok, megvalósult-e az a célkitűzés, hogy „a lakosság fogyasztásának általános növekedésén belül a terv az életszínvonal fokozott mértékű emelését biztosítja a munkásosztály számára“. Itt már lehetőség nyílik arra, hogy az egyes társadalmi osztályok és rétegek általános életszínvonal-adatait néhány speciális jellemző mutatószámmal egészítsük ki. Így pl. a dolgozó parasztság életszínvonalának alakulására igen jellemző adat, hogy a tervidőszak folyamán a mezőgazdasági munkák hány százalékát végezték géppel. Az ilyen mutatószámokra számos példát találunk a Szovjetunió tervjelentéseiben.

A II. számú sémánál az egy főre jutó cikkekenti fogyasztási adatok forrása — szemben az összlakosság fogyasztásá-

val — csakis a háztartásstatistika lehet. Ez természetesen felveti a háztartásstatistika korlátainak kérdését.

2. A háztartásstatistikába jelenleg bekapcsolt, mintegy 1500 család kétségkívül szűk reprezentációs bázis. Növeli a hibaforrást, hogy az egyes dolgozó rétegek nem a teljes számaránynak megfelelő arányban vannak képviselve az adatszolgáltatók számában.

Zavarja a helyes értékelést az is, hogy az adatszolgáltatók megoszlása dinamikájában sem követi eléggé a dolgozók tényleges megoszlásának alakulását.

Erre azért mutatunk rá, mert nézőtünk szerint a háztartásstatistika fontos szerepe az életszínvonal mérésében és a reálbérindexek számításánál megköveteli a fokozottabb figyelmet, a több oldalról jövő bírálatot és ennek a statisztikai ágazatnak állandó fejlesztését. Az alábbiakban röviden vázolni szeretnénk, miben látjuk a jövőben a háztartásstatistika egyes fontosabb feladatait.

a) A háztartásstatistikának kell képezni az összlakosság termelési és forgalmi adatok alapján számított fogyasztásának egyik fontos kritikai bázisát.

b) A jelenlegi közellátási helyzetben a jó és gyors fogyasztási statisztika lényeges segítséget nyújthat a szervezett ellátást irányító operatív munkának. Ezen a téren a feldolgozás máris helyesen járt el, amikor az első negyedévi kiértékelésben külön mutatja ki a szervezett ellátás körébe vont cikkek jegyes és szabad fogyasztását. Ezt a módszert tovább kell fejleszteni, figyelemmel arra, hogy mely cikkeknel van országos, mely cikkeknel van területi jegyrendszer érvényben.

Párniczky Gábor

KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG

Gazdasági helyzet

1950 a Kínai Népköztársaság nagy gazdasági sikereinek éve volt. A Szovjetunió önzetlen baráti segítségére támaszkodva, az új népi Kína megsemmisíti a feudális gazdasági rendszert, újjáépíti iparát, leküzdötte az inflációt, felszámolta a költségvetési deficitet és felszabadította az országot az imperialista kizsákmányolás igája alól.

MEZŐGAZDASÁG

Kína lakosságának 80%-a mezőgazdasági foglalkozású. A Kuomintang-Kínában kb. 260 millió volt a földnélküli vagy kevés földdel rendelkező paraszt.

Osztálytagozódás a mezőgazdaságban a felszabadulás előtt

Osztályok	Az összlakosság %-ában	A földterület %-ában
Szegényparaszt és földmunkás	70	17
Középparaszt	20	15
Kulák	6	18
Földbirtokos	4	50
Összesen	100	100

Forrás: The Economist, 1951. március 17., 603. old.

A földbérletért a földnélküli kínai parasztok a termés 50–60%-át fizették a föld tulajdonosának. Ha a földbirtokos termelőeszközöket is bocsátott a bérlő rendelkezésére, akkor a termés 90%-át fizette a bérletért. A termés fennmaradó részéből kellett a parasztnak az adókat és az uzsorakamatokat fedeznie.

Ilyen körülmények között a vetésterület és a terméshozam évről évre csökkent. A legfontosabb élelmezési cikk, a rizs termése 1947-ben 1939-hez viszonyítva 18%-kal csökkent, a teatermés a háborúelőttinek csupán 29%-a, a pamuttermés pedig 68%-a volt (1948-ban).

A földreformot, amelynek célja a nincstelen és szegényparasztok földhözjuttatása, valamint a parasztság eladósodásának felszámolása, elsősorban a régebben felszabadított területeken hajtották végre, melynek agrárnépessége kb. 145 millió. Ezek a területeken a földreform végrehajtása 1950 júniusában nyert befejezést.

Hasonló a változás mindazokon a területeken, ahol a földbirtokreformot már végrehajtották.

A People's Chinában közölt adatok szerint egy északkeletkínai községben a földbirtokreform végrehajtása következtében a földbirtok megoszlásában a következő változás állott be:

A földbirtok-, ház-, ló- és kocsitulajdon százalékos megoszlása

Megnevezés	A földbirtokreform							
	előtt				után			
	földbirtok	ház	ló	kocsi	földbirtok	ház	ló	kocsi
Napszámosok	—	—	—	—	36,9	41,7	44,4	62,0
Szegényparasztok	0,06	6,1	7,2	10,5	21,4	22,8	19,9	14,2
Középparasztok	6,90	8,8	21,0	21,1	12,3	15,8	16,0	23,8
Kulákok	47,84	40,4	39,9	47,3	18,8	14,0	15,0	—
Földbirtokosok	45,20	44,7	31,9	21,1	10,6	5,7	4,7	—
Összesen	100,00	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: People's China, Peking, 1951. május 1., 12. old.

1950—1951 telén 130 millió agrárnépességű területre terjesztették ki a földreform végrehajtását. Hátra van még Délkelet- és Nyugat-Kína. Ezeket a területeket 1952-ig kell végrehajtani a földbirtokreformot.

A földbirtokreform eredménye meg is mutatkozott, amennyiben a terméseredmények évről évre emelkednek. Így a régebben felszabadított Mandzsuriában az összgabonatermés 1947-hez viszonyítva 1949-ben 23%-kal, 1950-ben a terv szerint 68%-kal emelkedett.

1950-ben a Kínai Népköztársaság területén 1949-hez viszonyítva a mezőgazdasági össztermelés 12%-kal, a gabonatermés 11%-kal, a búzatermés 20%-kal, a pamuttermés 60%-kal emelkedett. 1950-ben a búza vetésterületét 2 millió hektárral növelték.

Fontosabb mezőgazdasági növények termelése

Megnevezés	1949	1950
Gabona össztermés (millió tonna)	110	122
Búza össztermés (millió tonna)	16,7	20
Pamut össztermés (ezer tonna)	438	700

Forrás: New Times, 1951. 7. sz., 12. old.

A földreform következménye, hogy Kínának nincs többé rizs- és gabonabehozatalra szüksége, sőt 400 000 tonna gabonával és 50 000 tonna rizzsel segíti India éhező lakosságát. Jellemző, hogy ugyanekkor az USA politikai zsarolásra használja fel az Indiának nyújtott „segítséget”, Kanada pedig rosszminőségű, táplálkozásra alkalmatlan gabonáját akarja „segítség” címén a szorult helyzetben lévő Indiára ráerőltetni.

Az 1951. évi terv szerint 1950-hez viszonyítva a termés a következőképpen fog alakulni:

	Tervelőirányzat 1951-ben (1950 = 100)
Gabonatermés	107,1
Pamuttermés	136,9
Jutatermés	169,0
Teatermés	135,1
Növényi olaj termés	109,3

Forrás: People's China, 1951. március 16., 9. old.

Az új Kína egyik főfeladata az öntözési, folyamszabályozási és gátépítési

munkák gyors végrehajtása. Erre a célra a népgazdaság fejlesztésére előirányzott kiadások 11%-át fordították 1950-ben. Az öntözési és folyamszabályozási munkálatok 1950. év folyamán 419 326 452 m² területre terjedtek ki. Ez a terület majdnem mégegyszer akkora, mint amennyit a terv előirányoz. Ezeknek a munkálatoknak az eredménye, hogy az árvizek pusztító hatását sikerült csökkenteni.

IPAR ÉS KÖZLEKEDÉS

A Kommunista Párt vezetésével a kínai munkásosztály újjáépíti az ország iparát. A Kuomintang-rendszer hagyatéka ipari vonalon sem volt jobb, mint a mezőgazdaságén.

A háború alatt tönkrement és nem működő vállalatok legnagyobb részét már 1949-ben üzembehelyezték a népi hadsereg által felszabadított területeken. A népi Kínának még nincs országos terve, azonban az egyes iparágak már tervek alapján dolgoznak.

A régebben felszabadított Mandzsúria ipari termelése 1950-ben Kína ipari termelésének 43%-át tette ki. Mandzsúriában az összipari termelés 1950-ben 1949-hez viszonyítva majdnem kétszeresére emelkedett.

1950-ben Északkelet-Kínában a legfontosabb iparágak termelése 1949-hez viszonyítva a következőképpen alakult:

	1950. év 1949. év %-ában
Nyersvas	420,3
Martin-acél	458,0
Gépipari felszerelések	238,1
Elektromos áram	658,9
Papír	220,5
Pamutfonal	250,4

Forrás: Bülleteny I. K. I., Moszkva, 1951. 21. sz., 1. old.

A rendelkezésre álló adatok szerint az egész ország területén 1950-ben 1949-hez viszonyítva a nyersvastermelés 11,4-szeresére, az acéltermelés 7,8-szeresére, a gépgyártás háromszorosára, a cementgyártás 3,8-szeresére emelkedett.

A legfontosabb iparágak — így elsősorban a nehézipar — az állam, azaz a nép kezén van. Az állami szektorhoz tartozik a gépipar 70%-a, az elektrotechnikai ipar 78%-a, a vas- és acélipar csaknem teljes egészében, valamint a textil- és cementipar nagyrésze.

Az 5 200 000 orsóval és 1 400 000 tszövös-zéssel rendelkező kínai textilgyárak évi gyapotfogyasztása kb. 550 000 tonnát tesz ki. 1949-ben a termés 415 000 tonna volt, a gyáraknak azonban nem egészen 150 000 tonna jutott ebből. A maradékot részben a parasztok használták fel a saját szükségletükre, részben a kulákok vásárolták fel spekulációs célokból. A népi kormány erélyes rendszabályokkal küzdött le a gyapotspekulációt és ösztönzi a paraszto-
kat a gyapottermelés emelésére. 1950-ben a gyapottermés 60%-kal emelkedett az előző évhez viszonyítva és így csaknem fedezi az ország gyapotszükségletét.

Az ország gazdasági talpraállásában nagy szerepe van a közlekedés helyreállításának. 1950-ben a vasúti forgalmat 22 000 km hálózaton, vagyis a teljes vasúthálózat 90%-án bonyolították le. A vasúti üzembiztonsági berendezések is megjavultak, a jelzőberendezések száma 1950-ben 1949-hez viszonyítva 63%-kal emelkedett. A távbeszélőhálózat 33,4%-kal bővült.

ELETSZÍNVONAL, KÖLTSÉGVETÉS

A népi köztársaság a Kuomintang-külkötől teljes pénzügyi és gazdasági káoszt örökölt. 1949/50 folyamán azonban sikerült az államháztartás egyensúlyát biztosítani, az inflációt megállítani és az árakat stabilizálni. A reálbér átlagosan 33%-kal emelkedett.

A népi kormány 1950-ben a legfontosabb élelmiszerek: a rizs, búza, liszt és cukor árát 40%-kal csökkentette.

A rendelkezésre álló adatok szerint 1950 februártól 1950 májusáig a nagykereskedelmi árindex a nagyobb városokban a következőképpen csökkent:

Nagykereskedelmi árindex alakulása 1950 májusában

	Index: 1950 február = 100
Kanton.....	79,6
Peking.....	76,2
Sanghai.....	74,8
Csuncsin.....	53,3

Forrás: Gospodarka Planowa, 1951. 1. sz., 59-63. old.

Az új Kína 1950. évi költségvetése még visszatartható azokat a nehézségeket, amellyel az új államnak meg kell küzdenie és azokat a jelentős feladatokat,

amelyek az ország teljes felszabadításában, az imperialista intervenció elhárításában a kínai népre várnak: a költségvetési kiadások 39%-át még katonai kiadásokra kell fordítani. Amíg azonban a Kuomintang-klíkk a költségvetési kiadások 75%-át fordította hadikiadásokra, 27%-át adósságtörlesztésre, csupán 0,07%-át újjáépítésre és 0,03%-át kulturális célokra, addig a népi demokratikus Kína a költségvetési kiadásoknak már 24%-át fordítja a mépgazdaság újjáépítésére, az ipar, mezőgazdaság és kereskedelem támogatására, az eladósodás pedig teljesen megszűnt.

KULTÚRA

A régebben felszabadított területen a kulturális fejlődés különösképpen kiemelkedő. Az északkeleti országgrészben a felszabadulás előtti időkhöz viszonyítva az elemi iskolák növendékeinek száma 50%-kal, a középiskolai tanulók száma pedig több mint 100%-kal emelkedett. A munkás- és parasztszármazású tanulók az elemi iskolai tanulók 81,3%-át, a középiskolai tanulók 60,2%-át teszik ki.

A népi Kína főbb kulturális adatai 1950 júniusában

Elemi iskola.....	212 400
Elemi iskolai tanulók száma.....	16 000 000
Középiskola.....	3 690
Középiskolai tanulók száma.....	1 090 000
Főiskola.....	227
Főiskolai hallgatók száma.....	131 000

Forrás: Problèmes Economiques, 1951, 170. sz., 10. old.

1950 szeptemberében a politikai főiskolákon és politikai tanfolyamokon 470 000 dolgozó, a fizikai és szellemi dolgozók részére létesült továbbképző tanfolyamokon 700 000 dolgozó vett részt. A parasztok számára létesített téli iskolákat 12 millióan látogatták.

KÜLKERESKEDELEM

A külkereskedelem Kína múltjában az imperialista kizsákmányolás eszköze volt. Ugyanakkor, amikor Kína természeti kincseit az imperialista hatalmak részére exportálták, ezek az országok a számukra felesleges iparcikkkel árasztották el a kínai piacot. A kínai behozatal jelentős részét például luxuscikkek képezték.

Kína behozatalának százalékos megoszlása 1936-ban

Iparcikk	55,41
Félgépjárművek	20,91
Élelmiszer, dohány	13,14
Nyersanyag	10,54
Összesen 100,00	

Forrás: People's China, 1951. április 1., 5. old.

Az iparcikkek és félgépjárművek csoportján belül az ipar fejlesztésére szolgáló gépi felszerelés behozatala az összes behozatalnak csupán 6,37%-át képezte, a vegyi nyersanyagbehozatal pedig 9,37%-át.

1926—1936-ig terjedő időszakban a kínai külkereskedelmi mérleg átlagos évi deficitje 153 millió USA-dollár volt, 1946-ban a deficit 472 millió USA-dollárra emelkedett.

1936-ban Kína külkereskedelmi forgalmának 22,54%-át az USA-val, 15,50%-át Japánnal, 11,47%-át Németországgal, 10,62%-át Angliával és csupán 0,35%-át bonyolította le a Szovjetunióval.

A népi Kína új kereskedelempolitikájának alapelve az ország újjáépítése szempontjából fontos nyersanyagok és félgépjárművek behozatala, a külkereskedelmi kapcsolatok fejlesztése a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal, valamint a kereskedelmi mérleg kiegyensúlyozása.

A behozatal főtételei ipari nyersanyagok, gépek, felszerelések, műtrágya stb

Az 1950. évi behozatal százalékos megoszlása

Vas-, acéláru és gépek	19,52
Gyapot	18,04
Vegyárúk és gyógyszerek	18,72
Gumi	11,52
Járművek, hajók	3,24
Réz	1,76
Rotációs papír	1,25
Gumibroncsok	1,15
Cukor	1,09
Dróthuzal	1,47
Egyéb	21,34
Összesen 100,00	

Forrás: People's China, 1951. április 1., 6. old.

1950-ben Kína külkereskedelmi forgalmában 23,36%-os részesedéssel a Szovjetunió állt első helyen. A kínai népi kormány külkereskedelmi egyezményt kötött Lengyelországgal (1950 február és 1951 január), Csehszlovákiával (1951 június), Észak-Koreával (1950 augusztus), a Német Demokratikus Köztársasággal (1950 október) és Magyarországgal (1951 január).

1877 óta 1950 az első év, amikor a külkereskedelmi mérleg többlettel zárult: a kivitel 10%-kal haladta meg a behozatalt.

IRÁN

Kőolaj

Irán a Közel-Kelet egyik leggazdagabb kőolajlelőhelye, fel nem tárt kőolajtartalékait 1700 millió tonnára becsülik. Irán 1950. évi kőolajtermelése a világ kőolajtermelésének kb. 6%-át, a közelkeleti kőolajtermelés 36%-át képezi. Abadan városban van a világ legnagyobb kőolajfinomítója, melynek kapacitása évi 25 millió tonna. Ezzel szemben a nyugateurópai ú. n. nagy kőolajfinomítók kapacitása átlagban évi 1—2 millió tonna.

Megnevezés	Kőolajtermelés	Kőolajfinomító évi kapacitása
	1950. évben (1000 tonnában)	
Irán	31 800	25 100
Közel-Kelet	87 630	43 250
Világ*	522 840	529 000

* Kapitalista országok.

Forrás: Problèmes Économiques, 1951, 170. sz., 2. old.

Irán Nyugat-Európa egyik fontos kőolajellátója, melynek jelentősége évről évre növekszik. 1950-ben Anglia kőolajimportjának több mint 25%-át, Nyugat-Európa kőolajimportjának $\frac{1}{5}$ -ét képezte az iráni kőolaj.

Az iráni kőolaj és kőolajtermékek részaránya Anglia kőolaj- és kőtermék-behozatalában

Év	Kőolaj	Petróleum	Motorbenzin	Dieselolaj
	százalékban			
1948.....	21	33	18	33
1949.....	22	31	17	50
1950.....	26	33	20	50

Forrás: The Economist, 1951. május 26., 1245. old.

Bár Irán papíron független állam, mégis e nagyjelentőségű természeti kincs az angol imperialisták kezén van. Az Angol-Iráni Kőolajtársaság — az olajkoncesszió birtokosa — „állam az államban”, amely az iráni néppel szemben a gyarmatosítás jólmért elnyomó és kizsákmányoló politikáját alkalmazza.

Az angol kőolajkoncesszió eredete 1902-be nyúlik vissza, amikor a megszorult perzsa sah 70 évi tartamra engedélyt adott egy d'Arcy nevű angol kalandornak az olajmezők kiaknázására. 1909-ben már az angol kormány kaparintotta meg a koncessziót és megalakította az Angol-Iráni Kőolajtársaságot, amelynek 1914-től fogva főrésztulosa. 1905-től 1932-ig az iráni olajkitermelésből származó tiszta jövedelem 171 millió font volt. Ugyanakkor a koncesszió fejében az iráni kormány csupán 11 millió fontot kapott, azaz a tiszta nyereség 6%-át.

1933-ban új szerződést kötöttek 75 évi időtartamra. Ennek a szerződésnek értelmében a koncesszió 250 000 km² területre terjed ki. Az Angol-Iráni Kőolajtársaság birtokában van az abadani kőolajfinomító, valamint a 2700 kilométer hosszúságú olajcsővezeték.

Az Angol-Iráni Kőolajtársaság a koncesszió utáni díjat a kitermelt olajmennyiség után fizeti, ugyanakkor nem vették figyelembe az olaj árának esetleges emelkedését, ami az iráni kormány szemérmetlen kijátszásához vezetett. Az Angol-Iráni Kőolajtársaság 1938-ban a

kitermelt 10 millió tonna olajat 10,5 millió fontért értékesítette, az 1947-ben kitermelt 21 millió tonna olajat pedig 81 millió fontért. Vagyis, míg a termelés csupán a kétszeresére növekedett, addig a kitermelt kőolaj értéke a nyolcszorosára emelkedett. Az Angol-Iráni Kőolajtársaság 1938-ban a kitermelt kőolaj értékének kb. 32%-át fizette a koncesszióért az iráni kormánynak, 1947-ben azonban már csak 8,5%-át. Jellemző, hogy míg 1933-tól 1949-ig az iráni kormány az Angol-Iráni Kőolajtársaságtól 62 millió fontot kapott, ugyanakkor a brit államkincstár csak adó címén 12 millió font bevételhez jutott.

A „Dena” nevű teheráni folyóirat szerint az Angol-Iráni Kőolajtársaság átlagos évi bevételei 486 millió dollárt tesznek ki és ebből csupán 20 millió dollárt, a bevételnek $\frac{1}{20}$ részét juttatja az iráni kormánynak.

Az Angol-Iráni Kőolajtársaság tiszta nyeresége 1938-tól 1949-ig több mint a hatszorosára emelkedett.

Az Angol-Iráni Kőolajtársaság tiszta nyeresége (millió dollár)¹

1938.....	11
1948.....	67
1949.....	70

Az angol imperialisták az extraprofit biztosítása céljából az uralmon lévő nagybirtokos osztállyal összejárva az ország népét a legnagyobb nyomorban tartják. Iránban a munkanélküliek tartalékserege a háború óta állandóan növekszik, 1950 folyamán számuk kb. 600—700 000-re emelkedett. Az olajtröszt által foglalkoztatott munkások nominálbére 1946 óta nem változott, az átlagos napibér 40 rial.² Ugyanakkor a létfenntartási költségek 1946-tól 1949-ig 31%-kal emelkedtek. Egy négytagú munkáscsalád minimális élelmiszerszükséglete a munkabér 85%-át emészti fel. Az iráni munkás főtápláléka a kenyér és a sajt.

Az iráni munkás csupán 40 éves koráig munkaképes. Bár az 1946. évi Munkakódex heti 48 órás munkaidőt ír elő, az iráni munkások naponta 12—14 órát dolgoznak. A dolgozók nem részesülnek

¹ Novoje vremja, 1950, 9. sz., 3. old. adatai alapján számítva.

² 32 rial = 1 dollár. (A szerk.)

semmiféle betegségi, illetve öregségi segélyben. A munkásság 90%-a, a lakosság 85%-a analfabéta.

Az amerikai monopoltöke egyik fő-törekvése a gazdag iráni kőolajforrások megszerzése. Az angol olajérdekeltség elleni jelenlegi harc mögött az amerikai monopoltöke mesterkedése áll. Azonban az olajipar államosítására irányuló törekvése túlnőtt az angol-amerikai imperialisták közötti ellentétek keretein és nagy népi mozgalomra fejlődött. Az iráni dolgozók követelik és sztrájkokkal harcolnak Irán legfontosabb természeti kincsének, az olajnak államosításáért. A nemzeti függetlenségért folyó harccal egyidőben fokozódik az iráni dolgozók harca a munkaviszonyok megjavításáért, a munkabérek emeléséért. 1951 februárjában 1200 textilgyári munkás sztrájkolt,

a munkások kiharcolták a férfiak és nők munkájának egyenlő javadalmazását, a felnőtt munkások és serdülőkorban lévő munkabérének emelését. 1951 márciusában a teheráni posta és távíró dolgozói sztrájkoltak, ugyanebben a hónapban az Angol-Iráni Kőolajtársaság csökkentette a nehéz munkáért járó 30%-os bérpótlékot. A munkások sztrájkokkal feleltek és kitartottak követeléseik mellett, még akkor is, mikor a Perzsa-öbölben angol hadihajók jelentek meg a sztrájk letörésére.

A perzsi népi mozgalom hatalmas visszhangra talált a közeli országokban. Irakban az imperialistaellenes nemzeti mozgalom az amerikai-angol-francia kézben lévő olajmezők államosítását, Egyiptomban a Szezi-csatorna államosítását követeli.

FRANCIAORSZÁG

Gazdasági helyzet

A háborús gazdálkodás Franciaországban is, miként a többi imperialista államban, a termelés egyensúlyának felborulását, a polgári fogyasztás korlátozását, a dolgozó tömegek rohamosan fokozódó elszegényedését vonta maga után. A háborús gazdálkodás egyedüli haszonélvezői a francia monopolkapitalisták, akik az amerikai monopoltökével összejátszva Franciaországot teljes gyarmati függőségbe taszítják.

IPAR

A francia hivatalos statisztikák szerint 1951 februárjában az ipari össztermelés kb. 40%-kal volt magasabb, mint az 1938-as válságévben. Az ipari termelés indexét azonban — amint azt a Cahiers du Communisme megállapítja — meghamisítják. Az index magában foglalja a saarvidéki termelésnek egy részét, viszont kihagytak belőle olyan fontos ipar-cikkeket, mint a lakberendezés, villamosmotorok, stb., melyeknek termelése csökkent. Joggal feltételezhető, hogy a hamisítás már az adatszolgáltatóknál kezdődik, ugyanis az egyes adatszolgáltató cégek mesterségesen nagyobbítják termelési adataikat, mivel a nyersanyagok ha-

tósági szétosztásánál ezek a statisztikák szolgálnak alapul. Továbbá az indexbe belevontak olyan gyártmányokat, melyek gyártása újkeletű és ezáltal mesterségesen emeli az ipari össztermelési index volumenét.

Az egyes iparágak termelésének vizsgálatánál azt látjuk, hogy Franciaországban, éppen úgy, mint a többi imperialista államban, a koreai háború kitörése után csupán a fegyverkezési iparágak fejlődnek, ezek közül is elsősorban azok, amelyek amerikai kézen vannak, mint például a kőolajfeldolgozás, kohászat, stb.

A mind nagyobb mértékben erősödő nyersanyaghiány következtében azonban — egy-két hónapi fellendülés után — 1950 októberétől fogva a legfontosabb hadi alapanyagok a nyersvas- és acéltermelés fokozatosan csökken, ami gátolja a legfontosabb hadi iparágak termelésének kibontakozását.

A széntermelés 1951 első negyedévében havonta átlagban 4,7 millió tonna körül mozgott, az 1950 negyedik negyedévi átlagos havi 4,5 millió tonnával szemben. A fegyverkezési program végrehajtásához szükséges szénmennyiség 5,5 millió tonna.

Egyes iparágak termelése
(1000 tonna)

Megnevezés	1949	1950	1951
	havi átlag		
Szén	4410	4377	4850
Acél	760	721	798
Nyersvas	697	647	705
Kőolajfinomítás	961	1212	1329
Bauxit	64	67	86

Forrás: Bjulletenj I. K. I., Moszkva, 1951, 61. sz., 2. old.

A haditermelésre való átállás következménye a polgári fogyasztásra szolgáló termelés fokozatos csökkentése. 1950-ben 1949-hez viszonyítva 24%-kal kevesebb fehérneműt, 10%-kal kevesebb fűzőedényt, 4%-kal kevesebb harisnyát, 6%-kal kevesebb izzólámpát gyártottak.

A koreai háború kitörésétől 1951 februárig a gyapjútermelés 6%-kal, a gyapottermelés 18%-kal, az építőanyagok termelése 15%-kal csökkent.

KÜLKERESKEDELEM

A hadigazdálkodás még jobban kiélezi a francia gazdaságnak az USA-tól függő gyarmati helyzetét. A koreai háború kitörése óta a francia külkereskedelem jelentős strukturális változásokon ment keresztül.

Franciaország kivitele (havi átlagok milliárd frankban.)

Időszak	Élelmi-szer	Nyersanyag	Kész- gyártmány
1950 I. negyedév ...	6,8	27,2	15,9
1950 III. "	8,2	29,5	14,0
1950 IV. "	11,1	44,5	20,5
1951 jan., febr.	10,7	47,5	20,9

Forrás: Cahiers du Communisme, Párizs, 1951, 5. sz., 588–594. old.

Szembetűnő, hogy a nyersanyagkivitel havi átlaga 1951 első két hónapjában 1950 első negyedévéhez viszonyítva 75%-kal emelkedett. A nyersanyagkivitel részaránya az összkivitelben ezalatt az idő alatt 55%-ról 61%-ra növekedett.

A stratégiailag fontos nyersanyagok és félgyártmányok kivitele elsősorban az USA felé irányul, Franciaország azonban az Atlanti-tömb többi országait is kötelel stratégiailag fontos nyersanyagokkal ellátni.

Fontos nyersanyagok kivitele az USA-ba 1950-ben (tonnában)

Megnevezés	1950 I. félév	1950 II. félév
	Szervetlen vegyitermékek	351
Nyersbőr	633	2,741
Könnyűfémek és ötvözetek	955	3,821
Réz és ötvényei	2 575	7,815
Kohászati nyers- és fél- készáru	6 805	199 152
Hengerelt ár k és lemezek	19 394	210 753

Forrás: Cahiers du Communisme, Párizs, 1951, 5. sz., 588–594. old.

1951 január–februárban a dollárövezet felé irányuló francia kivitel havi átlaga 1950 I. negyedévéhez viszonyítva, több mint 100%-kal emelkedett. Anglia 1950 II. felében 193 686 tonna kohászati terméket vásárolt Franciaországban, az 1950 I. félévi 98 029 tonnával szemben. Nyugat-Németország 1950 II. felében 93 270 tonna hengerelt árut importált Franciaországból, 84%-kal többet, mint 1950 I. félévében. Belgium 1950 II. felében 126 168 tonna vasipari terméket hozott be Franciaországból, az első félévében pedig csupán 30 638 tonnát. Nyugat-Németországba irányuló finomított kőolajkivitel 1950 II. félévében 1950 I. félévéhez viszonyítva 181%-kal emelkedett.

HADIKIADÁSOK, ADÓTERHEK

Az 1951. évi költségvetés, háborús költségvetés. A „hivatalos közvetlen hadikiadások” összege 1951/52. évben 76%-kal magasabb, mint 1950/51. évben. Hivatalos adatok szerint Franciaország hadikiadásai a következők:

	milliárd frank
1947.....	245
1948.....	310
1949.....	350
1950.....	420
1951.....	740

Forrás: Voproszi ekonomiki, Moszkva, 1950, 5. sz., 88. old. és Cahiers du Communisme, Párizs, 1951, 1. sz., 33–34. old.

A „tényleges“ hadikiadások azonban jóval magasabbak, ugyanis a kormány a polgári minisztériumok költségvetése közé rejti a hadikiadások nagy részét. A „tényleges“ háborús kiadások a múlt háborúból származó kötelezettségek hozzászámításával 1951-ben kb. 1383 milliárd frankot tesznek ki és a költségvetési kiadások 53%-át képezik. Ugyanakkor a szociális és kulturális célokat, valamint a nemzetgazdaság feljlesztését szolgáló összegeket erősen csökkentették. A közoktatásra fordított összegek 1951. évben a költségvetési kiadások 6,6%-át képezik, az előző évi 7,1%-kal szemben, a közegészségügyi tárca részesedése az amúgyis alacsony 1,4%-ról 1,2%-ra csökkent.

A francia kormány a háborús készülődés terheit a dolgozókra hárítja. Az adóterhek összege az 1949. évi 1240 milliárdról 1950-ben 1793 milliárdra, 1951-ben 2040 milliárdra emelkedett. A kormány a közvetett adók, így elsősorban a fogyasztási adók emelése által a dolgozó tömegeket sújtja. Így például a húst, míg a termelőtől a fogyasztóig jut, 10 különböző adótétel, a cukrot 6 különféle adótétel terheli. Ugyanakkor a kormány különböző ürügyek alapján csökkenti a nagy vállalatok adóterheit.

**ÉLETSZÍNVONAL,
TÖKÉS NYERESÉGEK**

A koreai háború kitörése óta az amerikai monopoltőke stratégiái és spekulációs célzatú nyersanyag felvásárlása és áruhalmozása Franciaországban is az úrszínvonal rohamos emelkedéséhez vezetett.

**A nagykereskedelmi árak emelkedése
1950 júniustól 1951 márciusáig**

	%-ban
Tojás és tejtermék	28
Hús	37
Zsiradék	34
Textilnyersanyagok	91
Papír	106
Gumi	91
Bőr	63
Fa	39

Forrás: Notes et études économiques, Párizs, 1951. április 16. 00. old.

Az áremelkedés természetesen maga után vonta a létfenntartási költségek ugrásszerű emelkedését. Mint a többi kapitalista államban, úgy Franciaország-

ban is a polgári statisztikusok a legkörmonfontabb mesterkedésekhez folyamodnak, hogy leplezzék a dolgozók életszínvonalának rohamos csökkenését. 1951 januárig a francia Statisztikai Hivatal a létfenntartási index helyett csupán egy 34 árucikkből számított kiskereskedelmi árindexet közölt, amely a lakás, fűtés és világítás költségeit nem foglalta magában. 1951 január óta új árindexet állítottak össze, amely ugyan tökéletesebb, mint a régebbi, azonban bázisul az 1949. évet veszi és ezáltal a háborúelőtti évekkel, történetesen 1938. évvel is minden összehasonlítási lehetőséget kizár.

A tényleges helyzet feltárása érdekében 1951 januárban a Centre d'Études et de Recherches Economiques Sociales (a Gazdasági és Társadalmi Kérdések Tanulmányozására és Kutatására létesült Központ) új létfenntartási indexet dolgozott ki, melynek bázisa 1938. év:

Időszak	A francia Statisztikai Hivatal által közölt kiskereskedelmi árindex	A C. E. R. E. S.* által közölt létfenntartási költségindex	Hivatalos nominális bérlétszámindex
	1938 = 100		
1951 január	2103	2527	1092
február	2141	2551	1095
március	2179	2648	—

* Centre d'Études et de Recherches Économiques Sociales.

Forrás: Bulletin mensuel de Statistique, Párizs, 1951. április. Notes et Etudes économiques, 1951. március 19.

Ha a hivatalos nominális bérlétszámindexet, a C. E. R. E. S. által számított létfenntartási indexszel defláljuk, úgy azt találjuk, hogy 1951 januárban a francia munkás reálbére az 1938. évinek 43%-a, februárban pedig tovább csökkent. Ugyanakkor a hivatalos árindexszel való deflálás alapján a reálbérlétszám az 1938. évi-nél 52%-a.

Amíg a dolgozók elnyomorodása a munkásság bérlétszámindex ellenére hónapról hónapra fokozódik, addig a nagy monopóliumok nyeresége szakadatlanul emelkedik.

175 francia részvénytársaság
nyereségeinek alakulása¹

Év	Millió frank	Ind
1946	3 971	100
1947	5 895	148
1948	11 298	285
1949	16 573	417
1950	22 764	574

A 175 részvénytársaság nyeresége 1949-től 1950-ig 37%-kal, 1946-tól 1950-ig majdnem hatszorosára emelkedett.

MUNKANÉLKÜLISÉG

Az óriás méretű fegyverkezés ellenére emelkedik a munkanélküliség, mert a hadigazdálkodás a polgári fogyasztásra termelő iparágak termelésének korlátozását, sőt beszüntetését vonja maga után, másrészt a nyersanyaghiány akadályozza a haditermelés teljes kibontakozását.

A hivatalos statisztikai adatok erősen kisebbítik a munkanélküliek számát, mert csak azokat veszik tekintetbe, akik segélyre jogosultak, valamint azokat, akik nyilván vannak tartva, de „nem helyezkedtek el“. Azonban ezekből az adatokból is kitűnik, hogy a munkanélküliek száma állandóan növekszik:²

Időszak	Segélyezett teljes munkanélküliek	El nem helyezett munkakeresők
1949 (havi átlag)	39 700	130 000
1950 " "	52 400	152 900
1951 január	55 600	164 000

1950 elején a francia Munkaügyi Minisztérium adatai alapján CGT számítása szerint a teljesen munkanélküliek száma kb. 200 000, a részleges munkanélkülieké kb. 300 000 volt. 1951 január végén a munkanélküliek tényleges száma 600 000.

CSÖDÖK, KÉNYSZEREGYEZSÉGEK

A polgári fogyasztást szolgáló iparágak termelésének csökkenése a dolgozók fokozódó elnyomordása, a munkanélküliség mind nagyobb mértékben érezteti hatását a kereskedelemben.

Csődök és kényszeregyezségek számának alakulása³

1938 (havi átlag)	550
1947 " "	131
1948 " "	221
1949 " "	380
1950 " "	514
1951 január	526
február	669
március	679

SZTRÁJKOK

1951 márciusában hatalmas sztrájkhullám vonult végig az országon, amely a párizsi közlekedési alkalmazottak sztrájkjával kezdődött és áterjedt a vasutasokra, a gáz- és elektromosművek dolgozóira. A francia dolgozók a Kommunista Párt vezetésével következetesen és kitartóan harcolnak hazájuk függetlenségéért, a kormány háborús politikája ellen, életszínvonaluk megjavításáért, a munkabérek emeléséért.

¹ A Notes et Etudes économiques, Párizs, 1951. május 21. adatai alapján számítva.

² A Bulletin mensuel de Statistique, Párizs, 1951. április adatai alapján számítva.

³ A Bulletin mensuel de Statistique, Párizs, 1951. április adatai alapján számítva.

A „Statistický Obzor“ a magyar statisztikai kiadványokról

A Csehszlovák Statisztikai Hivatal negyedévi elméleti folyóiratának, a *Statistický Obzor*-nak (*Statisztikai Szemle*) nem régen megjelent 1950. évi III. és IV. negyedévi összevont száma részletesen foglalkozik a marxista-leninista statisztika kialakításának elvi problémáival, a statisztika szerepével a szocializmus építésében, az ipari és mezőgazdasági statisztika módszereinek tökéletesítésével. A cikkek világosan mutatják, hogy a csehszlovák köztársaság statisztikai szervezetében — hasonlóan a többi népi demokráciákéhoz — a szovjet példamutatás, a tervgazdálkodás szükségletei nyomán alapvető változás következett be, felszámolják a burzsoá statisztika áltudományos maradványait, a statisztikát a marxi-lenini tanítások szellemében tudománnyá, a tervgazdálkodás eszközzé, az osztályharc fegyverévé alakítják át.

Érdekes a *Statistický Obzor* 1950. III. és IV. negyedévi száma abból a szempontból is, hogy megmutatja azt a baráti együttműködést, kölcsönös tapasztalatcserét, amely a statisztika területén is kialakult a csehszlovák és a magyar népköztársaság között. A *Statistický Obzor* több cikke foglalkozik a magyar statisztikai kérdésekkel. Megemlékszik a lap a magyar statisztikai küldöttség látogatásáról a Csehszlovák Statisztikai Hivatalban és előnyösen értékeli ennek a tanulmányútnak az eredményeit. Teljes egészében leközi a Statisztikai Szemle 1950. 9. számában megjelent „Harc a szocialista statisztika szerveztségéért és egységes rendszeréért“ című tanulmányt.

Amint a tanulmány bevezetőjében a szerkesztőség megjegyzi: a megjelentést indokolta teszi, hogy valamennyi népi demokráciában — így többek között Csehszlovákiában, Lengyelországban és

Magyarországon — különös jelentősége van a tervgazdálkodás szempontjából az egységes statisztikai rendszer megerősítésének s a Szovjetunió, valamint a népi demokráciák kölcsönös tapasztalatainak felhasználása ezen a téren a fejlődés jelentős mozgó ereje.

Részletes cikkben foglalkozik a *Statistický Obzor*-ban Dr. T. Fabry a Központi Statisztikai Hivatal kiadványaival, köztük a Statisztikai Szemlével is. A cikk helyesen állapítja meg, hogy a népi demokrácia, a proletárdiktatúra megerősödése változást hozott létre a magyar Statisztikai Hivatal szervezetében, napirendre tűzte a statisztikai szolgálat újjászervezését, munkájában a szocialista módszereknek, a pártszerepesség elveinek érvényesítését, és hogy ezzel kapcsolatban sor került a Központi Statisztikai Hivatal kiadványainak, elsősorban a Statisztikai Szemlének, újjászervezésére is. Megállapítja a cikk, hogy mint a csehszlovák közleményekben, úgy a magyar statisztikai folyóiratban is vezető helyet kaptak a statisztikával foglalkozó szovjet tanulmányok, elsősorban Lenin és Sztálin tanításai a statisztikáról. Elismerőleg nyilatkozik az ismertetés a Statisztikai Szemlének arról a törekvéséről, hogy mind szervezeti, mind elméleti téren éles harcot folytat a statisztika következetes marxista jellegének kidomborításáért, a burzsoá statisztikai maradványok ellen.

Bár a Csehszlovák Statisztikai Hivatal folyóiratának cikke nem tűzte maga elé azt a feladatot, hogy átfogóan kiértékelje a Statisztikai Szemle munkáját, és ezért nem is fűz bíráló megjegyzést a Statisztikai Szemle anyagához, az a tény, hogy a Szemlével a csehszlovák statisztikusok részletesen foglalkoznak, nagyobb igényességre, a Szemlében közölt tanulmányok gondosabb kiválogatására figyelemzeti a szerkesztőséget.

KÖNYVSZEMLE*

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

STATISZTIKA

Jogszolgáltatás

Gerzenon, A. A.: *Bírósági statisztika. (Szubnébnaja sztatisztika.)* 207 old. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest. 1951.

POLITIKAI IRODALOM

A bolsevikok pártja a népgazdaság helyreállításának békés munkájára való áttérés időszakában. (Partija boljszevikov v period perehoda na mirnuju rabotu po vossztanovleniju narodnovo hozajsztva.) 195 old. Szikra. Budapest. 1951.

A szocializmus építésének útján. *Az MDP II. kongresszusának anyagából.* 348 old. Szikra. Budapest. 1951.

Gönczöl Gy.: *A békeharca és az Egyesült Nemzetek Szervezete.* 94 old. Szikra. Budapest. 1951.

Korelszkij: *Az amerikai sajtó. (Pecaty amerikii.)* Fordította: Benkő Gyula. 175 old. Művelt nép. Budapest. 1950.

Rákosi: *A békéért és a szocializmus építéséért.* 343 old. Szikra. Budapest. 1951.

Vissinszkij, A. J.: *A békéért és a népek biztonságáért, az új háború veszélye ellen. (Az ENSZ ötödik ülésének mondati beszédek.)* 143 old. Szikra. Budapest. 1951. (Nemzetközi kérdések. 56.)

POLITIKAI GAZDASÁGTAN

Elmélet, leírás, történet

* Analíz hozajsztevnoj dejateljszozsi podradnih sztoitvelnih organizacij. *Vipusk deszjatij. (A vállalkozási építési szervezetek gazdasági tevékenységének elemzése. 10. füzet.)* 78 old. Goszplanizdat. Moszkva. 1950.

Barnogojc, Sz. B.—Havin, J. Je.: *Puti uszkorenija oboracstvamoszti oborotnih szredsztu v masinosztoenii. (A forgóeszközök forgási sebességének meggyorsítási módjai a gépjáratásban.)* 157 old. Masziz. Moszkva. 1950.

Fedoseev, K. A.: *Oborotnie szredsztu promislennih predpriyatij. (Az ipari vállalatok forgóeszközei.)* 109 old. Goszplanizdat. Moszkva. 1949.

Kaszimovszkij, Je.: *Berezsztovszti na proizvodsztu — isztoocnik rosztja obcsesztevenno bogatszva. (A takarékoság a természetben — a társadalmi gazdaság növekedésének forrása.)* 92 old. Goszplanizdat. Moszkva. 1950.

Váber, I. A.: *Ekonomicseszkaja geografija kapitaliszticseszkih sztran. Ucsesbnik d'ja 9-vo kassza szrednei skolti. (A kapitalista országok gazdasági földrajza. Tankönyv a középiskolák 9. osztálya számára.)* 8. kiadás. 295 old. + 1 térképmelléklet. Ucspedgiz. Moszkva. 1947.

Tervgazdálkodás

Öt éves tervünk anyag- és energiakérdései. 841 old. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest. 1951.

* Ebben a rovatban a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárába érkezett fontosabb munkák címeit közöljük szakszerinti csoportosításban.

Üzemgazdaság, munkaverseny, munkaszervezés

A munkamódszerátadás kérdéseiről. 39 old. Könyvüipari Kiadó. Budapest. 1951.

Osapniczkij, L. A.: *Ucset i kaljkulirovanie sztoimoszti sztoiteljnovo proizvodsztu v podradnih organizacijah. (A vállalkozásba kiadott építkezési munkák értékének számvittele és kalkulációja.)* 111 old. Sztojizdat. Moszkva. 1950.

Iszajev, B.: *Az újító alakja a szovjet irodalomban. (Obraz novatora.)* 37 old. Művelt Nép. Budapest. 1951. (Szocialista kultúráért.)

Koszmovszkij, N. A.: *Osznovi ucseta, kaljkuljacii i analiza raboti promislennovo predpriyatija. (Az iparvállalatok számvitelének, ártvetésének és munkája elemzésének alapjai.)* II. kiadás. 143 old. Moszkva — Leningrád. 1950.

Liberman, Je. G.: *Hozajsztevennij raszeszot masinosztoiteljnovo zavoda. (A gépjárat öndőlt elszámolása.)* 211 old. Masziz. Moszkva. 1950.

Lozinszkij, A. I.: *Grafik — osnovna racionalnoj organizacij ucseta. (Az ütemterv — a számvitel észszerű megszervezésének alapja.)* 119 old. Goszplanizdat. Moszkva. 1946.

Malahov, P. Ja.: *Szbornik zadacs po buhgalter-szketu ucsetu. (Csaszti I. Osznovi buhgalter-szketu ucseta. (Könyvelési feladatgyűjtemény. I. rész. A könyvelés alapjai.)* 54 old. Uglethizdat. Moszkva. 1950.

Rejtő—Sasvári: *Üzemi adatok elemzése.* 64 old. Építőipari Könyv- és Lapkiadó Vállalat. Budapest. 1951.

Számvitel. (6 füzet.) 119 old. Számviteli képesítő Bizottság. Budapest. 1951. (Mérlegképes könyvelői vizsgára előkészítő tanfolyam jegyzetei.)

Pénzügy

Dundukov, G. F.: *Finanszovoe planirovanie. Szosztaevenie balansza dohodod i raszhdov minisztersztu i glavnono upravlenija. Prakticseszkoie posobie. (Pénzügyi tervezés. A minisztérium és főigazgatóság bevétel és kiadási mérlegének összehasonlítása.)* Gyakorlati útmutató. 150 old. Goszfinizdat. Moszkva. 1950.

Jezenszkij, L. K.: *Kreditovanie szumm v puti. Prakticseszkoie posobie. (Az átlon tevő összegek hitelezése. Gyakorlati tankönyv.)* 37 old. Goszfinizdat. Moszkva. 1948.

Kaszimovszkij, E.: *Az iparvállalatok forgóeszközei és forgóeszköz meggyorsításának útjai. (Oborotnie szredsztu promislennih predpriyatij i puti uszkorenija ih oboracstvamoszti.)* 36 old. Budapest. 1951. (Pénzügyi könyvtár. 5. sz.)

Miszsejuk, K. A.: *Kreditovanie szeljhodzbanom kolhozov i szeljszokovo naszelenija. Prakticseszkoie posobie. (A kolhozok és a mezőgazdasági népesség részére a Mezőgazdasági Bank által nyújtott hitelek.)* 101 old. Goszfinizdat. Moszkva. 1948.

Román Z.: *A vállalatok belüli öndőlt elszámolás.* 290 old. Népszava. Budapest. 1951.

KÖZIGAZGATÁS

Bronstejn, I. A.—Titov, K. Sz.: *Organizacija raboti inszpektora goszudarsztevennih dohodov. (Az állami jövedelmi felügyelők munkájának megszervezése.)* 61 old. Goszfinizdat. Moszkva. 1950.

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK

Gyinter—Kuzmin: *Felsőbb matematikai példatár. I—II. rész.* (Szbornik zadacs po viszej matematike.) Tankönyvkiadó. Budapest. 1951.

Voroneov—Veljaminsov: *A világmindenség.* (Vszelenajaja.) 388 old. Művelt Nép. Budapest. 1951.

ALKALMAZOTT TUDOMÁNYOK

Mezőgazdaság

Zsujkov, G. G.: *Úcset v polevodszeszkaj brigade kolhoza.* (Nyülvántartás a kolhoz szántóföldi növénytermesztő brigádjában.) II. kiadás. 50 old. Szeljhozgiz. Moszkva. 1951.

FOLYÓIRATSZEMLE*

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

STATISZTIKA

Elmélet, módszertan, történet, szervezet

A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala mellett működő Tudományos-módszertani Tanács tevékenysége. 318—319. old. (Statistický obzor. 1950/3—4.)

Barcel, F.—Gruzin, V.: *Az anyag feldolgozásának új megszervezésével kapcsolatos tapasztalatok az Abami Statisztikai Hivatalban.* 347—350. old. (Statistický obzor. 1950/3—4.)

Egermayer, F. dr.: *A statisztikai tanulmányok reformjáról.* 248—258. old. (Statistický obzor. 1950/3—4.)

Herbst, F.: *A statisztika a szocializmus építésének eszköze.* 219—233. old. (Statistický obzor. 1950/3—4.)

Vinarskij, M.: *A statisztikai kimutatások számszerű feldolgozásának gépesítéséről.* 340—345. old. (Statistický obzor. 1950/3—4.)

Vylacü, J.: *A kiválasztási módszer szerepe és alkalmazása az iparstatisztikában.* 316—318. old. (Statistický obzor. 1950/3—4.)

Mezőgazdaság

Pashaver, L.: *A talaj termékenysége statisztikai-gazdasági tanulmányozásának kérdései.* 258—275. old. (Statistický obzor. 1950/3—4.)

Munkabér

Tauszig I.-né: *A bérstatisztikáról.* 7—9. old. (Bér és norma. 1951/4.)

Közigazgatás

Közigazgatási és gazdasági számadatok. 19—71. old. (Berliner Statistik. 1951/1—2.)

POLITIKAI IRODALOM

A párt politikája a szocialista rendszer éltető ereje. 105—134. old. (Magyar-szovjet közzgazd. szemle. 1951/2.)

Becsin, A.: *A militarizmus tobzódása és a kapitalista országok ellentmondásainak kifejlődése.* 86—103. old. (Voproszi ekonomiki. 1951/3.)

Bettelheim, Ch.: *A francia munkáosztrády he'yzetéről.* 205—207. old. (Die Arbeit. 1951/5.)

* Ebben a rovatban a Központi Statisztikai Hivatal könyvtára által beszerzett legfrissebb folyóiratcímek jelentősebb cikkeit soroljuk fel szákszerinti csoportosításban. A külföldi cikkeket címeit magyar fordításban adjuk.

EGYÉB

ÁLTALÁNOS MUNKÁK

Cserjomin, G. Sz.: *Sztálin alakja a szovjet szépirodalomban.* (Obraz I. V. Sztalina v szovetszkaj hudozsesztvennoj literature.) 51 old. Művelt Nép. Budapest. 1951. (Szocialista kultúráért.)

TÖRTÉNET, FÖLDRAJZ

Jefimov: *Nagy orosz felfedezők.* (Iz isztorii velikih russzkijh geograficszkijh okritij.) 115 old. Művelt Nép. Budapest. 1951.

Mód A.: *400 év küzdelem az önálló Magyarorszáért.* 6. bővített kiadás. 629 old. Szikra, Budapest. 1951.

Bezimenszkij, L.: *Berlinben.* 21—25. old. (No-voje vremja. 1951/5.)

Druzsinin, V.: *Dinamittal töltött békedíjak.* 13. old. (Magyar technika. 1951/3.)

Gavrlov, N.: *Harc a haladó könyvért Franciaországban.* 33—39. old. (Biblioteka. 1951/1.)

Glezermann, G.: *Oszlály és nemzet.* 48—55. old. (Anyag- és adatszolgáltatás. 1951/4.)

Karin, A. I.: *Lenin és Sztálin a Szovjet-köztársaságról, mint a proletárdiktatúra legjobb államformájáról.* 91—107. old. (Vesztnyik Moszkovszko Univerzszityeta. 1951/1.)

Levkovszkij, A. I.: *A brit uralom válsága Malájában.* 77—91. old. (Vesztnyik Moszkovszko Univerzszityeta. 1951/1.)

Suszlin P.: *Fegyverkezési hajszja és a vaséropiac a kapitalista országokban.* 25—31. old. (Vnyesnyaja torgovlja. 1951/3.)

POLITIKAI GAZDASÁGTAN

Elmélet, leírás, történet

Biró F.: *A termelés néhány időszerű kérdése marxista megvilágításban.* 79—88. old. (Magyar technika. 1951/3.)

Fedor J.: *Közgazdaságtudományi kérdések Lenin műveinek első kötetében.* 135—145. old. (Magyar-szovjet közzgazd. szemle. 1951/2.)

Kádas K. dr.: *A közlekedés szerepe a termelők optimális népgazdasági felhasználásának előmozdításában.* 119—127. old. (Közlekedéstudományi Szemle. 1951/3.)

Kohlmeij, G. dr.: *A szocialista tulajdon.* 227—231. old. (Die Arbeit. 1951/5.)

Perk, W.: *A Német Szakszervezeti Szövetség vezetőségének gazdaságpolitikája — az újrafelfegyverzés nyílt támogatása.* 200—202. old. (Die Arbeit. 1951/5.)

Szalai, B.: *A szocializmus építésének meggyorsítása hazánkban.* 217—232. old. (Magyar-szovjet közzgazd. szemle. 1951/3.)

Szemenasz, L.: *A Kínai Népköztársaság gazdasági fejlődése.* 1—10. old. (Vnyesnyaja torgovlja. 1951/3.)

Viktorov, Sz.—Mazimov, G.: *A nyersanyagpiacok föltti ellenőrzés megszervezésére irányuló amerikai terr.* 39—46. old. (Vnyesnyaja torgovlja. 1951/3.)

Zsigmond B.: *Energiahasználkozásunk legközelebbi feladatai.* 97—100. old. (Magyar energia-gazdaság. 1951/4.)

Tervgazdálkodás

Gáti P.: *A mészaki fejlesztési terv készítéséről.* 25—28. old. (Papír- és nyomdatéchnika. 1951/3.)

Kozik, A.: *A Lengyel Köztársaság népgazdasága fejlesztésének hat éves terve.* 10—17. old. (Vnyesnyaja-torgovlja. 1951/3.)

Nyemakov, N. I.: *A lenini szövetkezeti terv a mezőgazdaság szocialista újjáteremtésének tervezése.* 3—19. old. (Vesztnyik Moszkovszko Univerzityeta. 1951/1.)

Szende L.: *Az öt éves terv első évének lakás-termelése.* 197—221. old. (Építés-építészet. 1951/4.)

Wang, A.: *Az üzemek belüli tervezés.* 16—29. old. (Gospodarka planowa. 1951/4.) -

Gazdaságpolitika

Fehér L.: *Termelészövetkezeti mozgalmunk fejlődése az 1950—51-es évben.* 249—263. old. (Magyar-szovjet közgazd. szemle. 1951/3.)

Laptyikov, M. I.: *A szocialista iparosítás lenini-sztálini politikájának dindala. (A SzK(b)P XIV. Kongresszusának 25. évfordulójára.)* 19—31. old. (Vesztnyik Moszkovszko Univerzityeta. 1951/1.)

Marinyin, M.: *Az USA gazdasági életének krónikus rothadása és a támadó politika.* 16—24. old. (Anyag- és adatszolgáltatás. 1951/4.)

Üzemgazdaság, munkaverseny

Kamsilín, I.: *Szervezzük meg a számviteli munkát ütemterv szerint.* 292—296. old. (Számvitel. 1951/4.)

Pénzügy

Gorgyin, A.: *Arak és árképzés a Szovjetunióban.* 62—74. old. (Bolshevik. 1951/7.)

Kronrod, Ja.: *A Szovjet-Áram harca az áru- és pénzügyi kapcsolatok átalakításáért.* 39—63. old. (Izvestija Akagyemiji Nauk SzSzSzR. 1951/1.)

Ujabb árcsökkentések a Szovjetunióban. 71—76. old. (Gospodarka planowa. 1951/4.)

Vejeman, N.: *Vádolnak a bevételi mérlegek.* 8—13. old. (Novoje vremja. 1951/15.)

KÜZIGAZGATÁS

Drozniak, E.: *Az 1951. évi költségvetés jellemzése.* 20—25. old. (Gospodarka planowa. 1951/4.)

Zverjev, A. G.: *A Szovjetunió 1951. évi költségvetése.* 233—243. old. (Magyar-szovjet közgazd. szemle. 1951/3.)

ALKALMAZOTT TUDOMÁNYOK

MÉRNÖKI, MŰSZAKI IRODALOM

Pasztjutyin, V. F.: *A kommunizmus nagy építkezései.* 7—20. old. (Izvestija Akagyemiji Nauk SzSzSzR. 1951/1.)

EGYÉB

ÁLTALÁNOS MUNKÁK

Nyeszmejanov: *A szovjet tudomány Sztálin-díjasai.* 11—13. old. (Szovjet kultúra. 1951/4.)

EGYES IPARÁGÁK, MESTERSÉGEK

Gorsulov, F.: *A csehszlovák ipar fejlődése.* 17—25. old. (Vnyesnyaja-torgovlja. 1951/3.)

Grem, J.: *Az energiaipar feladatai 1951-ben.* 25—43. old. (Gospodarka planowa. 1951/4.)

Szegő S.: *A szovjet cukoripar segítségével a magyar cukoriparnak.* 75—77. old. (Cukoripar. 1951/4.)